

Uithuisgeplaatst.

En dan?

**Een onderzoek naar de toepassing van
vrijheidsbeperkende maatregelen in
zorginstellingen voor kinderen**

mr. Maartje Berger
dr. June de Groot van Embden
mr. Eva Huls

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de door de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd (waaronder begrepen het opslaan in een geautomatiseerd gegevensbestand) of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden.

© 2019. Defence for Children

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	5
Voorwoord	9
Dankwoord.....	10
Afkortingen	11
1. Inleiding	13
1.1 Aanleiding	13
1.2 Onderzoek.....	14
1.3 Doel.....	14
1.4 Werkwijze.....	14
1.5 Leeswijzer	15
2. Cijfers in beeld?	17
2.1 Om wat voor maatregelen gaat het?	17
2.2 Hoe vaak worden maatregelen toegepast?	17
2.3 Toezicht	19
2.4 Calamiteiten registreren: stijging aantal suicides	19
3. Vrijheidsbeperking in jeugdhulpinstellingen	23
3.1 Kinderrechtelijke basis vrijheidsbenaming en -beperking.....	23
3.2 De belangen van het kind als eerste overweging.....	24
3.3 Nationaal wettelijke grondslag.....	25
3.3.1 Gesloten Jeugdhulp	25
3.3.2 Jeugd-GGZ.....	26
3.4 Positieve verplichtingen.....	28
3.5 Beroepsstandaarden	29
4. Ervaringen met het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen	32
4.1 Leefklimaat.....	32
4.2 Huisregels	34
4.3 Toegepaste vrijheidsbeperkende maatregelen	35
4.3.1 Separeren	38
4.3.2 Fixeren of vastpakken.....	39
4.3.3 Vrijheidsbeperkende controlemaatregelen.....	41
4.3.4 Overige vrijheidsbeperkende maatregelen	42
5. Vrijheidsbeperkende maatregelen en de stem van het kind	45
5.1 Kinderrechtelijke basis participatie	45
5.2 Behandelplan	46
5.3 Klachtmogelijkheden tegen toepassing vrijheidsbeperkende maatregelen.....	47
5.3.1 Klagen in de gesloten jeugdhulp.....	48
5.3.2 Klagen in de jeugd-GGZ	48
5.4 Ervaringen met klachtenprocedures.....	49
5.4.1 Toegankelijkheid vertrouwenspersoon	50
5.4.2 Merendeel klachten over afzondering.....	51
5.4.3 Cultuur	51
5.4.4 Registratie	52
5.4.5 Afhandeling	52
6. Vrijheidsbenaming en -beperking zonder machtiging	55
6.1 Rapport Inspectie Jeugdzorg	55
6.2 'Beslotenheid'	57
6.3 Onrechtmatigheid	59
7. Alternatieven	62
7.1 Kinderrechtelijke basis passende zorg en bescherming.....	62
7.1.1 Passende zorg en bijzondere bescherming	62
7.1.2 Bescherming tegen kindermishandeling	63
7.1.3 Subsidiariteit en proportionaliteit	63
7.2 Ervaringen met een alternatieve aanpak	64

7.2.1	Methodieken.....	64
7.2.2	Groepsgrootte en -samenstelling	66
7.3	Separatie vrij.....	67
7.4	Slotvraag.....	67
8.	Conclusies en aanbevelingen	70
8.1	Bevindingen.....	70
8.2	Conclusies.....	70
8.3	Aanbevelingen.....	72
Bijlage A - Juridische begrippen en rechtsfiguren		75
Bijlage B - Overzicht vrijheidsbeneming en -beperking		79
Bijlage C - Relevant internationaal kinderrechtenkader*		87

SAMENVATTING

Inleiding

Duizenden kinderen in Nederland groeien niet thuis op, maar – al dan niet tijdelijk – in een instelling. Dit kan een instelling voor reguliere jeugdhulp zijn of een specialistische jeugdhulpinstelling met betrekking tot de geestelijke gezondheidszorg (GGZ). Dit worden residentiële instellingen genoemd. Sommige residentiële instellingen of sommige afdelingen binnen die residentiële instellingen hebben een ‘gesloten’ karakter: daar mag de deur op slot. Ook mogen in die gesloten instellingen andere maatregelen worden toegepast zoals het separeren of fixeren van kinderen, het controleren van de kamer of van de urine en het gedwongen toedienen van medicatie. Deze maatregelen leiden tot vrijheidsbeperking van het kind. Gelet op de vergaande impact ervan op het kind is in de wet opgenomen welke vrijheidsbeperkende maatregelen mogen worden toegepast en in welke situatie.

Onderzoek

Defence for Children heeft op de Kinderrechtenhelpdesk verscheidene vragen en klachten ontvangen over de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen in residentiële instellingen. Hieraan is het signaal ontleend dat die vrijheidsbeperkende maatregelen niet alleen in gesloten instellingen werden toegepast, maar ook in zogenoemde ‘open’ instellingen: instellingen waar - kort gezegd - de deur niet op slot mag en waar hoogstens in crisissituaties mag worden ingegrepen. Ook ontstond bij ons de indruk dat enige vorm van effectief toezicht ontbrak. Dit signaal en de klachten op de Kinderrechtenhelpdesk vormden aanleiding tot nader onderzoek. Defence for Children heeft diverse interviews afgenomen teneinde een beeld te vormen van de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen in de praktijk. De nationale regelgeving en de praktijk zijn vervolgens getoetst aan de kinderrechtelijke normen die hiervoor gelden op basis van internationale en Europese wet- en regelgeving.

Bevindingen

Enkele in het oog springende bevindingen van het door Defence for Children verrichte onderzoek zijn:

- Een uniforme definitie of beschrijving van diverse vrijheidsbeperkende maatregelen ontbreekt waardoor in de praktijk veel onduidelijkheid bestaat bij zowel de kinderen (die in de instellingen verblijven) als de professionals (die daar werken) over wat vrijheidsbeperkende maatregelen zijn en wat wel of niet geoorloofd is.
- De (verplichting tot) registratie van toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen ontbreekt waardoor er geen sprake is van een effectieve, directe vorm van toezicht.
- Door groeps grootte en groepssamenstelling wordt een alternatieve pedagogische aanpak in de meer uitdagende situaties behoorlijk bemoeilijkt, omdat onvoldoende gekwalificeerd personeel aanwezig is om adequaat te kunnen reageren en het waarborgen van veiligheid van alle kinderen al gauw de hoogste prioriteit heeft.
- Kinderen verblijven door elkaar op hetzelfde terrein op verschillende soorten ‘titels’ (machtigingen open of gesloten, zowel in de jeugdhulp als jeugd-GGZ) zonder dat een duidelijk onderscheid wordt aangebracht, waardoor kinderen direct of indirect met de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen worden geconfronteerd.
- Structureel intercollegiaal overleg, ook tussen de instellingen, over de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen ontbreekt waardoor reflectie op eigen handelen op willekeurige wijze vorm krijgt en afhankelijk is van de directie of het personeel van de instellingen.

Op grond van deze en andere bevindingen formuleert Defence for Children een aantal aanbevelingen om de rechtswaarborgen van kinderen in residentiële instellingen te verbeteren. Die aanbevelingen hebben ook ten doel om tezamen met het ministerie, professionals en kinderen te kijken naar het op korte termijn doorvoeren van mogelijke – eenvoudig te realiseren - veranderingen in de praktijk.

Conclusies

In de huidige praktijk ontbreekt het aan duidelijkheid en aan consensus over wat vrijheidsbepalende maatregelen zijn. Defence for Children vindt dit zorgelijk. Mede gelet op het gebrekkige toezicht is er sprake van een systeem waarin vergaande vrijheidsbepaling van kinderen mogelijk is, zonder dat daar voldoende rechtswaarborgen voor kinderen tegenover staan.

Volgens Defence for Children lijkt de kern van het probleem met name te zijn dat enerzijds een nadere omschrijving van vrijheidsbepaling ontbreekt en anderzijds dat verschillend wordt gedacht over de functie van (al dan niet vrijheidsbepalende) maatregelen. De discussie over wat toelaatbaar is als pedagogische interventie -behorend bij het behandelplan of bijvoorbeeld bij de huisregels-, in tegenstelling tot wat met waarborgen moet worden omkleed omdat er sprake is van vrijheidsbepaling, zal op landelijk niveau moeten worden gevoerd. Dit vraagstuk behoeft veel meer aandacht dan dat het tot nu toe heeft gekregen waardoor het gebrek aan uniformiteit en het in stand houden van een willekeurige praktijk in residentiële instellingen kan blijven voortbestaan.

Defence for Children heeft opgemerkt dat de sector dit onderwerp serieus neemt, maar naar onze mening ontbreekt het de sector nog aan daadkracht om een verandering teweeg te brengen. Dit rapport is dan ook bedoeld om het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (vws) te stimuleren haar rol als eindverantwoordelijke van het jeugdstelsel actief op te pakken. Op het moment dat de verantwoordelijkheid voor het welzijn van deze kinderen louter bij de residentiële instellingen blijft liggen, vreest Defence for Children dat een effectief, uniform en kindgericht systeem met voldoende rechtswaarborgen voor de kinderen niet in de nabije toekomst wordt gerealiseerd. Mede gelet op het feit dat de instellingen in onderlinge positie gelijkwaardig zijn aan elkaar en dus geen bindende afspraken kunnen vaststellen, is die leidinggevende rol bij uitstek weggelegd voor het ministerie.

De kinderen in deze instellingen vormen een van de meest kwetsbare doelgroepen in ons land. Het goed zorgen voor deze kinderen met een complexe hulpvraag is een fundamentele taak die bij de Rijksoverheid ligt. De overheid heeft de plicht om te zorgen dat de juiste hulp aan deze kinderen wordt geboden, zodat zij zich goed kunnen ontwikkelen. Defence for Children roept op om deze kinderen niet langer in de wachtstand te zetten, want voor hen bestaat geen 'later' om veilig op te groeien.

Aanbevelingen

Defence for Children heeft 16 aanbevelingen geformuleerd die in drie thema's kunnen worden ondergebracht en die met name gericht zijn aan het ministerie. Desondanks kan een aantal aanbevelingen vanzelfsprekend ook op eigen initiatief worden uitgevoerd door residentiële instellingen. Defence for Children is van mening dat dit de meest snelle en effectieve manier is om een cultuuromslag teweeg te brengen, nu de draagkracht voor gezamenlijke bedachte alternatieven vele malen groter zal zijn dan wanneer die alternatieven van bovenaf worden opgelegd.

Aanbevelingen wet- en regelgeving

1. Schaf het gebruik van isoleerruimtes af.
2. Geef een heldere uniforme definitie/beschrijving van vrijheidsbeperkende maatregelen in de wet- of regelgeving waarbij de duur van de vrijheidsbeperkende maatregelen en de wijze waarop die worden uitgevoerd, nader worden gespecificeerd.
3. Voer een wettelijke registratieplicht in voor de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen en het melden van calamiteiten waaronder suïcide (inclusief pogingen).
4. Creëer een landelijk registratiesysteem (zoals Argus) en beleg de verantwoordelijkheid voor dit systeem en het toezicht op de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen op landelijk niveau, bij voorkeur bij de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd.
5. Harmoniseer de strafrechtelijke en civielrechtelijke wetgeving voor verblijf in instellingen (zowel residentiële als justitieel) waarbij de European Rules als uitgangspunt dienen te worden genomen zodat tevens concrete positieve verplichtingen in de wet- en regelgeving worden opgenomen.
6. Voer een wettelijke toetsingsverplichting in van de huisregels c.q. het beleid van alle residentiële instellingen door de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
7. Zorg voor een betere, wettelijke verankering van de toegang tot een vertrouwenspersoon voor kinderen verblijvende in residentiële instellingen.
8. Zorg voor aanwezigheid van kosteloze (rechts)bijstand (bijvoorbeeld een advocaat of vertrouwenspersoon) bij het vaststellen van het behandelplan waarin tevens vrijheidsbeperkende maatregelen worden opgenomen.
9. Specificeer de in de Jeugdwet opgenomen instemmingsverklaring van een gedragswetenschapper zodat de gedragswetenschapper inhoudelijk ook toetst welke vorm van hulpverlening het meest passend is voor het kind: gesloten jeugdhulp dan wel jeugd-GGZ.

Aanbevelingen voor de Inspectie G&J

10. Geef de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd de instructie om de drie bodemeisen nader te specificeren voor het verantwoord plaatsen van kinderen zonder machtiging gesloten jeugdhulp (of een rechterlijke machtiging BOPZ) op een locatie waar gesloten jeugdhulp wordt geboden.
11. Geef de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd de opdracht om de praktijk van 'beslotenheid' te onderzoeken. Schaf naar aanleiding van die bevindingen die afdelingen af of creëer een wettelijk kader voor kinderen die op besloten groepen verblijven bijvoorbeeld via de 'voorwaardelijke machtiging tot gesloten jeugdhulp'.

Aanbevelingen voor de praktijk

12. Zorg voor voorlichting c.q. educatie en intervisie over kinderrechten, het klachtrecht en vrijheidsbeperkende maatregelen voor het personeel van de jeugdhulpaanbieders en de jeugd-GGZ.
13. Creëer bewustwording en draagvlak bij de jeugdhulpaanbieders en jeugd-GGZ over alternatieven voor vrijheidsbeperving teneinde een cultuuromslag te maken naar voorbeeld van enkele residentiële instellingen die inmiddels hiermee zijn gestart.

14. Stel meer financiële middelen beschikbaar om de jeugdhulpaanbieders van meer opgeleid en gekwalificeerd personeel te voorzien, zodat kinderen in kleinere groepen komen te verblijven.
15. Creëer een platform voor (minimaal) halfjaarlijks onderling overleg tussen de directies en het uitvoerend personeel van alle residentiële instellingen (zowel jeugdhulp als jeugd-GGZ) teneinde het uitwisselingsproces van ervaring en kennis te verduurzamen.
16. Stimuleer een alternatieve pedagogische aanpak van kinderen teneinde het leefklimaat binnen de instellingen te bevorderen door bijvoorbeeld samen met kinderen good practices te ontwikkelen.
17. Zorg ervoor dat individuele en collectieve participatie van kinderen beter geborgd is in de praktijk van de residentiële instellingen. Het klachtrecht is een belangrijk onderdeel hiervan.
18. Zorg ervoor dat alle kinderen in residentiële instellingen eenvoudig toegang hebben tot een vertrouwenspersoon.

VOORWOORD

Met een variatie op een uitspraak van het VN-Kinderrechtencomité moet worden benadrukt dat kinderen niet hun mensenrechten verliezen als ze een inrichting binnengaan.¹ Dit betekent dat alles wat kinderen in een inrichting (moeten) ondergaan geen schending van hun mensenrechten mag zijn. Om te voorkomen dat dit gebeurt behoort de bejegening van kinderen in inrichtingen aan in de wet op te nemen duidelijke regels gebonden zijn. Een kennelijk lastig onderdeel van die regelgeving betreft de vrijheidsbeperkende maatregelen die kinderen in inrichtingen (moeten) ondergaan. Het onderzoek van Defence for Children illustreert dit.

Enerzijds is de regelgeving zeer gedetailleerd en complex omdat het een onderscheid maakt tussen de groep kinderen die in een instelling voor gesloten jeugdhulp verblijft en de groep kinderen die in een jeugd-GGZ-instelling verblijft, terwijl voor de groep kinderen die in een open instelling voor jeugdhulp verblijft regelgeving bij wet ontbreekt. Anderzijds blijkt dat het gebruik van deze maatregelen grote verschillen laat zien omdat de wet geen duidelijk antwoord geeft op de vraag in welke gevallen welke maatregel kan worden getroffen en omdat de wet ruimte laat voor interpretatie van het begrip “vrijheidsbeperkende maatregel”.

Bij dit alles komt ook nog het gebrek aan concrete kwantitatieve en kwalitatieve gegevens met betrekking tot de frequentie en de aard van de getroffen maatregelen. Ondanks een registratie in het dossier van het kind, wordt niet per inrichting en ook niet landelijk gerapporteerd hoe vaak welke maatregel is getroffen en wat de leeftijd en geslacht van de kinderen is aan wie een maatregel werd opgelegd. Dit betekent onder andere dat er geen informatie bestaat over de aard en de omvang van het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen in gesloten en open instellingen voor jeugdhulp en jeugd-GGZ-instellingen. Het is dus niet mogelijk om een op feiten gebaseerd landelijk beleid te voeren dat is gericht op bijvoorbeeld het terugdringen van bepaalde vrijheidsbeperkende maatregelen door het ontwikkelen en toepassen van alternatieven.

Het onderzoek vraagt terecht aandacht van de politiek en anderen voor de praktijk van vrijheidsbeperkende maatregelen en de daarin bestaande onduidelijkheden. De aanbevelingen die op dit onderzoek zijn gebaseerd zijn duidelijk. Ze vragen om concrete maatregelen. Niet alleen van de politiek, maar ook van de instellingen en de daar werkende professionals. Naar mijn mening is bijzondere aandacht nodig voor het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen in open jeugdhulpinstellingen. Ten slotte bekruipt mij na het lezen van het rapport het gevoel dat de wettelijke regeling nogal ingewikkeld is zowel voor de kinderen, als voor de staf van een jeugdinstantie (open/”besloten”/gesloten jeugdhulp of jeugd-GGZ). Zou het niet mooi zijn als er één duidelijke en eenvoudige regeling voor het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen wordt opgesteld die voor alle uithuisgeplaatste kinderen geldt?

De uithuisplaatsing is op zich al een ingrijpende vrijheidsbenemende maatregel en het gebruik van verdere vrijheidsbeperking dient tot het strikt noodzakelijke beperkt te blijven.

Jaap Doek

Prof. mr. J.E. Doek is emeritus hoogleraar familie- en jeugdrecht aan de Vrije Universiteit en was van 1999 tot 2007 lid van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind, waarvan hij van 2001 tot 2007 voorzitter was.

¹ In General Comment No. 1 on The aims of education merkt het Comité op: “Children do not lose their human rights by virtue of passing through the school gates”, UN Document CRC/GC/1, par. 8.

DANKWOORD

Dit rapport had niet tot stand kunnen komen zonder betrokkenheid en inzet van een aantal personen, instellingen en instanties.

Allereerst willen we de zestien kinderen bedanken die als ervaringsdeskundigen hebben meegewerkt aan de interviews voor dit onderzoek. Over dit onderwerp praten en het delen van ervaringen met ons was vast niet altijd makkelijk. We zijn dankbaar voor het vertrouwen dat zij ons hebben gegeven. De signalen, juist van de kinderen zelf, zijn van onmisbare waarde.

Daarnaast waarderen wij enorm dat de diverse professionals (psychiaters, sociotherapeuten, groepsleiders, psychologen, directeuren, kinderrechters, advocaten en vertrouwenspersonen) die op verschillende wijze betrokken zijn bij kinderen in jeugdhulpinstellingen, tijd hebben willen maken voor ons onderzoek. Zij hebben ons meer inzicht gegeven in de praktijk en zij hebben soms ook hun eigen visie met ons gedeeld. Dank voor de aandacht, de tijd en het vertrouwen.

Ook bedanken wij het Centrum voor Consultatie en Expertise voor hun bijdrage.

Voorts bedanken wij in het bijzonder Peer van der Helm voor het meewerken aan en meedenken over ons onderzoek.

Speciale dank gaat ook uit naar de leden van de begeleidingscommissie voor het meelesen en het geven van feedback: prof. dr. Peter H. van der Laan (Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving & Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Tijs Jambroes (kinder- en jeugdpsychiater, de Bascule) en Maria P. de Jong - de Kruijf MSc LLM (PhD-Candidate Jeugdrecht, Leiden Universiteit).

Tot slot willen wij alle stagiaires en (ex-)collega's bij Defence for Children bedanken die ieder een bijdrage hebben geleverd aan het onderzoek en het tot stand komen van dit rapport. Zonder de inzet van Alexandra Barendsen, Maartje Berger, Ytje Minke Hokwerda, Mirjam Blaak, Maartje Schulte, Chantal Roso, Esmee de Jong en Tim Grootenhuis was dit rapport nooit tot stand gekomen.

Eva Huls
June de Groot van Embden

AFKORTINGEN

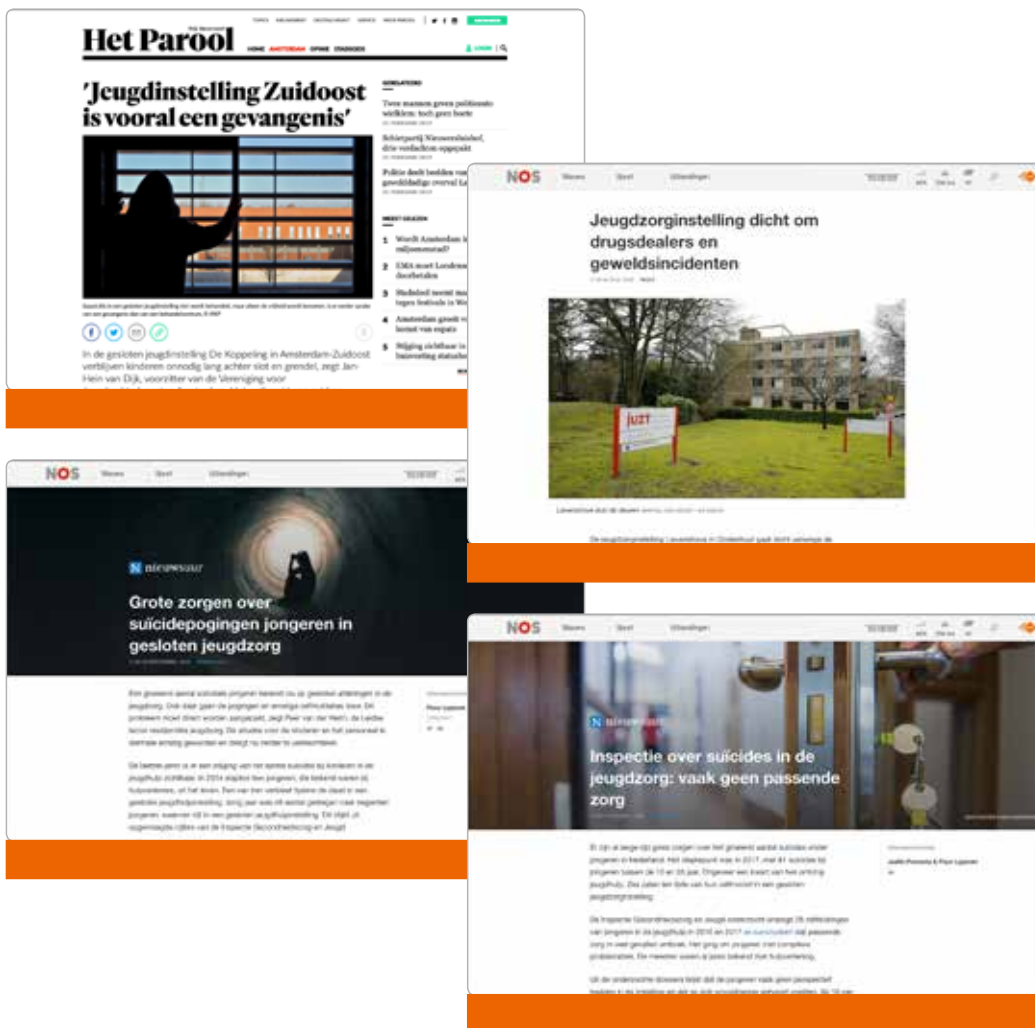
AKJ	Stichting Advies- en Klachtenbureau Jeugdzorg
AGP	Aangepaste programma's
Bjj	Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen
BPSW	Beroepsvereniging van professionals in sociaal werk
BW	Burgerlijk Wetboek
CCE	Centrum voor Consultatie en Expertise
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
ESH	Europees Sociaal Handvest
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en Fundamentele Vrijheden
GGZ	Geestelijke gezondheidszorg
GI	Gecertificeerde Instelling
HR	Hoge Raad
IBS	Inbewaringstelling
IGJ	Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
IVRK	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
JJI	Justitiële jeugdinrichting
Jw	Jeugdwet
MvT	Memorie van toelichting
OvJ	Officier van Justitie
OTS	Ondertoezichtstelling
PVP	Patiënt vertrouwenspersoon
Rb	Rechtbank
RM	Rechterlijke machtiging
RSJ	Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
RvdK	Raad voor de Kinderbescherming
Stb.	Staatsblad
Stcrt.	Staatscourant
TAP	Tijdelijk Aangepast Programma
UHP	Uithuisplaatsing
UN	United Nations
VN	Verenigde Naties
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VWS	Volksgezondheid, Welzijn en Sport (ministerie)
Wet Bopz	Wet bijzondere opnemingen psychiatrische ziekenhuizen
Wgbo	Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
Wob	Wet openbaarheid van bestuur
Zvw	Zorgverzekeringswet

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

In Nederland verblijven jaarlijks duizenden² kinderen in een instelling voor reguliere jeugdhulp of specialistische jeugdhulp (hierna jeugd-GGZ) omdat ze tijdelijk niet thuis kunnen of mogen wonen. Dit kan liggen aan de thuissituatie, bijvoorbeeld een onveilig opvoedingsklimaat, maar kan ook liggen aan mogelijke psychische of fysieke problematiek van het kind of een combinatie hiervan. Het is de bedoeling dat een kind op een plek terecht komt waar passende zorg en aandacht aan het kind wordt geboden. In sommige gevallen gebeurt dit vrijwillig of met instemming, in andere gevallen besluit de rechter op verzoek dat een kind niet langer thuis kan wonen. De rechter verleent dan een machtiging om een kind in een instelling te kunnen plaatsen, maar de rechter bepaalt niet in welke instelling het kind komt te verblijven. ‘Veiliger opgroeien’ luidt het credo bij een plaatsing in een instelling. Maar is dat wel het geval? Gedurende de zomer en het najaar van 2018 kopten diverse media het volgende over bijvoorbeeld de gesloten jeugdhulp:

2 De CBS Statline (publicatiedatum 31 oktober 2018) vermeldt dat tijdens de eerste helft van 2018 in totaal 15.985 minderjarigen gebruik maakten van jeugdhulp met verblijf (niet zijnde een pleeggezin of gezinshuis). Hiervan verbleven 1.925 minderjarigen in gesloten jeugdinstituten; Jeugdzorg Nederland, *Plaatsingsgegevens JeugdzorgPlus (factsheet), 2018*: Op 25 oktober 2018 publiceerde Jeugdzorg Nederland de halfjaarlijkse cijfers van 2018 waaruit blijkt dat er in deze periode 846 gesloten jeugdhulp plaatsingen waren (niet zijnde GGZ), waarvan 760 unieke jongeren; Defence for Children & UNICEF Nederland, *Jaarbericht Kinderrechten 2018*, Den Haag/Leiden: 19 juni 2019: In 2017 verbleven in totaal 2.710 minderjarigen in gesloten jeugdhulp- en ggz-instellingen.

Op 24 augustus 2016 verscheen een rapport van de (toenmalige) Inspecties Jeugdzorg en Gezondheidszorg waaruit blijkt dat in 2016 op elf locaties voor gesloten jeugdhulp kinderen zijn geplaatst zonder dat daarvoor de benodigde rechterlijke machtiging was afgegeven.³ In totaal gaat het om ongeveer 250 kinderen. De Inspectie Jeugdzorg heeft de staatssecretaris verzocht niet te gedogen dat kinderen in gesloten jeugdhulp verblijven zonder de vereiste machtiging van de kinderrechter en stelt vervolgens 'drie bodemeisen' vast.⁴ Deze drie bodemeisen laten onverlet dat niet alleen kinderen in instellingen voor gesloten jeugdhulp of jeugd-GGZ in aanraking kunnen komen met vrijheidsbeperkende maatregelen, maar ook dat kinderen in open instellingen hiermee worden geconfronteerd.

In de wet worden per regime diverse maatregelen vermeld die kunnen worden toegepast ten aanzien van kinderen die uit huis worden geplaatst in een gesloten instelling. Dit worden 'vrijheidsbeperkende maatregelen' genoemd. Een inmiddels bekend fenomeen is bijvoorbeeld de isoleercel. Kinderen in gesloten jeugdhulp en in de gesloten jeugd-GGZ kunnen hierin worden geplaatst. Kinderen in een 'open' instelling niet. Het is dus van groot belang voor een kind welke machtiging wordt verzocht en vervolgens door de rechter wordt verleend.

Met enige regelmaat ontvangt Defence for Children via haar Kinderrechtenhelpdesk klachten over de bejegening van kinderen in zowel open als ook gesloten jeugdhulp- en jeugd-GGZ instellingen. De klachten gaan over het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen, zoals fixatie en het verblijf in de isoleercel, het op slot doen van de kamer of buitendeuren en het niet zelfstandig mogen openen van de post. Ook wordt geklaagd over de beperkingen die worden opgelegd in het contact met ouders, ten aanzien van verlofrechten en in het gebruik van communicatiemiddelen.

1.2 Onderzoek

Via de Kinderrechtenhelpdesk verleent Defence for Children juridisch advies over kinder-rechtenkwesties aan kinderen, ouders en professionals die met vragen zitten. Een belangrijke signaalwaarde ging uit van de vragen en klachten die de Kinderrechtenhelpdesk bereikten over het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen in gesloten en open instellingen voor jeugdhulp en jeugd-GGZ. Hieraan is de hypothese ontleend dat in instellingen vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast, terwijl daar onvoldoende waarborgen voor het kind tegenover staan. Dit signaal is onderzocht door nationale regelgeving te analyseren en de praktijk van het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen bij minderjarigen die in instellingen verblijven, te toetsen aan de kinderrechtelijke normen die hiervoor gelden op basis van internationale en Europese wet- en regelgeving.

1.3 Doel

Met het onderzoek wordt enerzijds beoogd beter zicht te krijgen op de wijze waarop en de mate waarin⁵ vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast ten aanzien van kinderen die verblijven in een open of gesloten instelling voor jeugdhulp of jeugd-GGZ. Het onderzoek had niet ten doel om de situatie in justitiële jeugdinrichtingen (strafrechtelijk kader) in kaart te brengen. Tijdens dit onderzoek stond de vraag centraal in hoeverre de Nederlandse regelgeving en praktijk in overeenstemming zijn met de normen uit het VN-Kinderrechtenverdrag en andere relevante internationale en Europese regels. De vergelijking tussen het theoretische kader en de door ons onderzochte praktijk is in dit rapport op hoofdlijnen uitgewerkt. Anderzijds heeft het onderzoek ten doel in kaart te brengen welke alternatieven bestaan voor het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen, zoals de isoleercel.

1.4 Werkwijze

Naast een deskresearch waarin juridische documenten en literatuur zijn bestudeerd, is actief gezocht naar cijfermateriaal en zijn diverse interviews afgenomen. Gesproken is met 16 kinderen waarvan

³ Inspectie Jeugdzorg & Inspectie Gezondheidszorg, 'Beoordeling plaatsingen gesloten jeugdhulp zonder machtiging kinderrechter', d.d. 24 augustus 2016.

⁴ Voor de drie bodemeisen wordt verwezen naar hoofdstuk 6.1 van dit rapport.

⁵ Helaas is de mate waarin vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast onduidelijk gebleven. Voor een uitleg wordt verwezen naar hoofdstuk 2.

9 meisjes en 7 jongens, in de leeftijdscategorie van 15 tot 19 jaar:

- 7 kinderen die in gesloten jeugdhulpinstelling verblijven.
- 5 kinderen die in een ‘open’ jeugdhulp instelling verblijven (maar in het verleden ook in ‘gesloten’ jeugdhulp hebben verbleven).
- 3 kinderen die vrijwillig in een jeugd-GGZ instelling verblijven.
- 1 kind die op grond van een rechterlijke machtiging in een jeugd-GGZ instelling verblijft.
- 9 professionals werkzaam bij open, gesloten en/of jeugd-GGZ instellingen.
- 3 jeugdrechtsadvocaten.
- 2 kinderrechters.
- 2 vertrouwenspersonen.
- 2 beleidsmedewerkers van de Stichting Advies- en Klachtenbureau Jeugdzorg (het AKJ)⁶.
- Peer van der Helm (Phd.), lector residentiële jeugdzorg en hoofd onderzoek Fier.

1.5 Leeswijzer

Conform de Jeugdwet zijn gemeenten verantwoordelijk voor alle jeugdhulp: ondersteuning, hulp en zorg aan kinderen en ouders bij opgroei- en opvoedproblemen, psychische problemen en stoornissen.⁷ Hoewel de residentiële instellingen gelet op de gegeven definitie een vorm van jeugdhulp aanbieden, wordt in dit rapport ten behoeve van de leesbaarheid een onderscheid gemaakt en gekozen voor de volgende terminologie:

- i) Open en gesloten jeugdhulpinstellingen.
- ii) Open en gesloten jeugd-GGZ instellingen.

In dit rapport zal eerst een uitleg worden gegeven over en een overzicht worden gegeven van de vrijheidsbepalende maatregelen (hoofdstuk 2). Daarna zal de wet- en regelgeving aan de orde komen met betrekking tot vrijheidsbeperking in residentiële instellingen (hoofdstuk 3). Vervolgens zullen de ervaringen worden weergegeven met de toepassing van de vrijheidsbepalende maatregelen in de praktijk, zoals tijdens de interviews met de kinderen en professionals is besproken (hoofdstuk 4). Voorts is gekeken en gevraagd naar de participatiemogelijkheden van kinderen die met vrijheidsbeperking worden geconfronteerd (hoofdstuk 5). In het bijzonder volgt dan een hoofdstuk dat gaat over ‘besloten groepen’: een juridisch niet bestaand regime maar een wel bestaand feitelijk regime in de praktijk (hoofdstuk 6). Aan het einde van dit rapport zullen alternatieve methodes en ideeën worden gedeeld (hoofdstuk 7). Tot slot zullen de bevindingen in het kort, de conclusies en aanbevelingen worden gepresenteerd (hoofdstuk 8).

“Het toezicht is van belang. En inderdaad, ik denk ook dat er beter moet worden uitgelegd of ervaren waarom rechtsbescherming belangrijk kan zijn voor de zorgvuldigheid van de behandeling. Dus dat het uiteindelijk ook ten goede komt aan het kind. Kijk, als we nu met z’n allen zorgvuldig zouden beoordelen hoe de procedure in elkaar zit, dan ben ik ervan overtuigd dat wij het als sector voor elkaar kunnen krijgen (...) dat er net zoveel geld voor gedragsdeskundigonderzoek mogelijk is voor kinderen met ernstige gedragsproblemen, als voor kinderen die verdacht worden van een ernstig strafbaar feit. Want de rechtvaardiging voor die tweedeling is er eigenlijk niet.” *Bron: jeugdrechtsadvocaat.*

Ten behoeve van de leesbaarheid van dit rapport wordt met ‘de ouders’ bedoeld ‘de wettelijk vertegenwoordiger van het kind’. Dit kan een ouder zijn, maar ook een voogd.

⁶ <https://www.akj.nl/algemeen/over-het-akj/onze-organisatie/?d=professionals>.

⁷ Kinderen met ernstige verstandelijke, lichamelijke of meervoudige beperkingen vallen onder de Wet langdurige zorg. Die kinderen hebben 24 uur per dag zorg nodig of zijn aangewezen op permanent toezicht. Ook de zorg voor kinderen die sterk gedragsgestoord zijn en een licht verstandelijke beperking hebben, worden op grond van de Wet langdurige zorg behandeld.

2. CIJFERS IN BEELD?

2.1 Om wat voor maatregelen gaat het?

Kort gezegd onderscheiden we in Nederland drie soorten machtigingen uithuisplaatsing die de rechter kan verlenen:

- i) Een machtiging uithuisplaatsing voor een ‘open’ instelling (jeugd-GGZ dan wel jeugdhulpaanbieder).
- ii) Een machtiging uithuisplaatsing voor een ‘gesloten’ instelling voor jeugdhulp⁸ (JeugdhulpPlus).
- iii) Een machtiging voor een gesloten plaatsing bij een jeugd-GGZ aanbieder (IBS en RM).

Deze drie soorten machtigingen worden in de wet beschreven en iedere soort machtiging kent een eigen wettelijk regime van wat wel en niet mag gedurende de uithuisplaatsing van het kind. Bij een ‘open’ plaatsing mag bijvoorbeeld de kamerdeur niet op slot, bij een ‘gesloten’ plaatsing wel. Naast het wel of niet op slot doen van de kamerdeur bestaan meer maatregelen die getroffen mogen of kunnen worden ten aanzien van een bepaalde groep uithuisgeplaatste kinderen verblijvende in een residentiële instelling. Die maatregelen worden vrijheidsbeperkende maatregelen genoemd, zoals (niet limitatief): separatie, fixatie, kleding- en kamercontroles, urinecontrole, dwangmedicatie, etc. In de bijlage⁹ bij dit rapport wordt een uitgebreid overzicht gegeven van de soorten vrijheidsbenaming inclusief wettelijke grondslagen en van de soorten vrijheidsbeperkende maatregelen per regime inclusief wettelijke grondslagen.

2.2 Hoe vaak worden maatregelen toegepast?

Ten behoeve van het onderzoek heeft Defence for Children getracht de cijfers te achterhalen teneinde te kunnen beoordelen in welke mate de vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast. Het bemachtigen van cijfers om inzicht te krijgen in de toepassing van alle soorten vrijheidsbeperkende maatregelen bij kinderen die (tijdelijk) in een gesloten instelling voor jeugdhulp of jeugd-GGZ verblijven, blijkt onmogelijk. Het ministerie van vws (waaronder de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd valt) kon geen inzage hierin geven. Toch wordt in enkele residentiële instellingen wel geregistreerd:

“Wij registreren de separaties omdat we inzicht willen hebben in ons eigen handelen en willen weten of het beleid in de praktijk werkt. Ook leggen we verantwoording af bij de Inspectie over de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen.” *Bron: professional werkzaam in een gesloten jeugdhulpinstelling.*

“We registreren alle incidenten die zich voordoen: dat betreft incidenten met toepassing vrijheidsbeperkende maatregelen en agressie-incidenten zonder toepassing vrijheidsbeperkende maatregelen” *Bron: professional werkzaam in de jeugd-GGZ.*

Hoewel tijdens ons onderzoek dus door enkele professionals is aangegeven dat de toepassing van (bepaalde) vrijheidsbeperkende maatregelen wordt geregistreerd, wordt niets op nationaal niveau bijgehouden in een centraal systeem. Hierdoor konden de door ons opgevraagde cijfers niet worden geleverd met uitzondering van het aantal maatregelen betreffende de gedwongen geneeskundige behandeling in het kader van een machtiging voor gesloten jeugdhulp (voorheen machtiging gesloten jeugdzorg). Alleen de toepassing van deze vrijheidsbeperkende maatregel moet volgens de

⁸ De kinderrechter kan een machtiging (artikel 6.1.2 Jw), een spoedmachtiging (artikel 6.1.3 Jw) of een voorwaardelijke machtiging (artikel 6.1.4 Jw) afgeven. De kinderrechter zal op grond van deze wet, de Grondwet, internationale verdragen en op basis van de specifieke omstandigheden van de individuele jeugdige tot zijn oordeel moeten komen.

⁹ Zie Bijlage B.

wet worden gemeld en geregistreerd bij de inspectie waardoor dit cijfer door het ministerie van vws kon worden gedeeld.¹⁰

Wanneer we overigens voornoemde uitspraken van de twee professionals vergelijken valt op dat de professional in de gesloten jeugdhulp één specifieke vrijheidsbeperkende maatregel noemt, separatie (of isoleer), die altijd moet worden geregistreerd in de betreffende instelling en dat verantwoording wordt afgelegd over de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen bij de inspectie. Aangezien alleen de toepassing van separatie wordt geregistreerd, vermoeden wij dat het afleggen van verantwoording ook alleen die maatregel betreft. In de tweede uitspraak spreekt de professional vanuit de jeugd-GGZ over het registreren van incidenten waarbij vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast. Of en hoe alle vrijheidsbeperkende maatregelen worden geregistreerd in jeugd-GGZ instellingen blijft de vraag.

Niet alleen Defence for Children heeft getracht de mate waarin vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast te achterhalen. Ook onderzoeksjournalist Ilona Dahl heeft dit geprobeerd. Op 31 oktober 2017 schrijft zij een artikel over isoleercellen in de gesloten jeugdhulp.¹¹ Zij schrijft: *“Toen ik eerder naar het antwoord googelde stuitte ik op een Kamerbesluit uit 2009. ‘De Inspectie Jeugdzorg gaat bekijken hoe vaak jongeren binnen de gesloten jeugdzorg in een separeercel terechtkomen,’ zei minister André Rouvoet voor Jeugd en Gezin (ChristenUnie) op 17 februari van dat jaar toe. En verder: de instellingen moeten deze aantallen melden in hun jaarverslagen.”* Dahl heeft die jaarverslagen bekeken, heeft de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd benaderd en heeft zelfs verzoeken op grond van de Wet openbaarheid bestuur (Wob) ingediend, zo blijkt uit de rest van haar artikel. Concrete cijfers heeft zij niet kunnen vinden en konden niet aan haar worden geleverd. Wel waren negen instellingen bereid mee te werken aan haar onderzoek en hieruit is gebleken dat zo’n duizend keer paar jaar een kind in een isoleercel terecht komt, aldus Dahl.

Teneinde een ultieme poging te doen om meer cijfers te achterhalen, heeft Defence for Children alle gecertificeerde instellingen¹² (niet zijnde residentiële instellingen, maar de jeugdbeschermingsinstellingen die een kindbeschermingsmaatregel uitvoeren) verzocht om cijfers te verstrekken, nu volgens de Jeugdwet elke toegepaste vrijheidsbeperkende maatregel aan de gecertificeerde instelling moet worden gemeld. De gecertificeerde instellingen hebben schriftelijk laten weten dat zij geen wettelijke grond zien om dergelijke cijfers te verstrekken.¹³ De meeste gecertificeerde instellingen laten wel weten dat de toepassing van dwangmaatregelen c.q. vrijheidsbeperkende maatregelen in het dossier van het kind wordt genoteerd.¹⁴

10 Door het ministerie van vws werd verwezen naar een eerder genomen en gepubliceerd besluit: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/wob-verzoeken/2018/02/20/bsluit-wob-verzoek-over-dwangmedicaties-binnen-de-gesloten-jeugdzorg>. Hieruit wordt afgeleid dat in de periode 2008 tot en met 2017 acht meldingen zijn gedaan van een gedwongen geneeskundige behandeling (één in 2010, drie in 2011, één in 2012, één in 2013, één in 2014 en één in 2015). Navraag bij het ministerie van vws levert op dat sindsdien geen meldingen bij de inspectie bekend zijn.

11 I. Dahl, ‘Zo belanden honderden kinderen per jaar in de isoleercel’, *De Correspondent* 31 oktober 2017: <https://decorrespondent.nl/7551/zo-belanden-honderden-kinderen-per-jaar-in-de-isoleercel/1464012503811-b603f561>; Zie ook het vervolg artikel d.d. 3 januari 2018: I. Dahl, ‘Door bezuinigingen op de jeugdzorg kwam de angstige Roelof steeds weer in de isoleercel’, *De Correspondent* 3 januari 2018: <https://decorrespondent.nl/7781/door-bezuinigingen-op-de-jeugdzorg-kwam-de-angstige-roelof-steeds-weer-in-de-isoleercel/1508605653841-2ed104a4>. Op 26 april 2018 publiceerde Dahl het laatste artikel in deze reeks: I. Dahl, ‘Kinderen belanden zonder toezicht in de isoleercel. Dat wil de minister nu verbieden’, *De Correspondent* 26 april 2018: <https://decorrespondent.nl/8214/kinderen-belanden-zonder-toezicht-in-de-isoleercel-dat-wil-de-minister-nu-verbieden/1592557105854-f490bf46>.

12 Definitie ‘gecertificeerde instelling’ Jeugdwet: “Rechtspersoon die in het bezit is van een certificaat of voorlopig certificaat als bedoeld in artikel 3.4 en die een kindbeschermingsmaatregel of jeugdreclassering uitvoert”.

13 De volgende gecertificeerde instellingen zijn aangeschreven en hebben gereageerd: de Coöperatie Jeugd Veilig Verder, de Jeugd- & Gezinsbeschermers, Samen Veilig Midden-Nederland, Jeugdbescherming Noord & Veilig Thuis Groningen, Bureau Jeugdzorg Limburg, Intervence, Jeugdbescherming Gelderland, Jeugdbescherming Overijssel, Samen Veilig Jeugdbescherming Brabant, Jeugdbescherming Rotterdam Rijnmond, Leger des Heils Jeugdbescherming en Reclassering, Regiecentrum Bescherming en Veiligheid. Geen reactie is ontvangen van de William Schrikker Stichting en Jeugdbescherming west.

14 Art. 6.3.9 lid 1 Jw: Degene die de beslissing heeft genomen voor de toepassing van beperkende maatregelen moet daarvan een aantekening maken in het dossier van de minderjarige. Daarin moet ook vermeld worden waarom daartoe is besloten. Artikel 6.3.9 lid 2 Jw: Als tijdens het vervoer of het verblijf in het rechtsgebouw beperkende maatregelen worden toegepast moet de jeugdhulpaanbieder deze aantekening zo snel mogelijk maken. Art. 6.3.9 lid 1 Jw: De jeugdhulpaanbieder moet elk half jaar een rapportage over de toepassing van beperkende maatregelen verstrekken aan de gecertificeerde instelling die de gezinsvoogdij uitoefent en aan de ouders als het gaat om een minderjarige die niet onder toezicht is gesteld.

De gecertificeerde instellingen toonden overigens begrip voor het verzoek, maar gaven tevens aan dat het een onmogelijke inspanning zou betekenen om aan het verzoek te kunnen voldoen omdat de cijfers alleen op casusniveau terug te vinden zijn.

2.3 Toezicht

Inzage in de mate van toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen binnen de jeugdhulp, dan wel jeugd-GGZ, kan dus niet op grond van cijfermatig onderzoek worden verkregen. Het niet registreren van de toegepaste maatregelen veroorzaakt een lacune in het toezicht op de praktijk in de instellingen. Het waarborgen van de rechtspositie van het kind wordt hierdoor ondermijnd. Dit vindt Defence for Children zorgelijk.

Het ontbreken van cijfers, en daardoor extern toezicht, heeft ook de aandacht van de sector. Zo heeft Jeugdzorg Nederland op 13 april 2018 op hun website een nieuwsbericht geplaatst waarin wordt vermeld dat in overleg met de instellingen, het ministerie van vws en de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) wordt gekeken naar een centraal registratiesysteem om op eenduidige wijze de gedwongen afzondering te registreren en monitoren.¹⁵ In de GGZ bestaat een dergelijk systeem al (Argus) maar niet iedereen is tevreden over de gebruiksvriendelijkheid hiervan, zo bleek tijdens het onderzoek van Defence for Children. Bovendien worden in Argus niet alle vrijheidsbeperkende maatregelen genoteerd.¹⁶

Vooralsnog is er geen centraal landelijk registratiesysteem voor de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen in jeugdhulpinstellingen en de jeugd-GGZ instellingen. Navraag bij Jeugdzorg Nederland heeft opgeleverd dat de initiatieven vooralsnog niet tot resultaten hebben geleid. Ook is onduidelijk bij wie de verantwoordelijkheid voor een dergelijk systeem zou komen te liggen. Bovendien is, voor zover bekend, nog geen consensus bereikt over de te hanteren (uniforme) definities voor de verschillende vrijheidsbeperkende maatregelen.

Dat de jeugdhulpinstellingen verschillende definities erop nahouden als het om vrijheidsbeperkende maatregelen gaat, is Defence for Children ook tijdens het onderzoek opgevallen. Zelfs over 'het separeren van kinderen' wordt verschillend gedacht. Het heeft Defence for Children in die zin verbaasd dat de sector kennelijk nooit eerder de noodzaak tot overleg heeft gevoeld om in elk geval inhoudelijk tot een uniforme definitie te komen. Defence for Children juicht de door de sector genomen initiatieven dan ook toe en acht het van groot belang dat snel overeenstemming wordt bereikt zodat vervolgens een centraal register wordt ontworpen en gebruikt. Defence for Children acht het van groot belang dat binnen de gesloten instellingen voor jeugdhulp en jeugd-GGZ eenduidige definities worden gehanteerd van de verschillende vrijheidsbeperkende maatregelen die op basis van de wet kunnen worden toegepast. Defence for Children beveelt aan dat deze definities op papier worden vastgelegd en bindend zijn voor de praktijk.

2.4 Calamiteiten registreren: stijging aantal suïcides

In 2018 zijn Kamervragen gesteld over het aantal suïcides in de instellingen. Dit naar aanleiding van uitspraken in de media door Van der Helm, de Leidse lector residentiële jeugdzorg, over grote zorgen die hij heeft over het aantal suïcides in de gesloten jeugdhulp.¹⁷ Van der Helm spreekt over het 'dumpen' van kinderen in de gesloten jeugdhulp omdat vele GGZ-instellingen zijn gesloten. Die instellingen leverden juist passende zorg bij kinderen met complexe psychische problematiek. Sinds de sluiting van die instellingen is niet gewerkt aan een alternatief. Plaatsing in gesloten jeugdhulp volgt terwijl die instellingen niet geëquipeerd zijn voor opname en behandeling van dit soort jongeren, aldus Van der Helm. Hij pleit voor meer gezinsgerichte opnames, in kleinere voor-

¹⁵ <https://www.jeugdzorgnederland.nl/actueel/jeugdzorgplus-zonder-gedwongen-afzonderingen/>.

¹⁶ Genoteerd worden: separatie, afzondering (het insluiten van een patiënt in een daarvoor bestemde en speciaal ingerichte afzonderingskamer), andere vrijheidsbeperkende interventies (hieronder vallen andere dan de hierboven genoemde fysieke of ruimtelijke vrijheidsbeperkende interventies die de patiënt ondergaat zoals de patiënt moet verblijven in de slaapkamer of ander soort ruimte al dan niet met een van de buitenkant afgesloten deur), fixatie, parenterale (dwang)medicatie, toedienen vocht of voeding.

¹⁷ Uitzending op woensdag 12 september 2018 om 18.35 uur. <https://www.nporadio1.nl/nieuws-en-co/onderwerpen/471522-kinderen-met-mentale-problemen-zitten-langer-opgesloten-dan-nodig>.

zienen. ¹⁸ Ook trokken diverse jeugdbeschermers opnieuw aan de bel over het gestegen aantal zelfmoordpogingen in de gesloten jeugdhulpinstellingen in een uitzending van het programma Nieuwsuur op 13 januari 2019. ¹⁹

Gelet op het gestegen aantal suïcides in gesloten jeugdhulpinstellingen en gelet op de uitlatingen van kinderen tijdens de interviews, vreest Defence for Children dat kinderen met specifieke problematiek niet op de juiste plek worden behandeld. Vooral nog lijken de werkwijzen tussen de GGZ-instellingen en jeugdhulpinstellingen onderling teveel te verschillen, in die zin dat bij de GGZ-instellingen de problematiek vanuit psychiatrisch oogpunt wordt benaderd en bij de jeugdhulpinstellingen het kind wordt behandeld op grond van de gedragsproblematiek. Defence for Children vindt het van groot belang dat in een vroegtijdig stadium door BIG-geregistreerde hulpverleners wordt gekeken waar een kind de meest passende behandeling kan ontvangen. Defence for Children roept op om zorgvuldiger af te wegen welk soort hulpverlening het meest geschikt is voor het kind in kwestie.

Kamervragen

Op 23 oktober 2018 heeft minister De Jonge van vws de Kamervragen beantwoord. ²⁰ Hieruit blijkt dat een verdiepend onderzoek wordt verricht naar de 81 gevallen in 2017 van suïcide onder kinderen. Tien van die suïcides betrof kinderen die in een instelling verbleven. De eindrapportage wordt in 2019 verwacht. Op de vraag of het aantal zelfmoordpogingen beter moet worden bijgehouden en of de minister bereid is om hier afspraken over te maken met de jeugdhulpinstellingen en de inspectie en hen hierin te ondersteunen, antwoordt de minister dat wanneer een kind binnen een instelling een suïcidepoging doet met ernstig schadelijk gevolg, de instellingen dit dienen te registreren en te analyseren. De instellingen hoeven niet iedere poging aan de inspectie te melden. De inspectie bekijkt dan of er sprake is van een calamiteit die nader moet worden onderzocht, aldus de minister. Hij ziet geen aanleiding om hierover andere afspraken te maken.

Op 21 december 2018 publiceert het IGJ de 'Verkenning suïcidemeldingen bij de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd: kansen voor preventie?' ²¹ waarin een derde van de suïcides onder jeugdigen is geanalyseerd. Het IGJ benadrukt dat het van groot belang is dat meer zicht komt op alle factoren die bijdragen aan suïcides onder jeugdigen. Tijdens het plenaire debat op 13 februari 2019 over zelfdoding in de jeugdzorg ²² heroverweegt de minister het standpunt ten aanzien van het registreren van zelfmoordpogingen niet. Wel zegt de minister op vragen van mevrouw Kuiken van de PvdA toe in gesprek te gaan met het CBS om de mogelijkheden van registratie van suïcidepogingen te onderzoeken, maar de minister vreest dat dit veel uitzoekwerk oplevert en dat de definitiekwestie tot discussie zal leiden.

Defence for Children pleit ervoor om dit uitzoekwerk te laten verrichten door het CBS. Immers inzage in dit soort cijfers per instelling kan een indicatieve factor opleveren voor de kwaliteit van het leefklimaat binnen die instelling. Defence for Children beveelt aan een wettelijke meldplicht op te nemen ten aanzien van elke zelfmoordpoging die in een instelling wordt ondernomen. Gelet op de aanbeveling dat een landelijk registratiesysteem moet worden ontwikkeld dat onder toezicht en verantwoordelijkheid van de inspectie moet worden ondergebracht, zou het in de rede liggen om binnen dit systeem een tool voor het melden van calamiteiten, zoals zelfmoordpogingen, te ontwikkelen. Dat een discussie zal moeten plaatsvinden omtrent de definitie van een suïcidepoging kan de invoering van een registratieverplichting niet in de weg staan. Het louter voeren van die discussie staat niet in verhouding tot de bestaande zeer ernstige problematiek en de noodzaak tot het verkrijgen van inzicht en (be)grip.

¹⁸ Verwezen wordt tevens naar Bekken, Ferdi, & Van der Helm, 'Hoop een huis geven: eerste resultaten leef- en werkklimaatonderzoek bij Gezinshuizen-Plus', *Tijdschrift voor Orthopedagogiek* 2017, 56(2), p. 14-22.

¹⁹ <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2267323-jeugdzorgverleners-die-continue-alertheid-zuigt-je-leeg.html>.

²⁰ Aanhangsel *Handelingen II* 2018/19, 354.

²¹ <https://www.igj.nl/documenten/rapporten/2018/12/21/verkenning-suicidemeldingen-bij-de-inspectie-gezondheidszorg-en-jeugd-kansen-voor-preventie>.

²² <https://debatgemist.tweedekamer.nl/debatten/zelfdoding-de-jeugdzorg>.

Fixatie: cijfers ?

**Gedwongen geneeskundige
behandeling in gesloten jeugdhulp: 8x in 2010-2015**

Vastpakken/Vasthouden: cijfers ?

Afzondering: cijfers ?

Separatie/Isolatie: cijfers ?

Tijdelijke overplaatsing: cijfers ?

**Beperking
bewegingsvrijheid: cijfers ?**

**Gedwongen toediening
voeding/vocht: cijfers ?**

Visitatie: cijfers ?

Gedwongen hulpverlening: cijfers ?

Urinecontrole: cijfers ?

**Controle
telefoongesprekken: cijfers ?**

Inname voorwerpen: cijfers ?

Beperking bezoek: cijfers ?

**Beperking
telefoongebruik/internet: cijfers ?**

Beperking post: cijfers ?

3. VRIJHEIDSBEPERKING IN JEUGDHULPINSTELLINGEN

3.1 Kinderrechtelijke basis vrijheidsbeneming en -beperking²³

Op grond van het internationale recht mag een beslissing waarbij iemands vrijheid wordt ontnomen, zoals bij een gesloten jeugdhulp- en BOPZ-plaatsing, alleen worden genomen door een rechter of door een onafhankelijke autoriteit (art. 5 EVRM en art. 37 van het VN-Kinderrechtenverdrag). Deze waarborg wordt nodig geacht vanwege het ingrijpende karakter van vrijheidsbeneming. Om dezelfde reden worden ook strenge eisen gesteld aan het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen.

Geen enkel kind wordt op onwettige of willekeurige wijze van zijn of haar vrijheid beroofd. Vrijheidsbeneming is alleen toegestaan als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke duur. Minderjarigen dienen met menselijkheid en met eerbied voor hun persoon te worden behandeld, waarbij rekening moet worden gehouden met hun leeftijd en daaraan inherente behoeften. (artikel 37(b) van het VN-Kinderrechtenverdrag).

Kinderen hebben het recht om de wettigheid van vrijheidsontneming te betwisten (artikel 37 van het VN-Kinderrechtenverdrag). Minderjarigen die gebruik maken van residentiële jeugdhulp of de geestelijke gezondheidszorg, hebben toegang tot een bekend, effectief en onpartijdig klachtmechanisme (par. 99 Guidelines for the Alternative Care of Children).

Geen enkel kind wordt onderworpen aan foltering of aan een andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing (artikel 37 (a) van het VN-Kinderrechtenverdrag). Dwang en geweld mogen nooit worden gebruikt als bestraffing. Disciplinaire maatregelen die in strijd zijn met artikel 37 van het VN-Kinderrechtenverdrag zijn strikt verboden (Rule 67 Havana Rules).

Ordemaatregelen en dwang- of controlemiddelen dienen alleen te worden gebruikt in uitzonderlijke situaties en voor een zo kort mogelijke duur. Deze maatregelen en middelen mogen alleen worden gebruikt op grond van de wet en indien dit noodzakelijk en proportioneel is (Rule 64 Havana Rules).

Personeel gebruikt geen dwangmaatregelen, behalve als uiterste maatregel, als zelfbescherming, in gevallen van poging tot ontsnapping, fysiek verzet tegen een wettelijk voorschrift, direct gevaar voor zelfbeschadiging, ernstige materiële schade of schade aan anderen (Rule 90.1 European Rules, zie ook sectie E13.3).

In 1989 hebben de Verenigde Naties het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind aangenomen. Dit Verdrag is in 1995 voor Nederland in werking getreden en werkt door in wetgeving, beleid en jurisprudentie. Het VN-Kinderrechtenverdrag vormt het uitgangspunt van dit onderzoek. Daarnaast is getoetst aan het Europees Verdrag ter Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM), het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (IVRPH), het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR) en het Europees Sociaal Handvest (ESH).²⁴

Het VN-Kinderrechtencomité geeft in de bij het VN-Kinderrechtenverdrag bijbehorende *General Comments* een nadere uitwerking van het Verdrag. Tevens gelden diverse VN- richtlijnen, waaronder de Havana Rules²⁵ en de Richtlijnen voor Alternatieve Zorg als een belangrijk interpretatiemiddel van het VN-Kinderrechtenverdrag. De Havana Rules bevatten minimumnormen voor de

²³ Zie bijlage B en C.

²⁴ Voor de interpretatie van deze verschillende documenten van internationaal recht is gebruik gemaakt van het Handboek Internationaal Jeugdrecht: M. Blaak e.a., *Handboek Internationaal Jeugdrecht*, Leiden: Defence for Children 2012.

²⁵ *United Nation Rules for the Protection of Juveniles deprived of their liberty*, RESOLUTIE 45/113 VAN DE Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (14 december 1990), Havana rule 67. Deze bepalingen zien niet alleen toe op vrijheidsbeneming binnen het strafrechtelijk kader, maar zien ook toe op vrijheidsbeneming in het civielrechtelijk kader bij een gesloten plaatsing.

bescherming van alle minderjarigen van wie de vrijheid is ontnomen. De rechtswaarborgen die voor minderjarigen in justitiële jeugdinrichtingen gelden, gelden ook voor minderjarigen wiens vrijheid via het zorgsysteem wordt ontnomen. Dit is nader uitgewerkt in de regels 1, 2, 11 en 15 van de Havana Rules.²⁶

De Havana Rules verbieden het toepassen van disciplinaire maatregelen bij wijze van straf. Het verbod geldt ook voor maatregelen als fysieke mishandeling, afzondering, plaatsing in een donkere cel, groepsstraffen en iedere andere maatregel die ten koste gaat van de psychische of mentale gezondheid of het welzijn van het betreffende kind. Ook het inzetten van disciplinaire maatregelen en geweld om andere redenen dan straf is verboden, tenzij er sprake is van een uitzonderlijke situatie en alle andere middelen zijn uitgeput. Deze situatie doet zich bijvoorbeeld voor als een kind een gevaar is voor zichzelf of voor anderen.

Ook in de *European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (European Rules)*²⁷ staan regels opgenomen om te waarborgen dat de gesloten jeugdinrichtingen een pedagogisch klimaat kunnen bieden. De bepalingen uit deze Europese richtlijn gelden niet alleen voor justitiële jeugdinrichtingen, maar ook voor alle gesloten jeugdhulpinstellingen waar kinderen van hun vrijheid worden benomen en onder verantwoordelijkheid van de overheid verblijven.²⁸ De European Rules sommen een groot aantal positieve verplichtingen op die zijn gericht op de ontwikkeling en individuele behoeften van kinderen die er verblijven.²⁹

De Internationale Richtlijnen Alternatieve Zorg voor Kinderen zijn in november 2009 verwelkomd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. De richtlijnen zijn een praktische uitwerking en vertaling van de rechten van kinderen in alternatieve zorg, zoals vastgelegd in het VN-Kinderrechtenverdrag. In dezelfde periode waarin de Internationale Richtlijnen tot stand kwamen werden de Quality4Children standaarden jeugdzorg (Out-of-Home- Child and Youth Care) ontwikkeld. De Europese Q4C-standaarden zijn het resultaat van een participatief proces waarin kinderen, ouders en pleegouders in 32 landen hebben aangegeven wat zij belangrijk vinden in de alternatieve zorg voor kinderen. De Nederlandse Q4C-standaarden³⁰ zijn tot stand gekomen door middel van een vergelijkbaar participatief proces met 175 kinderen, ouders en pleegouders. De Q4C-standaarden staan daarmee nog dichterbij de belevingswereld van kinderen en de praktijk van de jeugdzorg dan de Internationale Richtlijnen. De Q4C-standaarden kunnen gezien worden als een nadere praktische uitwerking en vertaling door kinderen, ouders en pleegouders van de rechten van kinderen in alternatieve zorg, zoals vastgelegd in het VN-Kinderrechtenverdrag en nader uitgewerkt in de Internationale Richtlijnen.

3.2 De belangen van het kind als eerste overweging

Centraal in het VN-Kinderrechtenverdrag staan 'de belangen van het kind' (artikel 3 lid 1):

Bij alle maatregelen betreffende kinderen³¹, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.³²

²⁶ Havana Rules 11b: "The deprivation of liberty means any form of detention or imprisonment or the placement of a person in a public or private custodial setting, from which this person is not permitted to leave at will, by order of any judicial, administrative or other public authority".

²⁷ Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers' Deputies). De European Rules zijn in 2008 aangenomen door het Comité van Ministers van de Raad van Europa. De European Rules bevatten soortgelijke bepalingen als de eerder besproken Havana Rules. Het zijn adviserende aanbevelingen en zijn derhalve juridisch niet bindend. De European Rules bevatten richtlijnen met betrekking tot de (strafrechtelijke) vrijheidsbeneming van minderjarigen.

²⁸ European Rules 21.5 en 21.6.

²⁹ European Rules 76 e.v.

³⁰ <http://www.q4c.nl/>.

³¹ Onder kind wordt in navolging van het VN-Kinderrechtenverdrag verstaan personen tot 18 jaar.

³² In de Memorie van Toelichting bij de ratificatiewet van het VN-Kinderrechtenverdrag, *Kamerstukken II 1992/93*, 22 855, nr. 3 (MvT), p. 15, wordt over de afweging van het belang van het kind tegen andere belangen gesteld: "Het is evenwel met de bedoeling van het Verdrag in overeenstemming te achten dat, in geval van conflict van belangen, het belang van het kind als regel de doorslag behoort te geven".

Uit de totstandkomingsgeschiedenis van artikel 3 van het VN-Kinderrechtenverdrag blijkt dat bewust is gekozen voor een open criterium dat ruimte laat om in individuele gevallen steeds een afweging te maken die recht kan doen aan de omstandigheden van het geval.³³ Bij elk individueel besluit waarbij een kind betrokken is, moet een gemotiveerde afweging plaatsvinden over op welke wijze is omgegaan met het belang van dit kind.

“De eerste zeven weken krijgt iedereen standaard de meest zware beperkende maatregelen. En pas na zeven weken gaan we kijken naar wie wat individueel nodig heeft. In verslavingsproblematiek komen er misschien urinecontroles bij. Maar dat wordt daar vastgelegd. Dat is eigenlijk het belangrijkste. Daar kun je ook als gedragswetenschapper zeggen: deze jongen heeft zo’n dit en dat. Dwangmedicatie, dat zou je ook vast kunnen leggen.” *Bron: professional uit de gesloten jeugdhulp over het behandelplan.*

Ook bij het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen zal dus rekening moeten worden gehouden met de belangen van het kind. Gelet op de ontvangen signalen op de Kinderrechtenhelpdesk en de informatie verkregen uit de interviews plaatst Defence for Children vraagtekens bij de wijze waarop nu wordt omgegaan met het belang van het kind en de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen. Illustratief hierbij is het citaat hierboven waarin de professional zegt dat bij ieder kind in de eerste weken standaard de meest beperkende maatregelen in het hulpverleningsplan worden vastgelegd. Dit zal in hoofdstuk 4 (Ervaringen in de praktijk) verder worden uiteengezet.

Artikel 3 van het VN-Kinderrechtenverdrag verplicht ertoe het belang van het betrokken kind een eerste overweging te laten zijn. Slechts in uitzonderlijke situaties mag aangenomen worden dat een ander belang dan dat van het kind meer gewicht in de schaal legt en dat moet dan uitdrukkelijk worden gemotiveerd.³⁴ Deze verplichting geldt onder meer voor openbare en particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn. De woorden ‘bij alle maatregelen die kinderen betreffen’ dienen volgens het Comité te worden opgevat in de breedste zin van het woord: het betreft alle instellingen wiens beslissingen van invloed zijn op kinderen en hun rechten.³⁵

3.3 Nationaal wettelijke grondslag

3.3.1 Gesloten Jeugdhulp

In paragraaf 6.3 van de Jeugdwet wordt de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen nader geregeld.³⁶ Het gaat hierbij om maatregelen ‘waarmee het kind tegen zijn wil, of die van degene die het gezag over hem uitoefent, binnen de gesloten accommodatie in zijn vrijheden wordt beperkt’.³⁷ Alle maatregelen die hieronder beschreven zijn, mogen alleen worden toegepast als de maatregelen zijn opgenomen in het hulpverleningsplan.³⁸ Bovendien moet vermeld worden in welke gevallen en voor welke duur de maatregelen mogen worden toegepast.³⁹ Het hulpverleningsplan moet van tevoren zijn besproken met degene die het gezag heeft over het kind. Er is geen instemming nodig, maar wel een verplichting tot overleg. Het is wel vereist dat een gekwalificeerde gedragswetenschapper heeft ingestemd met het hulpverleningsplan. Dit alles geldt ook als het hulpverleningsplan wordt gewijzigd.⁴⁰ Slechts als dit noodzakelijk is ter overbrugging van een tijdelijke noodsituatie, mogen beperkende maatregelen worden opgelegd die niet in het hulpverleningsplan

33 G. Cardol, ‘Het belang van het kind in het vreemdelingenrecht’, *Migrantenrecht 2005-02*, p. 53.

34 S. Detrick, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Den Haag: Kluwer Law International en Martinus Nijhoff Publishers 1999, p. 91.

35 UN Document CRC/C/GC/14, par. 26.

36 Dit is geregeld in par. 6.3 van de Jeugdwet.

37 Art. 6.3.1 lid 1 Jw.

38 Art. 6.3.6 lid 1 Jw; Zie t.a.v. het vervoer ook art. 6.3.5 lid 2 Jw.

39 Art. 6.3.6 lid 3 Jw.

40 Art. 6.3.6 lid 2 Jw.

zijn opgenomen. Er moet voor de toepassing hiervan binnen 24 uur toestemming worden verkregen van een gekwalificeerde gedragswetenschapper. De maatregelen, methoden of beperkingen mogen ten hoogste gedurende zeven opeenvolgende dagen worden toegepast.⁴¹

Als voorwaarde om vrijheidsbeperkende maatregelen, zoals het verbod zich op te houden op in het hulpverleningsplan aangegeven plaatsen, tijdelijke plaatsing in afzondering, tijdelijke overplaatsing binnen de gesloten accommodatie of naar een andere gesloten accommodatie, vastpakken en vasthouden, toepassing hulpverleningsprogramma, in te zetten geldt dat:

- de vrijheidsbeperkende maatregel noodzakelijk moet zijn om de doelen te bereiken waarvoor de jeugdhulp wordt ingezet; of
- de vrijheidsbeperkende maatregel noodzakelijk moet zijn om de veiligheid van het kind of anderen te waarborgen.⁴²

Indien het gaat om een geneeskundige behandelingsmethode, dan mag dit ook worden ingezet ter afwijking van gevaar voor de gezondheid van de minderjarige.⁴³

Als het gaat om controlemaatregelen, zoals onderzoek aan lichaam en kleding, mogen deze volgens de wet alleen worden opgelegd 'voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk om te voorkomen dat de jeugdhulp aan andere kinderen wordt tegengewerkt'.⁴⁴

Indien het gaat om beperkingen in de communicatie, dan mogen deze blijken de wet alleen worden opgelegd 'voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken'.⁴⁵ Op deze beperkingen in het contact met derden zijn artikelen 42 lid 1 en 2, en 43 lid 7 van de Beginselenwet Justitiële Jeugdinstellingen (Bjj) van toepassing.⁴⁶ Hierin wordt verankerd dat ten aanzien van bepaalde personen of instanties geen beperkingen in de communicatie mogen worden opgelegd.⁴⁷

3.3.2 Jeugd-GGZ

Minderjarigen met psychiatrische problematiek kunnen vrijwillig of onvrijwillig worden opgenomen.⁴⁸

Wanneer er sprake is van een **vrijwillige opname**, is op hen de Wet geneeskundige behandelingsovereenkomst (Wgbo) van toepassing. In dat kader kunnen minderjarigen worden opgenomen in elke open instelling waar zij op dat moment mee instemmen. De Wgbo stelt dat voor 'verrichtingen ter uitvoering van een behandelingsovereenkomst de toestemming van de patiënt is vereist.'

Vrijheidsbeperkende maatregelen zijn derhalve niet toegestaan bij vrijwillige plaatsing in een open GGZ-instelling, althans niet wanneer die maatregelen tegen de wil van de minderjarige worden toegepast. Wanneer het een minderjarige patiënt betreft wordt de behandeling, afhankelijk van de leeftijd en mentale gesteldheid, soms uitgevoerd met toestemming van de wettelijk vertegenwoordiger. In die zin kunnen er soms verrichtingen worden uitgevoerd tegen de wil van de minderjarige patiënt. Wel geldt dat als de minderjarige patiënt zich verzet tegen een dergelijke verrichting van ingrijpende aard, waarvoor wel toestemming is gegeven door de wettelijk

41 Art. 6.3.7 Jw.

42 Art. 6.3.1 lid 1 Jw.

43 Art. 6.3.2 lid 1 onder b Jw.

44 Art. 6.3.4 Jw.

45 Art. 6.3.3 Jw.

46 Art. 6.3.3 lid 2 Jw.

47 Het gaat om de communicatie met **a.** leden van het Koninklijk Huis; **b.** de Eerste of Tweede Kamer der Staten-Generaal, leden daarvan, de Nederlandse leden van het Europese Parlement of een commissie uit een van beide parlementen; **c.** Onze Minister; **d.** justitiële autoriteiten; **e.** de Nationale ombudsman; **f.** de geneeskundig inspecteurs van de volksgezondheid en de inspecteurs van de Inspectie jeugdzorg; **g.** de Raad, een commissie daaruit of leden of buitengewone leden daarvan; **h.** de commissie van toezicht, een beklagcommissie, of leden daarvan; **i.** diens rechtsbijstandverlener; **j.** diens reclasseringsmedewerker of medewerkers van de gecertificeerde instelling; **k.** diens ouders of voogd, stiefouder of pleegouders, behoudens ingeval zwaarwegende belangen van de jeugdige zich daartegen verzetten; **l.** andere door Onze Minister of de directeur aan te wijzen personen of instanties.

48 Zie bijlage A voor de verschillende soorten opnames. Op 1 januari 2020 wordt de Wet Bopz vervangen door de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvggz). Deze wet is meer gericht op het voorkomen van verplichte zorg en het kiezen voor minder dwang. Hierin staat dat zorg meer op maat gegeven moet kunnen worden.

vertegenwoordiger, die verrichting alleen kan worden uitgevoerd als dat nodig is om ernstig nadeel voor de minderjarige te voorkomen.⁴⁹

Gaat het om een **gedwongen opname**, dan wordt de rechtspositie van de minderjarige geregeld door de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Wet Bopz). Als een rechterlijke machtiging wordt afgegeven of een maatregel tot inbewaringstelling wordt opgelegd, dan kan de minderjarige worden opgenomen in elke instelling die als Bopz-instelling is aangemerkt.⁵⁰ Zo snel mogelijk na de opname wordt - na overleg met de patiënt - een behandelingsplan opgesteld.⁵¹ Het behandelingsplan is erop gericht de stoornis zodanig te behandelen dat het gevaar op grond waarvan de patiënt is opgenomen, wordt weggenomen.⁵²

Naast overleg met de patiënt wordt tevens overlegd met de instelling of psychiater die de patiënt vóór opname behandelde of begeleidde, en met de huisarts van de patiënt. Indien de patiënt zelf niet in staat is tot een redelijke waardering van zijn belangen, wordt ook overlegd met diens wettelijke vertegenwoordiger of persoon die daartoe door de patiënt schriftelijk is gemachtigd.⁵³ Indien het overleg over het behandelingsplan niet tot overeenstemming heeft geleid, stelt de behandelende persoon de geneesheer-directeur hiervan in kennis.⁵⁴ Zonder overeenstemming over het behandelingsplan kan met betrekking tot de patiënt geen behandeling worden toegepast.⁵⁵ Als er in beginsel wel overeenstemming is, maar de patiënt zich alsnog tegen de behandeling verzet, kan de behandeling ook niet worden ingezet.⁵⁶ De behandeling kan in afwijking hiervan toch worden toegepast als dit volstrekt noodzakelijk is om gevaar, voortvloeiend uit de stoornis van de geestvermogens, voor de patiënt of derden af te wenden.⁵⁷ De geneesheer-directeur doet, uiterlijk bij het begin van deze behandeling, een met redenen omklede melding aan de inspecteur.⁵⁸ Daarnaast doet hij melding aan de wettelijke vertegenwoordiger van de patiënt.⁵⁹

De Wet Bopz noemt in Hoofdstuk 3 de vrijheidsbeperkende maatregelen. Dit hoofdstuk gaat over de rechten van onvrijwillig in een psychiatrisch ziekenhuis verblijvende patiënten. De Wet Bopz vermeldt tevens de mogelijkheid tot het toepassen van noodmiddelen en noodmaatregelen ter overbrugging van **tijdelijke noodsituaties**. Die middelen en maatregelen behoeven niet in het behandelingsplan te worden vermeld. Er is sprake van een tijdelijke noodsituatie als de patiënt onverwacht zodanig functioneert dat dit leidt tot gevaar voor de patiënt zelf of voor anderen óf als de meer dan normale kans bestaat dat een dergelijke situatie zich zal gaan voordoen.⁶⁰ Het gaat dan om afzondering, separatie, fixatie, toedienen van medicatie, vocht of voeding.⁶¹ Deze middelen en maatregelen worden ten hoogste gedurende zeven opeenvolgende dagen toegepast.⁶²

Er is sprake van dwangbehandeling indien het middel of de maatregel langer dan zeven dagen duurt en de patiënt blijvend niet instemt met een nieuw behandelplan. Hiervan is tevens sprake indien wordt overgegaan tot gedwongen medicatie als onderhoudsbehandeling voor de stoornis en niet primair om het acute gevaar te voorkomen. In alle gevallen is bij een dwangbehandeling een extra klinische beoordeling van de eerste geneeskundige noodzakelijk. De kennisgeving van de toepassing hiervan aan de inspecteur wordt gedaan door middel van een formulier waarin onder andere wordt

49 Art. 7:465 lid 6 BW.

50 In de bijlagen bij de Regeling aanmerking psychiatrisch ziekenhuis Bopz, bijlage 1, 2 en 3 van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, blijkt in welke instellingen patiënten geplaatst mogen worden op grond van de Wet Bopz.

51 Art. 38 lid 1 Wet Bopz.

52 Art. 38 lid 3 Wet Bopz jo. art. 2 lid 1 Besluit rechtspositieregelen Bopz.

53 Art. 38 lid 2 Wet Bopz.

54 Art. 38 lid 4 Wet Bopz.

55 Art. 38 lid 5 eerste volzin Wet Bopz; Zie ook art. 38b onder b en art. 39 Wet Bopz.

56 Art. 38 lid 5 tweede volzin Wet Bopz; Zie ook art. 38b onder c Wet Bopz.

57 Art. 38 lid 5 derde volzin Wet Bopz; Zie tevens art. 38c lid 1 Wet Bopz.

58 Art. 38 lid 6 Wet Bopz.

59 Of aan anderen: zie art. 36 lid 6 jo. lid 2 Wet Bopz.

60 Nota van toelichting bij het besluit van 3 november 1993, Stb. 1993, 563, p. 3.

61 Art. 39 Wet Bopz jo. art. 2 Besluit middelen en maatregelen Bopz.

62 Artikel 3 jo. art. 2 Besluit middelen en maatregelen Bopz; Indien deze noodmiddelen en maatregelen daarna ook nog moeten worden toegepast, moet het behandelingsplan hierop worden aangepast.

aangegeven wat de duur en frequentie van de toegepaste behandeling is.⁶³ Het systeem waarin in de praktijk wordt geregistreerd of beperkende maatregelen of een dwangbehandeling zijn opgelegd, is het Argus systeem.⁶⁴

3.4 Positieve verplichtingen

In het overzicht van vrijheidsbeperkende maatregelen dat als bijlage is opgenomen, worden per regime de wettelijke grondslagen per maatregel vermeld.⁶⁵ Echter, in de Nederlandse wet- en regelgeving ontbreekt het aan wettelijke voorschriften betreffende 'positieve verplichtingen'. Hoe een veilige omgeving het beste kan worden gewaarborgd in instellingen wordt niet nader in de wet vastgelegd.

“Ik heb dat in het begin op de pop-upgroep meegemaakt. Dit is een time-outgroep, dan weet je nog niet precies waar je naartoe gaat. Daar zitten jongeren met heel veel onduidelijkheid, dus daar gebeurt ook echt heel veel. Jongeren die mensen met glas bedreigen, glas breken, of dingen naar binnen hebben gesmokkeld, zoals messen. Ze hebben er mij niet persoonlijk mee bedreigd, maar als het om je heen is, dan heb ik al geen veilig gevoel meer.” *Bron: jongere in gesloten jeugdhulp.*

Anders dan in de Nederlandse wet- en regelgeving zijn in de *General Comments van het VN-Kinderrechtenverdrag, de Havana Rules en heel specifiek de European Rules*⁶⁶ regels opgenomen om te waarborgen dat de gesloten jeugdinrichtingen een pedagogisch klimaat kunnen bieden. Defence for Children vindt dat de internationale richtlijnen ook als uitgangspunt dienen te worden genomen bij de wet- en regelgeving betreffende het verblijf in jeugdhulpinstellingen, aangezien minderjarigen ook in die gevallen onder verantwoordelijkheid van de overheid vallen. Nu gestreefd wordt naar harmonisatie van de landelijke wet- en regelgeving inzake het civiele recht (specifiek gesloten jeugdhulp) en strafrecht op het gebied van de rechtspositie van de minderjarige in een instelling (justitieel dan wel residentieel), is het ook passend om specifieke eisen uit de European Rules bij dit onderzoek te betrekken. Overigens bepleit Defence for Children dat de Jeugd-GGZ eveneens bij dit harmonisatietraject wordt betrokken.

Daarnaast moeten instellingen het minst restrictieve beveiligings- en controleniveau hebben om kinderen te beschermen tegen het beschadigen van zichzelf, het personeel en anderen (Rule 53.2), gemakkelijk bereikbaar zijn voor familie en gevestigd en geïntegreerd zijn in de sociale, economische en culturele omgeving van de gemeenschap (Rule 53.5). Ze moeten tevens over een reeks faciliteiten beschikken om tegemoet te komen aan de individuele behoeften van de kinderen (Rule 53.1), klein genoeg zijn om individuele zorg te bieden en in kleine leefgroepen zijn georganiseerd (Rules 53.4) zodat kinderen worden aangemoedigd om zelf de verantwoordelijkheid te nemen voor de organisatie van het dagelijks leven zoals het samen koken en samen beslissingen nemen. In regel 30 van de Havana Rules zijn vergelijkbare bepalingen te vinden gericht op open en kleinschalige detentie-faciliteiten met minimale veiligheidsmaatregelen die zijn gevestigd en geïntegreerd in de sociale, economische en culturele omgeving van de gemeenschap.⁶⁷

63 Regeling kennisgeving toepassing dwangbehandeling en middelen of maatregelen en registratie middelen of maatregelen Bopz.

64 Regeling van de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 15 december 2011, CZ-CGGZ-3093044, houdende wijziging van de Regeling kennisgeving en toepassing dwangbehandeling en middelen of maatregelen en registratie middelen of maatregelen Bopz.

65 Zie bijlage B.

66 De European Rules zijn in 2008 aangenomen door het Comité van Ministers van de Raad van Europa. De European Rules bevatten soortgelijke bepalingen als de eerder besproken Havana Rules. Het zijn adviserende aanbevelingen en zijn derhalve juridisch niet bindend. De European Rules bevatten richtlijnen met betrekking tot de (strafrechtelijke) vrijheidsbeneming van minderjarigen.

67 EHRM 19 mei 2016, ECLI:CE:ECHR:2016:0519JUD000747214, m.nt. M.P. de Jong-de Kruijf (D.L./Bulgarije), de discretionaire bevoegdheden van de autoriteiten t.a.v. het beperken/controleren van contacten zijn kleiner t.a.v. kinderen die op opvoedkundige gronden zijn geplaatst dan t.a.v. personen die op strafrechtelijke gronden zijn geplaatst.

Defence for Children heeft in dit verband acht geslagen op de reeds bestaande Richtlijn Residentiële jeugdhulp.⁶⁸ Hierin worden uitgangspunten en vele positief geformuleerde aanbevelingen gedaan op het gebied van bijvoorbeeld leefklimaat, ontwikkeling en interactie. Echter, het werken met dit soort richtlijnen is niet verplicht. Wat het gebruik van richtlijnen precies betekent, kan voor iedere organisatie of ieder team weer anders zijn.⁶⁹ De inhoud van de richtlijn is dan ook als een algemene instructie geschreven zonder daarbij concrete verplichtingen voor te schrijven. Dit in tegenstelling tot de European Rules die meer specifieke verplichtingen vermelden die ook getoetst kunnen worden. Een voorbeeld is de regel dat de instelling de positieve aspecten van het leven in de gemeenschap zo dicht mogelijk moet benaderen (het beginsel van normalisatie)⁷⁰.

3.5 Beroepsstandaarden

Een beroepsstandaard is het geheel van door de beroepsverenigingen erkende en vastgelegde afspraken omtrent goede beroepsbeoefening.⁷¹ De Beroepscode voor de jeugdzorgwerker is specifiek voor de jeugdzorgwerker.⁷² De beroepscode ziet niet specifiek op open of gesloten residentiële jeugdhulp maar kan wel in beide gevallen, ook met betrekking tot beperkende maatregelen, van belang zijn. De Beroepscode voor de jeugdzorgwerker wijst er bijvoorbeeld op dat aan het kind en diens wettelijke vertegenwoordiger relevante informatie, in een voor hen begrijpelijke taal, wordt verschaft. Het verschaffen van informatie vindt plaats op basis van wetgeving, kwaliteitskaders, instellingsbepalingen en beroepswaarden. Onder deze informatie valt ook informatie over de (rechts)positie van de cliënt (met name in de gedwongen (jeugd)hulpverlening of jeugdzorg), zoals privacy, dossier en klachten.⁷³ Ook wordt aangegeven dat de jeugdzorgwerker overlegt met het kind en met diens ouders om tot overeenstemming te komen over de hulp- en dienstverlening. In geval van door de rechter opgelegde jeugdzorg, bijvoorbeeld een gedwongen plaatsing, is er meestal geen sprake van instemming. Waar mogelijk zal de jeugdzorgwerker bij het kind (en zo nodig diens ouders en andere betrokkenen) proberen een proces op gang te brengen met als doel mee te werken aan de hulp- en dienstverlening.⁷⁴ Het betrekken van het kind en diens ouders bij besluitvorming, en het hen hiertoe informeren, wordt ook benadrukt in de Richtlijn residentiële jeugdhulp.⁷⁵ Daarnaast van belang is dat de jeugdzorgwerker het gezag en de invloed die hij ten opzichte van cliënt heeft ten positieve moet aanwenden en dit niet misbruikt. Mocht het gebruik van fysieke machtsmiddelen als uiterst middel noodzakelijk zijn, dan verantwoordt en beargumenteert de jeugdzorgwerker dit.⁷⁶

Aan de kinderen en professionals is tevens gevraagd over welke capaciteiten een jeugdzorgwerker zou moeten beschikken. Verschillende kinderen vinden goed luisteren, contact kunnen maken, inlevingsvermogen en voldoende ervaring hebben belangrijk.

“Ik vind dat iemand die in de zorg werkt, perspectief moet kunnen zien van iemand anders. Dat die moet kunnen accepteren dat iemand anders het zo ziet, of dat iemand anders een ander geloof heeft. In die richting. Dat ze mee kunnen leven, maar toch ook niet met hun emotie gaan beslissen en denken. Ik vind ook dat ze moeten helpen als het gevraagd wordt, in plaats van hulp bieden zonder dat iemand dat wil.” *Bron: kind in een jeugdhulpinstelling.*

68 <http://richtlijnenjeugdhulp.nl/residentiele-jeugdhulp/>.

69 <http://richtlijnenjeugdhulp.nl/achtergrond/>, onder “invoer van richtlijnen”.

70 European Rule 53.3.

71 Beroepsvereniging van professionals in sociaal werk (BPSW), *Beroepscode voor de Jeugdzorgwerker*, 2016, p. 17.

72 De Beroepscode voor de Jeugdzorgwerker vormt geen handleiding met precieze richtlijnen, maar is een ethische leidraad die professionals vanuit hun verantwoordelijkheid aanzet tot continu nadenken over het professionele handelen. De code staat naast wet- en regelgeving, richtlijnen en organisatorische kaders.

73 Beroepsvereniging van professionals in sociaal werk (BPSW), *Beroepscode voor de Jeugdzorgwerker*, 2016, p. 9.

74 Idem, p. 10.

75 Richtlijn residentiële jeugdhulp, p. 17. Dit is één van de veertien richtlijnen voor de jeugdhulp en jeugdbescherming, ontwikkeld op initiatief van het Nederlands Instituut van Psychologen (NIP), de Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen (NVO) en de Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk (BPSW) voor jeugdprofessionals. Zie ook <http://richtlijnenjeugdhulp.nl/residentiele-jeugdhulp/>.

76 Beroepsvereniging van professionals in sociaal werk (BPSW), *Beroepscode voor de Jeugdzorgwerker*, 2016 p. 10.

Kinderen en professionals noemen dat wanneer meer personeel op de groep aanwezig zou zijn (of sprake zou zijn van kleinere groepen), meer mogelijkheden bestaan om gericht op een kind te reageren.

“Als je iets te zeggen hebt, is het van: nee, ga maar naar je mentor. Als je bij je mentor bent, moet je met je behandelcoördinator spreken en die stuurt je weer door: ‘dat moet ik met je ouders en je mentor overleggen’. Ja, oké, dan heb ik nog steeds mijn antwoord niet, terwijl ik iedereen heb gehad.” *Bron: kind in een open jeugdinstelling.*

Een kind in gesloten jeugdzorg vindt vertrouwen belangrijk: *“Meer van: praat met een persoon, dat vind ik een heel belangrijke eigenschap. Openstaan ook. En vriendelijk, en te kunnen vertrouwen. Zeg maar, als je die persoon iets vertelt, dat de volgende dag het hele behandelteam het weet.”*

Een kind geeft aan dat consequent benaderen van kinderen meer duidelijkheid zou geven. Hij meent dat in de instelling niet alle groepsleiders in dezelfde mate consequent zijn in het naleven van de straf: *“Sommige leiding is daar wat soepeler in. Ik zou dan denken: daar moet je juist strenger in zijn.”*

4. ERVARINGEN MET HET TOEPASSEN VAN

VRIJHEIDSBEPERKENDE MAATREGELEN

“Psychologische mishandeling hè. De mishandelingen vanuit hier moeten stoppen. En dat het niet altijd onze schuld is, want er wordt altijd over ONS gesproken, dat WIJ de misdadigers zijn, dat WIJ fout zitten, maar er klopt niks van, in geen enkele instelling. Hoe kun je in godsnaam met vijf man, met twintig man bovenop een kind springen? Een kind. Dan denk ik bij me eigen van: jij roept als jeugdzorg zijnde altijd ‘we zijn er altijd op tijd bij’, maar jullie zijn negen van de tien keer te laat en dan krijg je een excuus.” *Bron: kind in gesloten een jeugdhulpinstelling.*

Zoals eerder gezegd is de toepassing van verschillende soorten vrijheidsbeperkende maatregelen alleen mogelijk in twee regimes: de gesloten jeugdhulp en gesloten afdelingen van de jeugd-GGZ (zie bijlage B). Op grond van wet- en regelgeving is de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen in open jeugdhulpinstellingen niet toegestaan. Zie paragraaf 2.1 en bijlage B voor een opsomming van de bij wet geregelde vrijheidsbeperkende maatregelen.

In de Jeugdwet is bepaald dat residentiële instellingen verantwoorde jeugdhulp dienen te verlenen, waaronder wordt verstaan: hulp van goed niveau, die in ieder geval veilig, doeltreffend, doelmatig en cliëntgericht wordt verleend. Bovendien moet de hulp zijn afgestemd op de reële behoefte van het kind of ouder.⁷⁷ De hulpverlener neemt bij zijn werkzaamheden de zorg van een goed hulpverlener in acht en hij handelt daarbij in overeenstemming met de op hem rustende verantwoordelijkheid, voortvloeiende uit de voor die hulpverlener geldende professionele standaard.⁷⁸

In dit hoofdstuk worden de ervaringen van professionals en kinderen met het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen beschreven. Er wordt ingegaan op het leefklimaat, de huisregels en vervolgens het toepassen van de meest ingrijpende vrijheidsbeperkende maatregelen.

4.1 Leefklimaat

Stress

Gekeken naar de praktijk blijkt dat de sfeer en het klimaat op de groep van groot belang is. Een negatief leefklimaat met veel angst, secundaire (her)traumatisering door incidenten, stress en sociale nadeelsituaties zorgen waarschijnlijk vaker voor probleemgedrag.⁷⁹ In de interviews verwijzen veel kinderen naar ruzies op de groep. Ze geven aan dat het vaak “nergens over gaat”.

“Het kan om helemaal niets gaan. Echt helemaal niets. Het is dan alleen puur om een reden te hebben om uit hun dak te gaan, omdat het niet goed met ze gaat. Het gaat ook mis om helemaal niks. Ik heb nog nooit meegemaakt dat het misging en dat ik dacht: ik snap dat er ruzie is. Dat heb ik nog nooit meegemaakt.” *Bron: kind in gesloten een jeugdhulpinstelling.*

De reactie van de groepsleiding tijdens de ruzies is van groot belang, maar het belangrijkste is natuurlijk om een goede sfeer te hebben waardoor minder ruzies kunnen ontstaan. Escalatie bij

⁷⁷ Art. 4.1.1 lid 1 Jw.

⁷⁸ Art. 4.1.1 lid 3 Jw.

⁷⁹ Van der Helm, G. H. P. (2012). Jeugdzorg Plus, van insluiten naar behandelen...en trajectzorg. Transitie in de gesloten jeugdzorg. Toespraak op het vws Congres ‘Trajecten JZ plus’, 19 maart 2012, Sassenheim.

ruzies is volgens een professional vaak pure machteloosheid. Het is soms ook moeilijk om alternatieve oplossingen te verzinnen. Zeker als de sfeer al een beetje gespannen is. Daarnaast wordt vaak door professionals genoemd dat het ombuigen van gedrag makkelijker zou zijn met meer personeel.

“Er heerst ook corruptie en machtsmisbruik door begeleiders. Dat ze denken dat ze meer zijn en meer mogen omdat ze een pieper hebben en sleutels” *Bron: kind over gesloten jeugdhulp.*

Van der Helm geeft tijdens het interview aan dat in het verleden al onderzoek is gedaan in veel instellingen (ook bij volwassenen) naar het leefklimaat: *“Als het klimaat slecht is, zie je het aantal middelen en maatregelen enorm stijgen”*.⁸⁰

Verschillen in ervaringen

Tijdens het onderzoek valt het Defence for Children op dat door de kinderen het verblijf in een open jeugdhulpinstelling of bij een (gesloten) GGZ-instelling anders wordt ervaren dan in een gesloten jeugdhulpinstelling, ook wat de sfeer betreft.

Een kind geeft aan dat hij zich nu op een open groep in een jeugdhulpinstelling begrepen en gehoord voelt, in tegenstelling tot de tijd dat hij in een gesloten jeugdhulpinstelling verbleef.

“Als ik me verdrietig voel dan zien ze dat en komen ze naar me toe, zo van: zullen we een rondje lopen? En dan ga ik altijd een rondje lopen. Het ligt er aan, soms een kwartier, soms ook wel een uur. Gewoon even helemaal blokkie om. Dat vind ik wel echt fijn, dat ze tijd voor je nemen.” *Bron: kind in open een jeugdhulpinstelling.*

Het spreekt voor zich dat dit alleen kan worden aangeboden aan een kind wanneer voldoende personeel aanwezig is om met het kind de groep te kunnen verlaten om te gaan wandelen.

Een kind dat nu op een open groep verblijft, vertelt over sfeer in een gesloten instelling: *“Gesloten vond ik vreselijk. Behalve [naam instelling] dan. Maar die drie weken op [naam instelling], daar heb ik echt heel veel gehuild, want het is natuurlijk niet leuk als je daar komt, als de deur achter je dicht klikt en wel zes keer per dag alarm ofzo. Dat vond ik niks. Daar hadden ze ook geen tijd voor je. Daar moest je echt strijden. Moest je echt zelf doorheen komen.”*

Een kind die al langere tijd in een GGZ-instelling verblijft, is vrij positief over het leefklimaat op de groep en dit wordt door een ander kind binnen een andere GGZ-instelling eveneens zo ervaren: *“Er wordt goed met elkaar omgegaan en iedereen is vriendelijk naar elkaar toe. Ik heb nooit het idee gehad dat mensen buiten een groep gezet werden of zo”*.

Ook over het personeel wordt door hen positief gesproken: *“Sociotherapeuten zijn eigenlijk nooit boos. Ik denk dat dat op de kinderafdeling wel wat meer is, maar ik heb ze nooit boos meegemaakt. Maar soms zijn ze wel redelijk streng in dingen om te zeggen, als ze willen dat je iets gaat doen dat je eigenlijk niet wilt doen. Het is niet zo dat ze echt boos zijn, maar ze zijn wel vrij direct. Strengere regels maar wel op een respectvolle manier”*.

⁸⁰ Verwezen wordt tevens naar Ros e.a., ‘Institutional climate and aggression in a secure psychiatric setting,’ *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology* 2013, 24 (6), p. 713-727.

4.2 Huisregels

De geïnterviewde kinderen geven allemaal aan huisregels te hebben gekregen bij binnenkomst, ongeacht in welke instelling zij verblijven of hebben verbleven. De vraag is wat de juridische kwalificatie van deze huisregels is. Immers, in die huisregels wordt soms geregeld dat de deur op slot gaat op een bepaald tijdstip of dat voorwerpen van kinderen in beslag mogen worden genomen. Theoretisch beschouwd kunnen ook die huisregels dus een vorm van vrijheidsbeperking opleveren.

“Om half 10 's avonds zit de buitendeur ook op slot. Je mag niet bij elkaar op de kamer komen, je mag officieel ook niet op sokken lopen. Maar dat wordt soms wel door de vingers gezien.” *Bron: kind in open jeugd-GGZ.*

Praktisch bekeken worden de meeste regels door de kinderen begrepen en soms ook als vanzelfsprekend ervaren. Nu huisregels ook van invloed zijn op het leefklimaat in de instellingen en op bijvoorbeeld de veiligheid van de kinderen en het personeel, is Defence for Children van mening dat huisregels als onmisbaar dienen te worden beschouwd. In de praktijk lijkt dit ook niet tot problematische situaties te leiden. Overigens maakt Defence for Children uit de gevoerde gesprekken op dat de huisregels op een open groep en binnen de jeugd-GGZ als minder streng worden ervaren en dat bij open groepen gemakkelijker individuele afspraken met kinderen worden gemaakt.

“Bij mij mogen ze bijvoorbeeld niet mijn mp3 afpakken. Als ik heel boos ben en ik kan geen muziek luisteren, dan word ik nog bozer.” *Bron: kind die in een open en gesloten jeugdhulpinstelling heeft verbleven.*

Een kind in een open instelling gaf ook aan af en toe een rondje te mogen lopen “om het hoofd leeg te maken”. Een ander kind verblijvende in een open instelling gaf aan in de vorige open instelling meer met muziek te mogen doen, dat maakte dit kind rustiger. In de huidige instelling gaat het kind veel op de kamer zitten als de kinderen op de groep onrustig zijn omdat het kind niet tegen veel lawaai kan. Dit wordt door de groepsleiding getolereerd, terwijl de huisregel eigenlijk is om niet op de kamer te zitten tijdens groepsmomenten.

“Ik mag niet zomaar van het terrein af. Maandag moeten wij bijvoorbeeld verplicht onze kamer schoonmaken. Je mag ook niet zomaar van school weggaan naar de groep, ook al staat die open. Je moet even zeggen dat je gaat. Of als die op slot zit: hee, kun je even meelopen? Dat zijn ook regels. Je mag elkaar niet uitschelden. Je mag geen pestgedrag vertonen. Je mag elkaar niet slaan. Je weet wat de consequenties zijn. Ik weet wat ik wel en niet mag.” *Bron: kind in een open jeugdhulpinstelling.*

Defence for Children vindt het zorgelijk dat geen eenduidig beleid bestaat betreffende huisregels. Recentelijk heeft de Hoge Raad uitspraak gedaan over de verhouding tussen huisregels en toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen op grond van de Wet Bopz.⁸¹ De Hoge Raad overweegt:

“Uit de art. 3 en 8 EVRM en art. 11 Grondwet volgt dat voor gedwongen opname en gedwongen behandeling, en voor overige beperkingen in de rechten van een patiënt, een wettelijke grondslag aanwezig moet zijn. Daarmee verdraagt zich niet dat een patiënt die op grond van de Wet Bopz gedwongen is opgenomen, onder een zwaarder regime valt dan de Wet Bopz toelaat. (...) Dat betekent dat voor patiënten die gedwongen zijn opgenomen op grond van de Wet Bopz, geen

81 Hoge Raad 9 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2087.

algemene regels mogen worden voorgeschreven, middelen of maatregelen mogen worden opgelegd, of beperkingen mogen worden toegepast die zich niet met het regime van de Wet Bopz verdragen. Behoudens de hierna in 3.6.2 te bespreken uitzondering van de huisregels, moet bij het bepalen van de rechtspositie van dergelijke patiënten rekening worden gehouden met hun individuele omstandigheden.”⁸²

Ten aanzien van de huisregels overweegt de Hoge Raad meer specifiek:

“Art. 37 lid 1 Wet Bopz bepaalt onder meer dat een patiënt op wie hoofdstuk II toepassing heeft gevonden, zo spoedig mogelijk na zijn opneming in het bezit wordt gesteld van een schriftelijk overzicht van de in het ziekenhuis geldende huisregels. Art. 37 lid 4 Wet Bopz bepaalt dat bij algemene maatregel van bestuur eisen worden gesteld waaraan huisregels ten minste moeten voldoen. Art. 3 Besluit rechtspositieregelen Bopz bepaalt dat huisregels geen andere regelen bevatten dan die nodig zijn voor een ordelijke gang van zaken in het psychiatrisch ziekenhuis en dat zij de vrijheid van handelen van de patiënt niet verder beperken dan voor een dergelijke gang van zaken nodig is.

Huisregels hebben dus geen therapeutisch doel. Zij dienen uitsluitend de ordelijke gang van zaken binnen de instelling. Zij bevatten algemeen geldende beperkingen, bijvoorbeeld betreffende bezoeken, bewegingsvrijheid en telefoongebruik. Huisregels kunnen gedifferentieerd zijn al naar gelang de aard van de diverse in het ziekenhuis verblijvende categorieën personen (Kamerstukken II 1980/81, 11270, nr. 17, p. 61). Op die wijze kan worden voldaan aan de eis van art. 3 Besluit rechtspositieregelen Bopz dat huisregels noodzakelijk en proportioneel moeten zijn, ook als in een instelling zowel patiënten verblijven op grond van de Wet Bopz als patiënten op wie de Bvt van toepassing is. Beperkingen die in een individueel geval gelden, moeten berusten op art. 40 Wet Bopz (zie hierna in 3.6.3) of, indien zij een therapeutisch doel dienen, als middel of maatregel zijn opgenomen in het behandelingsplan (zie hierna in 3.6.4). De betrokken patiënt kan zich dan beroepen op de daaraan verbonden waarborgen, waaronder de mogelijkheid daartegen een schriftelijke klacht in te dienen op de voet van art. 41 lid 1 Wet Bopz.”⁸³

Het is in het kader van rechtsgelijkheid alsmede de praktijk van door-/overplaatsingen wenselijk dat de huisregels in residentiële jeugdinstellingen hetzelfde zijn zodat ook een prominent onderscheid kan worden gemaakt in wat huisregels zijn en wat vrijheidsbeperkende maatregelen zijn. De hierboven weergegeven overwegingen van de Hoge Raad vormen daarbij het uitgangspunt. Bovendien beveelt Defence for Children aan dat ook de huisregels worden getoetst door bijvoorbeeld de IGJ dan wel de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ), zodat geen sprake is van verkapte toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen.

4.3 Toegepaste vrijheidsbeperkende maatregelen

Tijdens de interviews heeft Defence for Children gevraagd welke vrijheidsbeperkende maatregelen zijn toegepast. Vervolgens is specifiek doorgevraagd naar de toepassing van de vrijheidsbeperkende maatregelen die in de wet staan. Hieronder worden enkele maatregelen waarover is gesproken in de interviews uitgelicht.

Defence for Children vindt het verontrustend dat gedurende het verrichten van het onderzoek bleek dat er onduidelijkheid bestaat over wanneer een interventie of een regel een vrijheidsbeperkende maatregel dan wel een pedagogische interventie is. Binnen instellingen bestaan namelijk ook verschillende manieren van corrigeren én straffen. Dit wordt ook als pedagogische interventie beschouwd. Zo werden onder meer als pedagogische interventies genoemd:

- Kamerplaatsing
- Intrekken van privilegies.
- Aangepaste programma's (AGP) of tijdelijk aangepast programma (TAP).
- Geen toetje of geen chips.

⁸² *Ibidem*, r.o. 3.3.2.

⁸³ *Ibidem*, r.o. 3.3.6.

- Niet bellen.
- Extra taak doen.
- Niet internetten (soms van toepassing op de hele groep).

Kamerplaatsing

Alle kinderen en de meeste professionals, noemen kamerplaatsing als mogelijkheid voor een correctie/straf. Een professional werkzaam op een open groep geeft aan dat bij de kamerplaatsing een soort reflectie wordt gestimuleerd: *“Verplichte kamermomenten komen wel voor als een kind iets heeft gedaan wat echt niet kan, een incident heeft gehad. Dan wordt ook wel eens ervoor gekozen om te zeggen: ‘goh, hé, jij gaat vanmiddag op dat moment even naar je kamer toe. Ga maar even rustig nadenken.’ We hebben bijvoorbeeld schrijfpodochten met een aantal vragen die helpen om te reflecteren.”*

Bij een andere open groep geeft een professional aan dat een kind voor straf op kamer kan worden gezet, met enige beperking van bewegingsvrijheid: *“De kamer is dus nooit op slot en in principe hebben we ook afspraken over, nou, tot zover loopt onze tuin, tot zover is het de bedoeling dat jij gaat. Maar ja, ze kunnen er gewoon uit”.*

Twee kinderen in een open instelling geven aan dat als zij een time-out op kamer krijgen, de deur ook op slot gaat. Een ander kind die nu op een open groep verblijft, vertelt: *“Ja, soms had ik bij gesloten wel zoiets van: ja, meestal wordt iemand op kamer gezet als iemand geen goed gedrag op de groep laat zien. Maar ik heb dan wel zoiets van: ja, iemand op kamer zetten, daar leert diegene ook niet zoveel van, weet je. Dan heb ik wel zoiets van: je zou beter gewoon met diegene in gesprek kunnen gaan en kijken wat hem dwars zit en dan kijken naar een oplossing, dan dat je iemand op kamer zet. Daar leren ze eigenlijk toch niet van”.*

Door de kinderen wordt verder vaak genoemd dat als alarm wordt geslagen (*“en de piepers afgaan”*) op een groep, de meeste van de groepsleiding/sociotherapeuten dan moeten helpen op die bewuste groep. Aan de kinderen wordt dan gevraagd rustig op de groep te blijven en bij sommige groepen moeten ze dan naar hun kamer (al dan niet op slot). Iedereen heeft daardoor te maken met een alarmsituatie.

“Als het op een andere groep gebeurt en er is groot alarm, dan is dat irritant. Wij moeten dan naar onze kamer, want alle leiding moet dan naar daar. Soms is het zo erg, dat er ook politie bij moet komen. Dan denk je wel bij jezelf: waar zijn ze mee bezig?” Bron: kind in een gesloten jeugdhulpinstelling.

In de meeste gesloten instellingen moeten kinderen naast school verplicht meedoen aan het dagbestedingsprogramma. Indien zij dit niet willen dan volgt een kamerplaatsing.

“Op gesloten had je bijvoorbeeld twee keer in de week sportmomenten met de groep, zodat de groep ook wel iets deed met z'n allen. (..) Ik ben zelf wel een sportmens, dus ik vind dat niet zo erg, maar je hebt bijvoorbeeld ook mensen die dat niet zo leuk vinden en dan was het gewoon de keuze: of je gaat mee naar sport of je gaat op je kamer zitten tot we terugkomen.” Bron: kind in een gesloten jeugdhulpinstelling.

“Dan moet je tot vier uur op je kamer. Je mag de lunch wel meedoen, dat is een uurtje; van kwart over twaalf tot kwart over één. En van kwart voor drie tot drie mag je eventjes op de groep, om wat te eten en te drinken. Daarna moet je tot vier uur op kamer. Dan kom je van je kamer,

maar dan moet je om acht uur naar bed”. Bron: kind in een gesloten jeugdhulpinstelling.

Op open groepen zijn er meestal verplichte activiteiten na school, meestal na het laatste rustmoment. Als een kind daar niet heen wil, dan moet diegene (verplicht) naar de kamer tot het voorbij is. Op een van de groepen ervaren kinderen kamerplaatsing overigens niet als vervelend (niet als straf), met name omdat er een televisie is op de kamer: “Het is niet zo erg, want je tv wordt niet afgepakt. Je kunt dus doen je wat op de groep ook kunt doen. Alleen, je bent alleen. Voor de rest niets”. In veel instellingen hebben kinderen overigens geen televisie op de kamer.

Een kind verblijvende in gesloten jeugdhulp geeft aan dat wanneer iemand op kamer wordt geplaatst, een tijdsbestek wordt aangegeven: “(...) meestal als iemand naar kamer wordt gestuurd, dan krijgt hij wel gelijk te horen van: oké, zolang moet je op kamer blijven, dan komen we bij je. Het is niet zo dat je op kamer wordt gezet en je maar moet wachten tot ze komen”.

In een van de instellingen kan een kind ook worden afgezonderd in een andere kamer. “(...) dat betekent dat je gescheiden wordt van de groep en tijdens het eten moet je daar zitten. De achterste kamer is de gesprekskamer. Je kunt ook een aangepast programma hebben. Dan mag je alleen op de groep zijn als de kinderen rustuur hebben. Voor de rest zit je alleen in de achterste kamer en dan moet je eigenlijk gewoon in die stoel zitten. Eten doe je in die achterste kamer.”

Tijdelijk aangepast programma

De (tijdelijke) aangepaste programma's worden eveneens door alle kinderen als straf genoemd.

“Het enige wat gebeurt is dat je naar je kamer wordt gestuurd en je krijgt een TAP (tijdelijk aangepast programma). Dan wordt je gewoon op slot gezet en als je rustig bent op je kamer is er niets aan de hand. Anders moet je naar separeer”. Bron: kind in een gesloten jeugdhulpinstelling.

Een kind vertelt dat sommige kinderen ‘gesprekken’ krijgen, omdat een AGP niet meer werkt. Zo vertelt hij dat hij een AGP krijgt tot 7 uur, terwijl zijn vriend dan een gesprek krijgt.

Overig

Een paar kinderen geven aan dat soms de hele groep wordt gestraft omdat iemand iets heeft gedaan, bijvoorbeeld sleutels gestolen. Internet wordt dan uitgeschakeld of een filmavond gaat niet door. Kinderen verbazen zich over de straf omdat ze denken dat het de kinderen in de instelling ‘niet boeit’. Bij een kind in een open instelling dat niet naar school gaat, wordt de hele groep gestraft: niemand mag op het internet. Bij sommige kinderen wordt niet naar school gaan, bestraft met op de kamer blijven tijdens schooluren. Of, als iemand bijvoorbeeld graag wil slapen, wordt kamerplaatsing juist niet als straf ingezet.

Volgens Van der Helm werd tot voor kort in een van de instellingen gebruik gemaakt van strafvisitatie. Dit zou wel al bespreekbaar zijn gemaakt door de leiding. Het zou nu niet meer in het strafpakket zitten. De 16 kinderen die zijn geïnterviewd, hebben over strafvisitatie niets gezegd. Professionals en kinderen noemen verder nog als straf: verblijf op kamer maar dan zonder water en elektra. Dit wordt overigens nergens geregistreerd, aldus deze geïnterviewde professionals.

Hieronder worden enkele maatregelen waarover is gesproken tijdens de interviews, uitgelicht. Te weten: separeren, fixeren, controlemaatregelen en andersoortige maatregelen. Herhaald wordt dat het Defence for Children tijdens het onderzoek en de interviews is opgevallen dat geen eenduidige definitie bestaat van de vrijheidsbeperkende maatregelen. Dit is zorgelijk. Defence for Children beveelt dan ook aan om tot een landelijke en uniforme definitie te komen van de vrijheidsbeperkende maatregelen.

4.3.1 Separeren

*“In de Bopz kijkt de psychiater naar de stoornis als een kind in separeer is gebracht, maar bij gesloten jeugdhulp kijkt men meestal naar gedrag”.
Bron: professional werkzaam in de jeugd-GGZ.*

De meeste kinderen die zelf met isoleer te maken hebben gehad, geven aan dat er een gedragswetenschapper bij betrokken was (tijdens of achteraf). Alleen bij de jeugd-GGZ instellingen zouden de kinderen, naast een gedragswetenschapper, een psychiater hebben gezien. Een van de kinderen die in een gesloten jeugdhulpinstelling verblijft, vertelt: *“Om het half uur komen ze met je praten. En als je dan weer uit je dak gaat, moet je weer even blijven, tot je gekalmeerd bent. Dan mag je komen en moet je direct naar je kamer.”*

Een ander kind dat in een gesloten jeugdhulpinstelling verblijft, geeft over het verblijf in de isoleercel aan *“Het was wel zwaar, het heeft me echt wel echt verdrietig gemaakt en het heeft me ook wel echt kapot gemaakt in die tijd. Dus ja, dat wel.”*

De kinderen lijken de isoleercel of het separeren zelf in verband te brengen met hun gedrag. Zo vertelt een kind dat net de meerderjarigheid heeft bereikt en in een GGZ-instelling verblijft: *“We hebben op [naam groep] een time-out. Als iemand heel overstuur of boos is, dan kan diegene daar even heen voor een-op-een begeleiding. Als het echt uit de hand loopt, is er ook separeer, maar dat is [andere locatie].”*

Een van de kinderen verblijvende in een jeugd-GGZ instelling, gaf aan dat bij boosheid het eigenlijk beter zou zijn om naar de isoleer te worden gebracht dan naar de eigen kamer, ter voorkoming van het vernielen of beschadigen van zaken zoals de deur van de kamer. De deur van de separeer kan het wel hebben volgens dit kind. *“Toen werd ik heel boos. Dan ga je naar je kamer, maar dan merk je dat je beter naar de isoleercel gebracht kunt worden. Maar dat gebeurt dan niet, en dan verniel je wel heel veel dingen op je kamer. Dus dan maak je dingen stuk, terwijl ze het eigenlijk wel kunnen voorkomen. Dus (...) als je ziet dat iemand echt boos wordt, kun je iemand beter naar de isoleercel brengen, om schade te voorkomen.”* In de instelling waar dit kind verblijft, geldt overigens dat als een kind iets stuk maakt op zijn kamer, het kind dat moet betalen.

Een kind die in een gesloten jeugdhulpinstelling verblijft, vertelt dat als er gevochten wordt, je naar de isoleer gaat: *“(...) maar het kan ook met de begeleiding zijn. Dat je zo boos wordt, dat je iets bij ze doet, dat ze wel alarm moeten slaan. Maar op de gemengde groepen gebeurt het volgens mij best wel vaak, want daar is bijna iedere dag alarm.”*

Een professional werkzaam in de jeugd-GGZ vertelt: *“Vrijheidsbeperkende maatregelen maar met name separeer is echt het ultimium remedium, we blijven streven naar geen separeer”.* Deze professional meent dat vroeger te snel de separeer werd ingezet. Het diende als een te snelle en impulsieve reactie.

Nog een professional, werkzaam in de jeugd-GGZ, geeft aan dat het gebruiken van de isoleercel minder snel plaatsvindt wanneer een isoleercel verder weg is en niet in hetzelfde gebouw is gesitueerd. Dit zorgt voor een zogenoemde drempel. Hoe gemakkelijker en dichtbij voor handen, hoe eerder een separeer wordt gebruikt, aldus deze professional. Ook een kind die in een gesloten jeugdhulpinstelling verblijft, geeft hierover aan dat in zijn vorige gesloten groep een separeer op de afdeling zelf was: *“dus vaak werden mensen gesepareerd”.* Dit in tegenstelling tot waar hij nu verblijft, waar de separeer ver weg is.

Twee professionals werkzaam in de gesloten instellingen, zowel jeugdhulp als jeugd-GGZ, geven aan dat dit soort vrijheidsbeperking al opgenomen behoort te zijn in het behandelplan. Anders wordt de separeer alleen in uiterste nood gebruikt. Dit blijkt volgens hen ook uit de aantallen die in het registratiesysteem Argus staan.

Tijdens het onderzoek heeft Defence for Children van het Centrum voor Consultatie en Expertise (CCE) begrepen dat bij een van de gesloten instellingen standaard een kind wordt gesepareerd indien deze is weggelopen en daarna weer terugkeert. Het is het CCE niet bekend wat de duur van deze separatie is.

In een van de gesloten instellingen wordt de isoleercel nooit meer als zodanig gebruikt. Momenteel fungeert het als opslagruimte. In deze instelling hebben zij de 'veilige kamer' geïntroduceerd. De veilige kamer is nog in ontwikkeling en wordt als een alternatief beschouwd. De veilige kamer is echt bedoeld om kinderen tot rust te laten komen. De veilige kamer heeft geen gordijnen en geen spullen waarmee een kind zichzelf zou kunnen beschadigen. De veilige kamer heeft een vriendelijke uitstraling met uitzicht op het bos.

Bij 'open' groepen, zowel jeugd-GGZ als jeugdhulp, is separatie/isolatie eigenlijk alleen mogelijk bij een incident. Een professional werkzaam op een open groep geeft aan dat het minimaal voorkomt: *"Hoe ernstig het incident ook is, we doen nooit de deur op slot. Ze kunnen de deur ook van de binnenkant opendraaien. Nee, isolatie en separatie is allebei bij ons niet"*. Een professional werkzaam bij een andere instelling bevestigt dit: *"Nee dat mogen we sowieso niet. Nee, wel beetpakken maar we mogen nooit en te nimmer een jongeren van open in een isoleerruimte zetten. En die mogen dus ook niet op een gesloten groep even 'parkeren' want dan zijn de deuren ook gesloten. Een jongere van open mag te allen tijde naar buiten."*

Wanneer in instellingen een kind is gesepareerd, volgt meestal een zogenaamd herstelgesprek met degene die naar de isoleer is gebracht. Een kind geeft over het herstelgesprek aan: *"Het is alleen handig voor hen, niet voor ons. Als ik het zo moet zeggen. Je wilt niet met ze praten, je bent nog een beetje boos. Niet kalm. Maar voor hen is het wel handig, omdat ze de zekerheid willen dat zoiets niet weer gebeurt"*.

De kinderen die zijn geconfronteerd met het separeren van een groepsgenoot krijgen meestal een uitleg. Zo vertelt een van de kinderen: *"Ja, natuurlijk, we zijn met z'n allen wel een groep. Wij hebben wel recht om te weten wat er aan de hand is, waarom iemand naar de iso is gegaan. Ja, tuurlijk, echt privédingen worden niet openlijk besproken, maar er wordt wel gewoon verteld van: oké, dit en dit is er gebeurd, en daarom is diegene naar de iso gegaan"*.

Een professional werkzaam in een gesloten instelling geeft aan dat het in de instelling 'gewoon protocol' is om met kind zelf na te praten over waarom tot separatie is overgegaan en hoe dat voorkomen had kunnen worden. Ook is het een terugkerend onderwerp bij teamvergadering en intervisie.

4.3.2 Fixeren of vastpakken

"Ze zeggen weleens: 'Ga maar naar de achterste kamer om rustig te worden'. En dan is het van: 'Nee, ga ik niet doen, ik ben rustig'. Dan zeggen ze: 'Anders gaan we je even helpen'. Maar ze zeggen niet: 'Ik ga je fixeren als je dit of dat doet'. Maar als ze zeggen 'Anders gaan we je helpen', dan loop je meestal weg." Bron: kind in gesloten een jeugdhulpinstelling.

Het gebruik van fixatie is niet alleen verschillend per instelling of per groep maar ook binnen een instelling kan het verschillen per periode. Met uitzondering van één kind, geven alle overige kinderen aan zowel in open als gesloten instellingen te maken hebben gehad met vastpakken en fixeren: bij henzelf of gezien bij een ander.

“Er zijn maanden of half jaren of driekwart jaren dat er bijvoorbeeld totaal geen fixatie plaatsvindt op een groep en dan kan het zomaar zijn dat er een aantal jongeren uitstromen en je krijgt een paar jongeren binnen, waar een paar ongeleide projectielen tussen zitten, dat je opeens vanuit driekwart jaar geen één fixatie ineens terecht komt in een situatie van twee, drie fixaties op een dag.” *Bron: professional werkzaam in een jeugdhulpinstelling.*

De kinderen beoordelen het meemaken van fixeren verschillend. De inrichting waar ze verblijven lijkt van invloed te zijn op deze beoordeling. De meesten die ermee in aanraking komen, menen dat kinderen vaak door een overdreven hoeveelheid personeel worden vastgepakt. Een kind verblijvende in een gesloten jeugdhulpinstelling meent dat het daarom kan escaleren. “Die zien het als een aanval. Die moeten zich verdedigen, toch? Die gaan tegenwerken”. Een ander kind verblijvende in open jeugdhulp geeft aan dat de groepsleiding juist probeert rustig met het kind te praten en het vasthouden probeert te beperken.

Een van de kinderen vertelt hoe hij bij binnenkomst in een gesloten instelling al direct met fixatie te maken kreeg door zijn gedrag: *“Ik was eigenlijk zoals ik thuis was. Helemaal agressief en zo. Ik had sowieso slechte dagen. Die dag, kijk, een dag na mijn verjaardag zat ik hier, dus was sowieso al chagrijnig. Hier wordt alles je afgepakt: je ouders, je vrienden, telefoon. Alles wordt me in één keer afgepakt, dus ja. Toen heb ik mijn telefoon gepakt en bij mij gehouden. Die mocht hij niet van mij afpakken, zeg maar. Toen hebben ze mij op een gegeven moment op de grond gelegd, gefixeerd, en toen zeiden: ga je meewerken? Toen heb ik gezegd: ja, ik ga meewerken”.*

In een van de instellingen geeft een professional aan dat ze bij gebrek aan personeel soms hun beveiligingsmedewerkers, die daar toch rondlopen, laten assisteren *“bijvoorbeeld bij een fixatie en die gebruiken we soms ook wel eens om bijvoorbeeld een rondje te lopen met een jongere. Die hebben dezelfde plichten en bevoegdheden als pedagogisch medewerkers indien het gaat om het toepassen van maatregelen, maar met verzwaring dat het alleen mag op instructie van de pedagogisch medewerker”.* Een beveiligingsmedewerker heeft echter niet dezelfde opleiding genoten als een pedagogisch medewerker.

Ook al betreft het fixatie bij een ander, de confrontatie hiervan kan impact hebben. Een kind die nu op een open groep verblijft vertelt: *“Op gesloten komt het wel veel voor dat er op het alarm wordt gedrukt als een jongere een gevaar vormt voor z’n omgeving of voor zichzelf. Dat vind ik wel heftig om mee te maken. Ik vind het natuurlijk nooit leuk om te zien dat dat soort dingen gebeuren”.*

Volgens twee kinderen die in de gesloten jeugdhulp verblijven, gebeurt er bij ‘alarm’ wel meer dan alleen vastpakken. *“Ze mogen alleen vastgrijpen, vastpakken. Af en toe slingeren ze je op de grond, grijpen ze je bij je nek, alles. Armklem, bokkenpootjes. Alles wat niet mag...”* en *“Daarna werd er nog een jongen gefixeerd. Die werd vanaf de ingang tot aan de keukendeur aan zijn nek gesleurd en op de grond gegooid. Dat was wel even heftig”.*

Een kind verblijvende in een gesloten jeugdhulpinstelling vertelt over een groepsgenoot die altijd in bed wilde blijven liggen: *“Oh ja, en hij wordt ’s ochtends zijn bed uit gefixeerd als hij niet zijn bed uit wil”.*

Bij instellingen waar sprake is van verschillende soorten regimes kan een mogelijke confrontatie met fixatie door kinderen die op de ‘open’ groep verblijven eerder plaatsvinden omdat de gedragsproblematiek bij de ‘gesloten’ groepen over het algemeen gesproken ernstiger is. Drie kinderen op ‘open’ groepen geven aan “vastpakken” te hebben gezien bij anderen die wel gesloten zaten, aangezien de groepen zich op hetzelfde terrein bevinden. Een professional werkzaam bij een van de instellingen zegt het volgende daarover: *“Dat probeer je te voorkomen, je kan het natuurlijk niet 100% garanderen. Bijvoorbeeld er is een activiteit waar zowel gesloten als open kinderen aan deelnemen en een kind van gesloten wordt super agressief en er wordt pieper gedrukt en hij mag*

beetgepakt worden. Dan kan het zijn dat een kind van open dat meekrijgt. Je probeert wel als je dat aan ziet komen, als je merkt van het gaat escaleren, dat je bijvoorbeeld zegt van 'ga maar even naar een andere ruimte of naar de groep' maar dat lukt niet altijd. Maar je hebt er wel oog voor om het zo min mogelijk in het bijzijn van..."

Op 'open' groepen, zowel jeugd-GGZ als jeugdhulp, kan fixatie alleen in geval van crisis of nood, zie ook hoofdstuk 3. De kinderen die op een 'open' groep verblijven, bevestigen dat fixeren alleen bij crises gebeurt en dat er eerst naar een alternatief wordt gezocht. *"Wil je een rondje lopen, wil je met me praten. Maar als ze weigeren, dan moet het. Dat zeggen ze dan ook. Je hebt nu nog een kans en anders moet ik dit doen. Dus, wil je praten of niet? Als ze dan nog niet, nou ja, dan is het gewoon voor je eigen veiligheid."* en *"Ja, soms dus. Als een kind echt een gevaar is voor zichzelf of voor zijn omgeving"*.

Een professional van een 'open' groep geeft aan dat het weleens voorkomt dat een kind zich onttrekt aan de behandeling en dat een kind dan wegloopt. De deuren zitten immers niet op slot. Hier is weinig tegen te doen, tenzij in het behandelplan is afgesproken dat een kind niet weg kan lopen vanwege suïcid dreiging of iets dergelijks. Diegenen kunnen dan wel begrensd worden en mogen worden vastgepakt.

Na een incident waarbij fixatie heeft plaats gevonden, gaven alle kinderen aan dat er dan een herstelgesprek met groepsleiding, individueel of met de groep plaatsvindt.

Een vertrouwenspersoon gaf aan over fixatie: *"Ik heb het net nog bij een klachtencommissie gehad over een buitenproportionele fixatie, die is niet gegrond verklaard helaas, maar daags daarna volgde wel een mail dat ze het protocol fixatie hebben aangepast. Dus ze hebben er dan toch over nagedacht, want er was een hele heftige geweest met schade ook, tanden eruit en nu hebben ze dat toch weer opnieuw onder de loep genomen om te zorgen dat ze echt veel beter kunnen gaan voor de-escalatie voordat fixatie nodig is."*

4.3.3 Vrijheidsbeperkende controlemaatregelen

Kamer- en kledingcontroles

In instellingen kunnen kamer- en kledingcontroles worden uitgevoerd. Volgens de geïnterviewde kinderen en professionals is dat mogelijk in alle residentiële instellingen. In gesloten jeugdhulpinstellingen maar ook op gesloten jeugd-GGZ-groepen wordt door respondenten genoemd dat geld, sigaretten, drugs en messen verboden zijn op de groep.

Kind in gesloten jeugdhulp: *"(...) konden ze ook nog bij die jongeren kamer strippen heet dat, dat betekent alles losdraaien om te kijken of ze niet dingen ergens in hadden verstopt. Die jongeren zitten al wat langer in instellingen, dus die weten wel goed hoe ze dat soort dingen moeten verstoppen"*.

In de meeste instellingen, zowel in de jeugdhulp als in de jeugd-GGZ, zijn er soms kledingcontroles. Dit gebeurt vooral indien een kind die van buiten naar binnen komt, wordt verdacht van het meenemen van verboden items.

"Als ik binnenkom en ik gedraag me bijvoorbeeld verdacht, dan moet je een scheurjurk aan. Al je kleren gaan ze dan onderzoeken, ze gaan jou ook controleren. Als ze het dan nog steeds niet vertrouwen, dan gaan ze wel urine van je afnemen. Maar dat heb ik nog niet gehad. Scheurjurk wel, maar toen kwam ik net binnen". Bron: kind over gesloten jeugdhulpinstelling.

Drie kinderen spraken tijdens de interviews over visitatie bij binnenkomst bij gesloten jeugdhulp instellingen.

Urinecontroles

In alle residentiële instellingen zijn urinecontroles mogelijk. Soms wordt de urinecontrole apart vermeld c.q. aangevinkt in een behandelplan, met name indien sprake is van een verslaving. Ook bij open instellingen wordt het mogelijk geacht dat de controle van urine kan plaatsvinden bij een vermoeden van het gebruik van verdovende middelen. Het moet in dat geval wel in het behandelplan van het kind staan vermeld en het kan alleen met instemming van het kind plaatsvinden. Wanneer het kind geplaatst wordt, wordt er gekeken of er sprake is van drugsproblematiek. De urinecontrole wordt niet aangevinkt, indien hiervan geen sprake is. Mocht in de loop van het verblijf blijken dat het kind toch gebruikt dan wordt dit in het behandelplan aangepast.

Postcontrole

In open instellingen worden de post en de telefoongesprekken niet gecontroleerd. Bij enkele vrijwillige plaatsingen is het zo dat telefoongesprekken met vader of moeder onder begeleiding zijn, zodat het gesprek kan worden begeleid. Het contact tussen een ouder en kind kan soms moeilijk zijn, zo geeft de hulpverlening aan. De begeleiding wordt niet opgelegd. Vaak is het de wens van ouders.

Sociale media

“Ze kunnen gewoon internetten. Met sommige jongeren zijn wel afspraken gemaakt, omdat in het verleden is gebleken dat ze daar niet goed mee om kunnen gaan. Vaak proberen we dat wel op te bouwen, want ze blijven hier niet voor eeuwig. Ze krijgen dan dus wel gewoon hun telefoon, dat zijn ook oefenmomenten.” *Bron: professional werkzaam bij een open instelling.*

Bij open instellingen wordt een verbod op sociale media niet als effectief ervaren. Volgens de hulpverlening hebben alle kinderen een telefoon dus een dergelijk verbod kan ook niet worden gehandhaafd. Bij een open groep wordt er dan ook geen toezicht gehouden op internet- en telefoonverkeer. Wel wordt gesproken over wat verstandig is.

Bij gesloten instellingen is er sprake van een ander beleid: geen telefoon en gebruikmaken van internet vindt vaak afgebakend en onder begeleiding plaats.

Cameratoezicht

Twee van de gesloten instellingen die zijn bezocht, hadden cameratoezicht buiten op het terrein en hadden ook camera's op de gangen waar de kamers van de kinderen zijn gevestigd.

4.3.4 Overige vrijheidsbeperkende maatregelen

Medicatie

In geen van de instellingen die hebben meegedaan aan dit onderzoek was er sprake van gedwongen toediening van medicatie of vocht. In een van de instellingen was wel sprake van sondevoeding aan een kind, maar dit vond op vrijwillige basis plaats. Een professional werkzaam in de jeugd-GGZ gaf aan dat op de Bopz-afdelingen gedwongen medicatie kan en mag plaatsvinden, maar dat de behandelaren dat altijd proberen te voorkomen.

Telefoonverkeer en bezoek

Het beperken van telefoneren of van bezoekenmomenten wordt door de professionals verschillend beoordeeld. De ene professional vindt een telefoon innemen een pedagogisch middel, terwijl de ander zegt dat het een vrijheidsbeperkende maatregel is.

Op gesloten groepen worden de telefoons standaard ingenomen. Hier kunnen kinderen aangeven op een telefoonlijst met wie zij mogen bellen, dit zijn vaste belmomenten. Dit gebeurt vaak op de kamer van de groepsleiding in aanwezigheid van de groepsleider.

In een van de instellingen mogen de kinderen tijdens de eindfase weer hun mobiele telefoon.

“Telefoon mag ook niet. Kijk, we hebben wel een uitstroomfase, dat heet fase zes. Daar mag je in de zes weken voordat je je einddatum hebt, mag jij in rustuur je telefoon”. *Bron: kind in een gesloten jeugdhulpinstelling.*

Wat bezoekmomenten betreft, geven kinderen op een open groep aan dat ze in beginsel bezoek kunnen ontvangen indien zij dat willen. Als de een na de ander vriendinnetjes op bezoek laat komen dan wordt dat wel even goed overlegd. Deze kinderen hebben hun mobiele telefoon en een kind geeft aan dat een mentor *“af en toe in mijn telefoon mocht kijken, om te zien met wie ik praatte. En dat vond ik ook gewoon best”*. Ook een andere jongen geeft aan dat de groepsleiding in zijn telefoon mag kijken, maar dat dit niet gebeurt als de groepsleiding vertrouwen heeft in het kind.

In gesloten jeugdhulpinstellingen gelden volgens de geïnterviewden in beginsel vaste bezoekmomenten. Beperking van het bezoek kan worden opgelegd.

In de jeugd-GGZ wordt soepel omgegaan met de bezoekmogelijkheden. Vaak bestaan zelfs mogelijkheden tot logeren wanneer dit in het belang is van het kind. Zo vertelde een professional dat een ouder soms blijft slapen.

Maatregelen tijdens vervoer en verblijf in gerechtsgebouw

Wanneer de minderjarige van en naar de gesloten instelling wordt vervoerd kunnen ook tijdens dat vervoer, door de vervoerder, vrijheidsbeperkende maatregelen worden genomen. Als de minderjarige ten aanzien van wie een machtiging gesloten jeugdhulp is afgegeven in het gerechtsgebouw aanwezig is, mogen ook, gedurende zijn verblijf daar, vrijheidsbeperkende maatregelen worden genomen.⁸⁴ Tijdens het onderzoek van Defence for Children is deze praktijk niet specifiek onderzocht.

⁸⁴ Art. 6.3.5 lid 1 Jw. Het gaat om de volgende maatregelen: vastpakken en vasthouden, onderzoek aan kleding, of tijdelijke plaatsing in een afzonderlijke en af te sluiten ruimte.

5. VRIJHEIDSBEPERKENDE MAATREGELEN EN DE

STEM VAN HET KIND

“Ik denk ook: betrek kinderen bij wat voor disciplinaire maatregelen je kunt nemen. Geef ze daarin ook een rol. Bijvoorbeeld: we hebben nu dit en dit, wat zijn jullie ideeën daarover? Kinderen zijn net mensen, die kunnen daar net zo goed over meepraten.” *Spontane uitlating van een van de kinderen tijdens het interview.*

5.1 Kinderrechtelijke basis participatie

Ieder kind heeft het recht om zijn mening te geven over zaken die hem of haar aangaan. Aan die mening moet passend belang worden gehecht in overeenstemming met de leeftijd en rijpheid van het kind (artikel 12 van het VN-Kinderrechtenverdrag).

Om te kunnen bepalen wat in het belang is van kinderen is het belangrijk dat bekend is wat zij vinden. Volgens het VN-Kinderrechtenverdrag heeft ieder kind namelijk het recht om zijn mening te geven over alle zaken die hem of haar aangaan en hieraan wordt passend belang gehecht (artikel 12 van het VN-Kinderrechtenverdrag).⁸⁵

Participatie is pas betekenisvol als kinderen ervaren dat er naar hen wordt geluisterd en dat ze serieus worden genomen. Er zijn verschillende vormen van participatie mogelijk, waarbij de mening van het kind in meerdere of mindere mate wordt betrokken in de besluitvorming. Het recht op participatie omvat ook het recht op informatie en klachtrecht. Participatie wordt gezien als een voortdurend proces waarin informatie wordt uitgewisseld.

Volgens het Comité voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties (hierna: Comité) dat toezicht houdt op de implementatie van het VN-Kinderrechtenverdrag geldt als uitgangspunt dat in beginsel elk kind in staat is zijn of haar mening te uiten. Dit is onverkort van toepassing op kinderen die gebruikmaken van residentiële jeugdhulp en geestelijke gezondheidszorg. Het VN-Kinderrechtenverdrag gaat er vanuit dat leeftijd niet per se bepalend is voor de capaciteiten van een kind. Daarom moet per geval de waarde die kan worden gehecht aan de mening van het kind worden beoordeeld.⁸⁶ Binnen de context van artikel 12 van het VN-Kinderrechtenverdrag vormt de capaciteit van het kind om zijn mening op een ‘redelijke en onafhankelijke’ manier kenbaar te maken het criterium voor de beoordeling welke waarde aan de mening kan worden toegekend.⁸⁷ De bewijslast (is het kind in staat zijn mening op een ‘redelijke en onafhankelijke’ manier kenbaar te maken) ligt niet bij het kind.⁸⁸ De impact die de zaak op het kind kan hebben moet hierbij worden meegewogen. Hoe groter de impact van de uitkomsten op het leven van het kind, des te belangrijker het is dat passend gewicht wordt toegekend aan de mening van het kind.⁸⁹

Bij participatie door het kind zelf vindt een verschuiving van de verantwoordelijkheid van de ouders naar het kind plaats met betrekking tot te nemen beslissingen. Het is belangrijk dat het kind in staat is deze verantwoordelijkheid te dragen en dit ook wil. Voorkomen moet worden dat het kind wordt

⁸⁵ UN Document CRC/C/GC/12, par. 3 en 13.

⁸⁶ *Ibidem*, par. 29.

⁸⁷ *Ibidem*, par. 30.

⁸⁸ M. Blaak e.a., *Handboek Internationaal Jeugdrecht*, Leiden: Defence for Children 2012, p. 232 (digitale versie).

⁸⁹ Specifiek met betrekking tot kinderen met een handicap bepaalt artikel 7 lid 3 van het IVRP dat Staten dienen te: ‘waarborgen dat kinderen met een handicap het recht hebben vrijelijk blijk te geven van hun opvattingen over alle aangelegenheden die hen betreffen, waarbij op voet van gelijkheid met andere kinderen en in overeenstemming met hun leeftijd en ontwikkeling naar behoren rekening wordt gehouden met hun opvattingen en waarbij zij bij hun handicap en leeftijd passende ondersteuning krijgen om dit recht te realiseren.’

belast met verantwoordelijkheden waar hij nog niet klaar voor is.⁹⁰ Defence for Children heeft tijdens het onderzoek de rol van ouders in de praktijk niet specifiek onderzocht, maar vindt het belangrijk om te vermelden dat ouders informatie nodig hebben om hun rol goed te kunnen uitoefenen. Instellingen melden aan ouders dat een vertrouwenspersoon op de groep komt, zeker bij jongere kinderen. Bij een enkele instelling worden bij een ouderavond de vertrouwenspersonen uitgenodigd om uit te leggen wat zij kunnen doen voor hun kinderen, maar ook wat zij kunnen doen voor de ouders zelf indien zij vragen of klachten hebben.

Defence for Children vindt het belangrijk dat wordt aangesloten bij wat een kind kan, wil en bij wat in het belang van het kind is. Participatie zal dus moeten worden afgestemd op de vaardigheden en behoeften van het individuele kind. Voor zover nodig dient specifieke expertise te worden ingezet om participatie mogelijk te maken.

5.2 Behandelplan

“Dat werd allemaal overlegd met mij. Dan moet je er je handtekening onder zetten, dat je er akkoord mee bent. Maar eigenlijk was ik er helemaal niet akkoord mee. Ik zat er zo’n beetje van: als ik niet onderteken, wat gebeurt er dan?” *Bron: kind in een gesloten jeugdhulpinstelling.*

De rechtspositie van kinderen bij behandeling onder dwang wordt bepaald door hun juridische status. In artikel 25 van het VN-Kinderrechtenverdrag wordt bepaald dat kinderen die uit huis zijn geplaatst ter verzorging, bescherming of behandeling in verband met zijn of haar lichamelijke of geestelijke gezondheid, recht hebben op een periodieke evaluatie van hun behandeling en alle andere omstandigheden die daarmee verband houden. Deze verplichting tot periodieke evaluatie is niet in de Nederlandse wetgeving opgenomen.

Gelet op artikel 3 van het VN-Kinderrechtenverdrag (bij alle maatregelen die een kind betreffen dient het belang van het kind de eerste overweging te zijn) en artikel 5 EVRM (zie ook paragraaf 3.1 en bijlage B) is opneming zonder behandeling in een gesloten instelling onverdedigbaar. Er behoort dus altijd een behandelplan te zijn en deze behoort met betrokkenen te zijn besproken en betrokkenen behoren hiermee te hebben ingestemd. Temeer indien in het behandelplan de vrijheidsbeperkende maatregelen worden vermeld die kunnen worden toegepast.

Ieder kind die wordt opgenomen in een residentiële instelling (open of gesloten jeugdhulp dan wel jeugd-GGZ) hoort een behandelplan te hebben. De bedoeling is dat dit wordt opgesteld met het kind en de ouders. Indien bij het kind een gezinsmanager is betrokken dan hoort die eveneens uitgenodigd te worden voor de bespreking van het behandelplan. De meeste kinderen wisten zich te herinneren dat hun ouders bij de bespreking aanwezig waren. Bij geen van de kinderen was een advocaat tijdens de bespreking van het behandelplan aanwezig.

In een behandelplan staan beslissingen over de behandeling, die samen zouden moeten worden genomen. Dat bevordert de intrinsieke behandelmotivatie, het vertrouwen en de persoonsvorming bij het kind. Dwang en drang moeten daarbij zoveel mogelijk worden vermeden.⁹¹ Dit is natuurlijk de ideale situatie: een grote mate van betrokkenheid van het kind bij de eigen behandeling.

Met uitzondering van één kind weten alle kinderen tijdens het onderzoek te vertellen dat zij een behandelplan hebben. Zij geven aan dat dit met hen is besproken. Eén kind meent dat niet is geluisterd naar de opmerkingen die het kind bij het behandelplan had geschreven.

⁹⁰ M. Blaak e.a., *Handboek Internationaal Jeugdrecht*, Leiden: Defence for Children 2012, p. 162 (digitale versie).

⁹¹ Parhar, K. P., Wormith, S. W., Derkzen, D. M., & Beauregard, A. M. (2008). Offender coercion in treatment: A meta-analysis of effectiveness. *Criminal Justice and Behaviour*, 35, 1109-1135.

Twee kinderen verblijvende in een open instelling waren actief bij de invulling van hun plan betrokken. *“Je werkt hier met fases. Als je hier binnenkomt, zit je eerst zes weken in fase 1. Na zes weken kun je in fase 2 komen zitten. En dan kun je via een sollicitatiebrief aanvragen: dit wil ik nog leren, dit moet ik nog doen, dit en dat. Er stonden wel een paar punten in die ik daarin had gezet. Pas was mijn behandelplan voor mij gemaakt en die had hij opgestuurd naar mijn behandelplancoördinator.”*

Defence for Children heeft het ‘model’ behandelplan mogen bekijken van twee bij dit onderzoek betrokken instellingen. De vrijheidsbeperkende maatregelen stonden standaard in het model opgenomen. In individuele gevallen wordt aangekruist welke mogen worden toegepast.

“Ja, er wordt ook ingezet dat ze je mogen fixeren, fouilleren, visiteren, afzonderen, en ook nog in de separeer mogen afzonderen de tijd dat het nodig is. Dat wordt er wel heel duidelijk ingezet. En afzondering in je kamer mag voor 48 uur.” Bron: kind in een gesloten jeugdhulpinstelling.

Eén kind gaf aan dat alle beperkingen waren aangekruist en niet zijn besproken.

Een professional werkzaam bij een jeugd-GGZ instelling geeft aan dat in het behandelplan de vrijheidsbeperkende maatregelen worden genoemd en dus al besproken zijn met ouders. Meestal wordt een interventie akkoord getekend door betrokkenen.

Een kind, dat met een rechterlijke machtiging in een Jeugd-GGZ instelling was opgenomen, gaf aan: *“...dat is met mij doorgenomen. Dat is heel tegenstrijdig, want je hebt een RM en je wilt helemaal niet behandeld worden. Je denkt: ik wil het allemaal niet.”* Dit kind voelde zich niet genoeg gehoord.

In het behandelplan staat vervolgens gedurende welke periode bepaalde vrijheidsbeperkende maatregelen mogen worden toegepast en of die periode kan worden verlengd.

“Voor het eerst toen ik daar kwam, was het voor een periode van zes maanden sowieso. Dat was vastgesteld, zodat ik ook voldoende tijd had om aan mijn dingen te werken. Maar ja, het kan natuurlijk altijd verlengd worden als dat weer nodig is. En ja, op een gegeven moment was het weer verlengd met zes maanden.” Bron: kind over gesloten jeugdhulp ervaring in verleden.

Bij kinderen in open instellingen werden geen vrijheidsbeperkende maatregelen benoemd in het behandelplan. Desalniettemin worden die maatregelen wel toegepast en kunnen zij ook op andere wijze geconfronteerd worden met toepassing van die maatregelen.

Ieder kind heeft in beginsel eenmaal per zes weken een evaluatiegesprek. Het behandelplan wordt dan besproken en er wordt geïnventariseerd hoe de afgelopen periode is verlopen. In het behandelplan kunnen de doelen en de hoeveelheid of het soort maatregelen dan worden aangepast.

5.3 Klachtmogelijkheden tegen toepassing vrijheidsbeperkende maatregelen

Op 1 januari 2016 is de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg (Wkkgz) in werking getreden (en bijbehorend Uitvoeringsbesluit). Zorgorganisaties zijn verplicht om klachten van cliënten conform een klachtenregeling te behandelen. Die klachtenregeling moest uiterlijk op 1 januari 2017 aan de eisen voldoen die de Wkkgz daaraan stelt. Daarnaast is de instelling van een klachtencommissie verplicht voor organisaties die jeugdhulp aanbieden of zorg in locaties met een Bopz-aanmerking. Het is derhalve wettelijk verankerd dat alle kinderen die in zorginstellingen verblijven, recht hebben op ondersteuning van een onafhankelijk vertrouwenspersoon.

Hieronder zal eerst de klachtprocedure in de gesloten jeugdhulp en in de jeugd-GGZ worden geschetst, alvorens een beschrijving van het door Defence for Children verkregen beeld van de praktijk weer te geven.

5.3.1 Klagen in de gesloten jeugdhulp

Het klachtrecht voor kinderen die in een instelling voor gesloten jeugdhulp verblijven, is vastgelegd in de Jeugdwet en in het Besluit Jeugdwet. Er bestaat een algemene klachtenprocedure⁹² en een bijzondere klachtenprocedure voor de gesloten jeugdhulp.⁹³ Klachten over vrijheidsbeperkende maatregelen vallen onder de bijzondere klachtenprocedure.⁹⁴

Bijzondere klachtenprocedure voor de gesloten jeugdhulp

Bij de bijzondere klachtenprocedure kan worden geklaagd over de beslissing tot (toepassing van) vrijheidsbeperkende maatregelen.⁹⁵ Net als bij de algemene klachtenprocedure kan worden geklaagd door het kind of zijn wettelijk vertegenwoordiger. De klacht wordt ingediend bij de klachtencommissie.⁹⁶ Ook bij de bijzondere klachtenprocedure kan de klager bijstand krijgen van een vertrouwenspersoon of een andere persoon.⁹⁷

De klachtencommissie moet zo snel mogelijk, en in ieder geval binnen vier weken, na ontvangst van de klacht een beslissing nemen over de klacht.⁹⁸ Het oordeel van de klachtencommissie kan zijn dat de klachtencommissie zichzelf onbevoegd verklaart om een oordeel over de klacht te geven; dat de klachtencommissie de klacht niet-ontvankelijk verklaart; dat de klachtencommissie de klacht ongegrond verklaart of dat de klachtencommissie de klacht gegrond verklaart.⁹⁹ De klachtencommissie kan, als gevonden wordt dat terecht is geklaagd, besluiten de beslissing (gedeeltelijk) ongedaan te maken en opdragen dat er een nieuwe beslissing genomen moet worden en eventueel bepalen dat een tegemoetkoming aan de klager geboden moet worden.¹⁰⁰ Tegen een beslissing van de klachtencommissie kan bij de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) beroep worden ingesteld.¹⁰¹

De jeugdhulpaanbieder en de gecertificeerde instelling leggen ook maatschappelijke verantwoording af met betrekking tot het klachtrecht door jaarlijks een verslag op te stellen.¹⁰² In dit verslag wordt in ieder geval een beschrijving van de klachtenregeling gegeven en wordt aangegeven hoe de klachtenregeling onder de aandacht is gebracht van betrokken kinderen en ouders.¹⁰³

5.3.2 Klagen in de jeugd-GGZ

Een in het kader van de Wet Bopz gedwongen opgenomen minderjarige heeft het recht om te klagen. De Wet Bopz is niet van toepassing op klachten van personen die vrijwillig verblijven in een jeugd-GGZ instelling.¹⁰⁴

Minderjarigen (en hun naasten) kunnen tegen de toepassing van dwang of het niet volgen van het

92 Zie art. 4.2.1 Jw en artikel 4.1.3 Besluit Jeugdwet.

93 De kinderombudsman, *Neem mij(n klacht) serieus!*, KOM006/2016, 12 februari 2016, p. 12.

94 Art. 6.5.1 lid 1 Jw.

95 Art. 6.5.1 lid 1 Jw.

96 Art. 6.2.3 Besluit Jeugdwet; De commissie bestaat uit een jurist, een gekwalificeerde gedragswetenschapper en eventueel een arts of psychiater. Indien de jeugdige daar om verzoekt wordt de klacht ter kennis gebracht van één lid van de klachtencommissie om te bemiddelen (art. 6.2.1 Besluit Jeugdwet).

97 Art. 6.2.2 Besluit Jeugdwet.

98 Art. 6.5.1 lid 3 Jw.

99 Art. 6.5.1 lid 4 Jw.

100 Art. 6.5.1 lid 5, 6 en 7 Jw.

101 De kinderombudsman, *Neem mij(n klacht) serieus!*, KOM006/2016, 12 februari 2016, p. 12.

102 Art. 4.3.1 lid 1 Jw.

103 Art. 4.3.1 lid 2 onder d t/m j Jw; Ook dient te worden beschreven wat de samenstelling van de klachtencommissie is; in welke mate de klachtencommissie haar werkzaamheden heeft kunnen verrichten met inachtneming van de waarborgen; wat het aantal en de aard van de door de klachtencommissie behandelde klachten is en tot slot worden in ieder geval de strekking van de oordelen en aanbevelingen van de klachtencommissie en de aard van de genomen maatregelen aangegeven.

104 Het klachtrecht valt namelijk onder hoofdstuk III van de Wet Bopz: 'rechten van onvrijwillig in een psychiatrisch ziekenhuis verblijvende patiënten'. Minderjarigen die vrijwillig bij een GGZ-instelling verblijven, kunnen een beroep doen op de Wkkgz.

behandelplan een schriftelijke klacht indienen bij het bestuur van het psychiatrisch ziekenhuis.¹⁰⁵ Een commissie voor de behandeling van klachten die door het bestuur van het psychiatrisch ziekenhuis is ingesteld, behandelt de klacht.¹⁰⁶ Het bestuur van het psychiatrisch ziekenhuis treft een regeling die waarborgt dat de persoon over wie de klacht gaat niet aan de behandeling van de klacht deelneemt; dat de klager en de persoon tegen wie de klacht is gericht in staat worden gesteld te worden gehoord; dat klager en de persoon tegen wie de klacht is gericht kunnen worden bijgestaan en dat de persoonlijke levenssfeer van de betrokkenen zoveel mogelijk wordt beschermd.¹⁰⁷

De klacht wordt behandeld door ten minste drie leden van een klachtencommissie en de voorzitter mag niet bij of voor het psychiatrisch ziekenhuis werken.¹⁰⁸ Ook moet een jurist bij behandeling van de klacht betrokken zijn en indien van belang voor de klacht ook een orthopedagoog, verpleeghuisarts of psychiater.¹⁰⁹ De commissie kan de beslissing waartegen de klacht is gericht, schorsen.¹¹⁰ De commissie beslist binnen twee weken op de klacht (of binnen vier weken als de klacht geen gevolgen meer heeft of zal hebben) en geeft hierbij redenen voor die beslissing.¹¹¹ Het oordeel van de commissie kan zijn dat de klachtencommissie zichzelf onbevoegd verklaart om een oordeel over de klacht te geven; dat de klachtencommissie de klacht niet-ontvankelijk verklaart; dat de klachtencommissie de klacht ongegrond verklaart of dat de klachtencommissie de klacht gegrond verklaart.¹¹² Als de klacht gegrond wordt verklaard, wordt de beslissing, en de rechtsgevolgen van de beslissing, waarover de klacht gaat geheel of gedeeltelijk vernietigd.¹¹³ De commissie kan opdragen een nieuwe beslissing te nemen of een andere handeling te verrichten.¹¹⁴

Als de klager niet tevreden is, kan hij zelf of via de inspecteur, in beroep gaan bij de rechter.¹¹⁵ De inspecteur hoeft echter geen gevolg te geven aan dit verzoek indien hij de klacht niet ontvankelijk acht.¹¹⁶ Als de minderjarige niet zelf geklaagd heeft, wordt hij of zij door de inspecteur gehoord om vast te stellen dat er geen bedenkingen zijn tegen het indienen van een verzoekschrift bij de rechter.¹¹⁷ De rechter beslist binnen vier weken op het verzoekschrift.¹¹⁸ De besluiten die de rechter kan nemen zijn dezelfde als de zojuist genoemde beslissingen die de commissie kan nemen.¹¹⁹ Ook indien de rechter de klacht gegrond verklaart wordt de beslissing, en de rechtsgevolgen van de beslissing, geheel of gedeeltelijk vernietigd en ook kan de rechter opdragen een nieuwe beslissing te nemen of andere handeling te verrichten.¹²⁰ De rechter kan tevens een schadevergoeding toekennen.¹²¹

5.4 Ervaringen met klachtenprocedures

“Dat ik dingen verlies, dat ze slechte dingen over mij gaan zeggen. Dat ik niet wil meewerken aan mijn behandeling, dat ik niet mee wil werken. Dus ik heb de hoop opgegeven en sindsdien heb ik wel eens een klacht ingediend maar altijd weer teruggetrokken. Waarom? Omdat ze jou gingen chanteren. Gewoon proberen in een hoekje te drijven.” *Bron: kind die in verschillende instellingen voor jeugdhulp en jeugd-GGZ, zowel open als gesloten, heeft verbleven.*

105 Art. 41 lid 1 Wet Bopz.

106 Art. 41 lid 2 Wet Bopz.

107 Art. 2 Besluit klachtenbehandeling Bopz.

108 Art. 4 lid 1 Besluit klachtenbehandeling Bopz.

109 Art. 4 lid 2 Besluit klachtenbehandeling Bopz.

110 Art. 41 lid 4 Wet Bopz.

111 Art. 41 lid 6 Wet Bopz.

112 Art. 41 lid 7 Wet Bopz.

113 Art. 41 lid 8 Wet Bopz.

114 Art. 41 lid 9 Wet Bopz.

115 Art. 41a lid 1 en lid 5 Wet Bopz.

116 Art. 41a lid 2 Wet Bopz.

117 Art. 41a lid 3 Wet Bopz.

118 Art. 41a lid 9 Wet Bopz.

119 Art. 41a lid 10 Wet Bopz.

120 Art. 41a lid 11 en 12 Wet Bopz.

121 Art. 41b lid 1 Wet Bopz.

5.4.1 Toegankelijkheid vertrouwenspersoon

Een beroep kunnen doen op een vertrouwenspersoon vormt een belangrijk onderdeel van het klachtrecht. De interviews met kinderen, de vertrouwenspersonen en de beleidsmedewerkers van het AKJ, geven meer inzicht in de toegankelijkheid van de vertrouwenspersoon.

Bij sommige instellingen mogen vertrouwenspersonen met een voorlichtingsrondje langs alle teams gaan. Zij leggen dan uit wie zij zijn, wat zij doen en dat kinderen vertrouwenspersonen altijd mogen bellen als zij vragen of klachten hebben.

“Om de twee weken komt er een vertrouwenspersoon en dan kun je je klacht vertellen. Of je ergens mee zit, als je een klacht wilt indienen. Het telefoonnummer hangt ook in het kantoor hier beneden. Je kunt haar ook gewoon bellen. Ik heb haar telefoonnummer, dus dan kan ik haar gewoon appen”. *Bron: kind in een open instelling.*

De bedoeling is dat een vertrouwenspersoon op de groep komt om zich voor te stellen aan de kinderen en dat dan het boekje ‘ken je rechten’ wordt uitgedeeld. Bij gesloten jeugdhulpinstellingen komen vertrouwenspersonen in beginsel eenmaal per week langs. Bij open jeugdhulpinstellingen komen zij in beginsel eenmaal per twee weken langs. Afhankelijk van de kwetsbaarheid van de kinderen op de groep kan dit ook minder zijn, aldus het AKJ.

Alle 16 geïnterviewde kinderen waren op de hoogte gebracht van het klachtenreglement en hadden de vertrouwenspersonen van het AKJ (jeugdhulp) of een patiënt vertrouwenspersoon (PVP’er, jeugd-GGZ) ontmoet. Alle geïnterviewde kinderen zijn op de hoogte van het bestaan van het AKJ en voornoemd boekje.

Binnen de jeugd-GGZ zijn de geïnterviewde kinderen op de hoogte dat er een PVP’er is. Zij weten hoe ze die kunnen benaderen.

“Ja, je hebt hier op bepaalde groepen ook een vertrouwenspersoon, die komt af en toe ook wel langs, en daar kun je ook dingen tegen zeggen als dingen je dwars zitten of noem maar op. En diegene doet er ook echt wel wat aan als je wat aangeeft. Die doet dat ook wel samen in overleg met je, dat ze vraagt: wil je dat ik hier een mail over stuur of iets, met jouw toestemming dan. Ja, je bespreekt natuurlijk wel veel dingen met je mentor, maar je hebt soms ook andere leiding waar je veel naartoe trekt. Daar bespreek je dan ook weer dingen mee”. *Bron: kind in een open jeugd-GGZ instelling.*

Eén kind laat weten dat een klacht niet is ingediend omdat het kind van de groepsleiding niet rechtstreeks de PVP’er mocht benaderen.

Eén van de geïnterviewde vertrouwenspersonen gaf aan dat kinderen in sommige instellingen inderdaad alleen een afspraak mogen maken via de mentor of de groepsleider waardoor de mogelijkheid om te klagen wordt bemoeilijkt. Volgens deze vertrouwenspersoon mogen de vertrouwenspersonen bij één instelling van de groepsleiding niet op de groep komen omdat dat voor te veel ruis zou zorgen voor de kinderen in behandeling. De geïnterviewde vertrouwenspersoon geeft aan dit in strijd met de Jeugdwet te vinden. Vertrouwenspersonen dienen vrije toegang te hebben tot die groepen en ruimtes waar de kinderen zich begeven.¹²²

122 Art. 2.6 lid 2 Jw.

5.4.2 Merendeel klachten over afzondering

Defence for Children heeft de indruk dat het merendeel van de klachten bij de geïnterviewden gaan over een vorm van afzondering. De vertrouwenspersonen noemen afzondering en het op slot doen van de kamer. Ook is aangekaart dat gedurende het tijdelijk aangepast programma (TAP) soms standaard kamermomenten met de deur op slot worden opgenomen. Een vrijheidsbeperkende maatregel wordt dan standaard toegepast. Dit wordt als vanzelfsprekend beschouwd, hetgeen Defence for Children zorgen baart omdat hierdoor geen maatwerk wordt geleverd.

De geïnterviewde kinderen hebben het met name over klachten betreffende het gebruik van de isoleercel. Zo heeft een 17-jarige jongere verschillende klachten ingediend bij vertrouwenspersonen die gingen over het te lang verblijven in een isoleercel. Deze jongere heeft tweemaal een vergoeding gekregen.

Een kind dat in verschillende jeugd-GGZ-instellingen heeft verbleven, werd vaak in de isoleerruimte gezet. Eén keer zou dit zelfs een verblijf van vier weken achtereen zijn geweest. De andere keren duurde het een dag, nacht of avond. Een kind geeft aan dat dit ter bescherming van zichzelf was. Verder geeft het kind aan dat een psychiater niet dagelijks langskwam. Het kind weet niet of de plaatsing in een isoleercel is besproken met de ouders.

Een ander kind verwoordt het als volgt: *“Afzonderen in rustuur en dat ik zonder reden op slot werd gedraaid. Ik had zelf gevraagd of ik naar kamer mocht, omdat ik niet zo lekker in mijn vel zat, wilde even op mij zelf zijn, heeft de leiding mij op slot gezet.”*

Een kind heeft een klacht besproken met een PVP'er. Met deze klacht is volgens het kind niks gedaan. De klacht hield in dat het meisje door mannen werd uitgekleeft in de isoleerruimte. Zij weet nog steeds niet of het toegestaan is om in de isoleercel te worden uitgekleeft door mannelijke medewerkers. Volgens het kind hadden de mannelijke medewerkers staan toekijken, dit heeft zij als traumatisch ervaren. Hierna wil zij niet meer over het voorval praten.

5.4.3 Cultuur

De geïnterviewde vertrouwenspersonen zien grote cultuurverschillen tussen de instellingen. Het gebeurt wel eens dat instellingen (directeuren) met elkaar overleggen en naar *good practices* vragen. Maar van structureel onderling contact lijkt geen sprake. Het is niet vanzelfsprekend. Vertrouwenspersonen zouden overleggen tussen de instellingen toejuichen.

Het hangt erg van de cultuur van de instelling af hoe met een klachtenformulier wordt omgegaan. Sommige instellingen willen eerst met het kind in gesprek voordat een klachtenformulier wordt gegeven, terwijl andere instellingen het kind direct een formulier laten invullen.

Het AKJ, werkzaam in heel Nederland, signaleert en bespreekt signalen met de bewuste instelling. Het zijn dan echter nog geen formele klachten. De reacties van de instellingen zijn zeer wisselend. Sommige professionals zoeken die signalen uit en komen erop terug. Echter, er zijn ook instellingen die direct ontkennen en in de verdediging schieten. Een enkele instelling wil juist structureel overleg. Zo wordt in één regio iedere vier weken overleg gevoerd tussen de vertrouwenspersoon en de instelling over de waargenomen signalen (afkomstig van de kinderen dan wel een vertrouwenspersoon).

Vertrouwenspersonen merken op dat sommige gesloten jeugdhulpinstellingen voorheen justitiële jeugdinrichtingen (JJI's) waren. Het gebouw heeft de uitstraling van een JJI niet verloren en soms heerst onder het gebleven personeel ook nog een 'JJI-cultuur'. De ene voormalige JJI kan erg op beheersing zijn gefocust, maar andere voormalige JJI's lijken juist heel erg open te staan voor klachten. Daar komt de klachtencommissie vaker bijeen. Vertrouwenspersonen zien dus een wisselend beeld en volgens hen wordt dit bepaald door de directie of zorgmanagers.

5.4.4 Registratie

De helft van de cliënten van het AKJ bestaat uit de kinderen die zij bezoeken. Ook ouders en soms familieleden, benaderen het AKJ.

Het AKJ geeft alle instellingen die worden bezocht elk jaar een afzonderlijke jaarrapportage over onder meer het aantal vragen en klachten dat is ingediend alsmede het onderwerp. Tussentijds worden signalen afgegeven over zaken waarmee niet kan worden gewacht. Directe actie is dan vereist. Ook eventuele structurele tekortkomingen of andere zaken die opvallen worden gemeld.

Het AKJ benadrukt dat wanneer een instelling openstaat voor vertrouwenspersonen (dus voor kritiek), dit een vertekend beeld kan geven wanneer de jaarrapportages van verschillende instellingen onderling worden vergeleken. Het aantal klachten is derhalve moeilijk te interpreteren.

De vertrouwenspersonen registreren cliëntcontacten. Bijgehouden wordt waar het gesprek over ging en wat de vertrouwenspersoon heeft gedaan. Het AKJ wordt per jaar ruim 10.000 keer benaderd. Dit betreft ongeveer 5.000 kinderen waarbij sprake is van een enigszins gelijke verdeling tussen jongens en meisjes. In 2017 zijn ruim 14.000 klachten geregistreerd. Hierbij moet worden aangemerkt dat dit het totaal van alle klachten van alle zorgvormen behelst, waarvan ongeveer 204 vrijheidsbeperkende maatregelen betroffen. Deze cijfers van het AKJ hebben alleen betrekking op de gesloten jeugdhulp.

Binnen de open jeugdhulpinstellingen wordt het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen niet op dezelfde manier als in de gesloten jeugdhulp geregistreerd door het AKJ. Begrijpelijk want voor het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen in open instellingen ontbreekt het wettelijk kader. Het ontbreken van een wettelijke grondslag betekent niet dat het niet gebeurt. Ten aanzien van de open jeugdhulpinstellingen wordt het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen door het AKJ geregistreerd als aparte klachtcategorie te weten ‘onterechte toepassing beperkende en controlerende maatregelen’, aldus het AKJ.

Het AKJ laat verder met betrekking tot de cijfers weten dat klachten van kinderen over de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen binnen de gesloten jeugdhulp onder de algemene categorie ‘vrijheidsbeperkende maatregelen’ worden geregistreerd. Binnen deze algemene categorie bestaat een uitsplitsing naar: (1) beperkend, (2) controlerend en (3) sancties of ‘vrijheidsbeperkende maatregel ingezet als sanctie’. In het AKJ-jaarverslag worden klachten niet per instelling benoemd. Dit gebeurt alleen bij de instellingen zelf.

Soms is er (ineens) sprake van een stijging van klachten bij het AKJ. Het gebeurt weleens dat er iets aan de hand is in een bepaalde instelling, een bepaalde samenstelling op de groep of dat kinderen een bepaalde medewerker niet aardig vinden. Hierover probeert de vertrouwenspersoon dan in gesprek te gaan. Er zijn bovendien soms wat onrustigere perioden. Dit is bijvoorbeeld vaak richting de vakantie omdat kinderen dan bezig zijn met de vraag of zij wel of niet met verlof mogen en daardoor onder spanning staan, aldus het AKJ.

5.4.5 Afhandeling

“Het werk van het AKJ is breed, eigenlijk een scala van advies geven aan een jongere van hoe kun je dat nou het beste aanpakken of bespreekbaar maken en wat zijn ook je rechten tot in gesprek gaan met de mentor of met diegene over wie de klacht gaat. Dat is eigenlijk altijd de insteek: ‘zo laagdrempelig mogelijk’. Of in gesprek met een teamleider, of gedragswetenschapper. Maar ook naar de klachtencommissie en bij gesloten jeugdhulp naar de RSJ; daar ondersteunen we ook bij. (...) Dus ja heel breed eigenlijk, zowel informele als formele klachtroute eigenlijk. En het liefst zo laagdrempelig mogelijk insteken. Zo snel mogelijk oplossen. Een officieel traject duurt altijd wat langer”. *Bron: beleidsmedewerker AKJ.*

Wanneer er sprake is van toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen (buiten crisissituaties) in een open jeugdhulpinstelling bijvoorbeeld in het kader van 'pedagogisch interveniëren', wordt dit dus geregistreerd als grensoverschrijdend gedrag. Als het AKJ merkt dat het gaat om fysiek straffen, als pedagogisch middel, wordt niet Veilig Thuis ingeschakeld maar de directeur c.q. het afdelingshoofd van de instelling, die wordt dan direct aangesproken. Als de signalen niet afdoende worden opgepakt, is de laatste stap eventueel een melding bij de inspectie. Bij de jeugd-GGZ gaat dit ook zo, hoewel we deze info niet persoonlijk van een PVP'er hebben, maar van een professional werkzaam in de jeugd-GGZ.

Het kan ook zijn dat twee sporen worden gevolgd als ten onrechte vrijheidsbeperkende maatregelen zijn ingezet: enerzijds worden de kinderen in hun kracht gezet door het klachttraject in te zetten en anderzijds wordt de leiding direct aangesproken zodat een signaal wordt afgegeven dat iets absoluut niet kan.

6. VRIJHEIDSBENEMING EN -BEPERKING

ZONDER MACHTIGING

6.1 Rapport Inspectie Jeugdzorg

Op 24 augustus 2016 verscheen het rapport 'Beoordeling plaatsingen gesloten jeugdhulp zonder machtiging kinderrecht' van de Inspectie Jeugdzorg in samenspraak met de Inspectie Gezondheidszorg. Het was de jeugdhulpverleningssector sinds 2014 zelf niet gelukt om tot een gezamenlijke oplossing te komen voor de gesignaleerde problematiek inhoudende plaatsing van kinderen in gesloten jeugdhulpinstellingen zonder geldige machtiging daartoe van de jeugdrechter.

Uit het onderzoek van de Inspectie blijkt dat in 2015/2016 in elf locaties voor gesloten jeugdhulp minderjarigen zijn geplaatst zonder rechterlijke machtiging. Uit het rapport blijkt dat op 1 november 2015, circa 250 minderjarigen, zonder rechterlijke toets, in een gesloten jeugdhulpinstelling verbleven. De Inspectie onderscheidt in dit rapport vier varianten in de wijze waarop instellingen omgaan met het plaatsen van kinderen met en zonder machtiging:

- Alleen kinderen met een machtiging.
- Kinderen met en zonder machtiging in aparte paviljoens.
- Kinderen met en zonder machtiging in aparte groepen in één gebouw.
- Kinderen met en zonder machtiging in één groep.

In het signalement van de Inspectie Jeugdzorg over plaatsingen in accommodaties voor gesloten jeugdhulp zonder machtiging van de kinderrecht, wordt weergegeven dat in die gevallen sprake is van strijd met nationaal en internationaal recht. De Inspectie heeft de Staatssecretaris daarom verzocht een einde te maken aan deze situatie.

In januari 2016 heeft de Inspectie aanvullend onderzoek gedaan bij vier locaties. Vervolgens heeft de Inspectie in samenspraak met de Inspectie Gezondheidszorg gewerkt aan een beoordelingskader en drie bodemeisen opgesteld.¹²³

1. Geen vrijheidsbeneming bij kinderen zonder rechterlijke machtiging gesloten jeugdhulp (of Bopz).

Vrijheidsbeneming is een grondrecht dat slechts bij wettelijke bepaling kan worden ontnomen. Daarom verwachten de inspecties dat deze kinderen de instelling vrij kunnen verlaten en dat de werkwijze er in de praktijk niet toe mag leiden dat kinderen die vrijheid wordt ontnomen.

2. Geen toepassing vrijheid beperkende maatregelen zoals genoemd in hoofdstuk zes van de Jeugdwet (of in de Bopz) op kinderen zonder rechterlijke machtiging gesloten jeugdhulp (of Bopz), tenzij er sprake is van een noodsituatie.

Deze eis is ingegeven door het feit dat toepassing van een of meer vrijheid beperkende maatregelen leidt of kan leiden tot vrijheidsbeneming. Verder maakt toepassing van vrijheid beperkende maatregelen inbreuk op andere grondrechten, zoals lichamelijke integriteit, briefgeheim of telefoongeheim.

3. Kinderen zonder rechterlijke machtiging gesloten jeugdhulp (of Bopz) mogen geen getuige zijn van toepassing van zware vrijheid beperkende maatregelen bij kinderen met een rechterlijke machtiging gesloten jeugdhulp (of Bopz), tenzij er sprake is van een noodsituatie.

¹²³ Inspectie Jeugdzorg, *Voortgangsbericht beoordeling plaatsingen gesloten jeugdhulp zonder machtiging kinderrecht*, augustus 2016.

Deze eis vloeit voort uit de opvatting van de inspectie dat wanneer kinderen zonder machtiging (of Bopz) getuige zijn van zware vrijheid beperkende maatregelen er geen sprake is van verantwoorde hulp.¹²⁴

“Ja, kijk. Geen vrijheidsontneming en geen vrijheidsbeperkende maatregelen dat snap ik, maar dat ze er geen getuige van mogen zijn vind ik persoonlijk wel wat ver gaan. (...) als er voor iemand die geen gesloten machtiging heeft om hem heen van alles kan gebeuren, dat op hem of haar niet van toepassing is, hoef je je daar ook geen zorgen over te maken. Alleen dan moeten ze dat natuurlijk wel weten. Zeker in zo'n setting waar open en gesloten dwars door elkaar heen lopen. Dat moet dan wel duidelijk zijn. (...)” *Bron: kinderrechter.*

De Inspectie geeft verder aan dat bij het plaatsen van een kind zonder een rechterlijke machtiging gesloten jeugdhulp (of machtiging Bopz) op een groep waar een gesloten regime van kracht is, er geen sprake is van verantwoorde hulp. Wel is het mogelijk dat kinderen met en zonder machtiging samen verblijven op een groep waar voor alle kinderen een volledig open regime van toepassing is.¹²⁵ Volgens de Inspectie mag een instelling andere vrijheidsbeperkende maatregelen die niet in de Jeugdwet of Wet Bopz vastgelegd zijn, zoals deurverklikkers en een verplicht kameruur toepassen, mits de instelling hiervoor beleid heeft opgesteld. Daarin moet dan wel voldaan worden aan de eisen rond verantwoorde jeugdhulp, maatwerk, proportionaliteit en subsidiariteit.¹²⁶

Voormalig staatssecretaris Van Rijn heeft op 23 februari 2017 aangegeven dat er geen kinderen meer zonder machtiging gesloten jeugdhulp in gesloten instellingen verblijven.¹²⁷ Het plaatsen van kinderen zonder machtiging in een 'open regime' binnen een gesloten instelling blijft echter mogelijk, mits wordt voldaan aan de bodemeisen van de Inspectie. De drie bodemeisen nemen de inspecties op in het toetsingskader 'Verantwoorde hulp voor jeugd' dat als basis dient voor het toezicht op de instellingen voor gesloten jeugdhulp. Van de gesloten instellingen (jeugdhulp en Bopz) wordt dan ook verwacht dat zij zich houden aan de drie bodemeisen.

“Ja, de inspectie heeft door die bodemeisen te stellen meer onduidelijkheid geschapen dan duidelijkheid. Daarbij is niet het belang van het kind vooropgesteld, maar het belang van een goede bedrijfsvoering van de instellingen die kinderen willen behandelen. Vind ik. Daarbij moet gezegd worden dat het gaat om instellingen die een geweldige expertise hebben, en dat het ook prima is dat die expertise breder beschikbaar is dan alleen voor de meest moeilijke doelgroep. Maar je kunt dat op een veel makkelijkere manier, denk ik, realiseren, op een veel duidelijkere manier, door bijvoorbeeld het terrein te splitsen.” *Bron: jeugdrechtsadvocaat.*

“(…) Ik vind het helemaal geen probleem dat er in jeugdzorg-plusinstellingen een open groep is of een gesloten groep, als je maar weet op welk gedeelte van het terrein die kinderen zitten en dat daar geen hek omheen zit. Dat moet je dan heel duidelijk maken. (...) Dan gaat het er mij om dat zo'n kind op een goede manier wordt behandeld en dat er

124 De drie bodemeisen nemen de inspecties op in het toetsingskader 'Verantwoorde hulp voor jeugd' dat als basis dient voor het toezicht op de instellingen voor gesloten jeugdhulp.

125 Inspectie Jeugdzorg, *Beoordeling plaatsingen gesloten jeugdhulp zonder machtiging kinderrechter*, juli 2016, p. 7.

126 Idem, p. 8-9.

127 *Kamerstukken II 2016/17*, 31839, nr. 571, p. 38.

voldoende toezicht is. Waar een gevaar bestaat is, dat hoe de inspectie dat nu heeft gedaan, is dat die instellingen nog steeds niet begrijpen waarom dit überhaupt nodig was, dat ze uiteindelijk het onderwijs gezamenlijk krijgen. Dat ze toch wel in dezelfde accommodaties zitten en dus in aanraking komen met vrijheidsbeperkende maatregelen die op anderen worden toegepast, hoewel het op de groepen zelf geregeld is. Daarin zal je wel heel helder moeten zijn in wat je wel en niet mag. Wat ik de inspectie kwalijk neem, is dat ze de wet niet hebben gehandhaafd. En dat ze eigenlijk, terwijl ze wisten dat de wet werd overtreden, niet hebben opgetreden.” *Bron: jeugdrechtadvocaat.*

Defence for Children vindt de bodemeisen op enkele punten onvoldoende concreet. Wanneer is er bijvoorbeeld sprake van een noodsituatie die het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen rechtvaardigt? Hoe wordt het toepassen van deze maatregelen inzichtelijk gemaakt, gemonitord en geëvalueerd? In hoeverre geldt voor alle medewerkers in gesloten instellingen de regel dat zij vrijheidsbeperkende maatregelen alleen mogen inzetten als dat niet anders kan?¹²⁸ En hoe kan worden voorkomen dat kinderen zonder gesloten machtiging die in dezelfde instelling verblijven als kinderen mét een gesloten machtiging, getuige zijn van de toepassing van zware vrijheidsbeperkende maatregelen?

6.2 ‘Beslotenheid’

“Het is voor jezelf eigenlijk een beetje een tussenstap om naar open te kunnen gaan. Dat is nog wel gewoon een soort gesloten groep, dus daar heb je nog wel een machtiging. Daar leer je ook omgaan met meer vrijheden, omdat je op open natuurlijk ook meer vrijheden hebt. Dus ja, dat is echt gewoon om te oefenen om naar open te gaan, hebben ze die groep geopend. En omdat er plaats gemaakt moest worden, omdat de wachtlijsten te groot waren.” *Bron: kind in open jeugdinstelling.*

In de praktijk wordt een term gebruikt om te omschrijven dat kinderen tussen ‘gesloten’ en ‘open’ kunnen verblijven in een reguliere jeugdhulpinstelling. Volgens kinderen en de professionals werkzaam bij de jeugdhulpinstellingen heet dit ‘beslotenheid’: een kind verblijft niet helemaal open en ook niet helemaal gesloten, maar in een nieuw regime met aparte regels. Deze term of dit regime is Defence for Children niet tegengekomen bij de jeugd-GGZ.

Een machtiging voor deze ‘besloten’ plaatsingen bestaat niet in het Burgerlijk Wetboek. Evenmin wordt dit soort machtigingen omschreven in de Jeugdwet, Wet Bopz of een andere wet. Defence for Children beschouwt dit dus als een feitelijke werkelijkheid met een grote juridische leemte. Vaststaat in elk geval dat kinderen met een machtiging strekkende tot een plaatsing in een open instelling niet op dit soort ‘besloten groepen’ mogen verblijven, vanwege het besloten karakter ervan. Dat is in strijd met de wet en derhalve onrechtmatig, zoals is uiteengezet in de vorige paragraaf en het rapport van de Inspectie.

Door sommige kinderen wordt, voordat zij naar een ‘open groep’ gaan, de overgang van een ‘gesloten groep’ naar een ‘besloten groep’ als een vanzelfsprekende tussenstap gezien. Kinderen komen op de besloten groepen wel in een grijs gebied van regels terecht: een *twilight zone*. Geldt het wettelijk systeem behorend bij geslotenheid? Dan zou ‘beslotenheid’ theoretisch kunnen worden beschouwd als een ‘gesloten jeugdhulp *light*’, met de kanttekening dat het kind nog onder het wettelijke systeem van de gesloten jeugdhulp valt en dus alleen met een machtiging strekkende tot plaatsing in een

128 Brief Defence for Children aan de Vaste Kamercommissie vws, 15 februari 2017, <https://www.defenceforchildren.nl/images/129/5122.pdf>.

gesloten jeugdhulpaccommodatie op dergelijke groepen kan verblijven. Echter, ook al is de Jeugdwet dan van toepassing, het betreft namelijk gesloten jeugdhulp, dan nog is de rechtspositie van het kind dat in 'beslotenheid' komt te verkeren onduidelijk. Immers, een kind komt te verkeren in een vrijer regime, maar de regels binnen dit vrijere regime van 'beslotenheid' zijn niet nader in de wet omschreven. De hulpverlening kan bijvoorbeeld een kind van de 'besloten' groep weer naar de gesloten groep plaatsen zonder dat een kind in het huidige stelsel daar (formeel) inspraak in heeft.

Defence for Children heeft begrip voor het feit dat vanuit geslotenheid wordt gewerkt naar een situatie met meer vrijheden voor het kind, maar benadrukt dat ook dit traject met juridische waarborgen dient te worden omkleed.

Het verwondert Defence for Children in dit verband dat geen gebruik wordt gemaakt van de juist voor deze groep kinderen door de wetgever beoogde 'voorwaardelijke machtiging tot gesloten jeugdhulp'. Deze 'voorwaardelijke machtiging' is vrij recent in de Jeugdwet geïntroduceerd.¹²⁹ Het wordt tijdens het onderzoek niet duidelijk waarom wordt gekozen voor een onwettelijke en onduidelijke vorm van uithuisplaatsing, terwijl een wettelijke variant in de vorm van een voorwaardelijke machtiging voorhanden is. Uit de interviews blijkt overigens dat de professionals wel op de hoogte zijn van het bestaan van de voorwaardelijke machtiging.

“Daar maken we best regelmatig gebruik van, omdat wij de opvatting of visie hebben dat we die gesloten fase zo kort mogelijk willen laten zijn, daar waar dat kan. Zo kort als mogelijk en zo lang als noodzakelijk. Maar omdat we daar ook in willen variëren hebben we dus wel met die voorwaardelijke machtiging te maken, zetten we die ook in om die gesloten fase binnen wat te verkorten. Soms leidt dat er wel toe dat een kind leert met vallen en op staan, dus ze komen soms nog een week voor een time-out terug. Niet de hele tijd hoor maar één of twee keer en dan gaat het daarna vaak goed, dus dat werkt wel.” *Bron: professional werkzaam in zowel een open als gesloten jeugdhulpinstelling.*

“Dat vind ik een hele mooie oplossing. Ik heb hem nog weinig gezien als direct, dat het direct wordt ingezet. Vaak toch als uitstroomvariant”.
Bron: professional werkzaam in gesloten jeugdhulpinstelling.

Uit een gesprek van Defence for Children met een van de vertrouwenspersonen die zowel open als gesloten jeugdhulpinstellingen bezoekt, werd duidelijk dat op de open groepen een zogenaamd 'besloten regime' wordt gehanteerd: de kamers gaan op slot. In het voorgaande is al vermeld dat in open jeugdhulpinstellingen geen vrijheidsbeperkende maatregelen mogen worden toegepast.¹³⁰ Met andere woorden: bij sommige open groepen gaat zonder machtiging van de kinderrechter daartoe, de deur op slot. Kinderen klagen hierover, maar vertrouwenspersonen worden geweerd: zij mogen niet op de groepen komen.

Professionals bevestigen dat de deur op slot wordt gedaan, maar laten weten dat het verblijf op de kamer met de deur op slot onderdeel van de behandeling is, omdat op de kamer verblijven rust creëert.

129 Naar voorbeeld van de reeds bestaande voorwaardelijke machtiging in de Wet Bopz.

130 Met uitzondering van bepaalde huisregels die per definitie een beperkend karakter hebben.

“Het is alleen voor behandeling. Het is te veel ruis voor de kinderen. Van 19.00 uur tot 20.00 uur gaan (vrijwel) iedere dag alle kinderen verplicht naar hun kamer, met de deur op slot.” *Bron: professional werkzaam in een jeugdhulpinstelling.*

Defence for Children beveelt nogmaals aan om tot een uniforme definitie te komen van vrijheidsbeperkende maatregelen aangezien het bovenstaande laat zien dat bij gebrek aan die eenduidige omschrijving kennelijk de ruimte wordt genomen om op ‘verkapte’ wijze vrijheidsbeperkende maatregelen toe te passen.

Tijdens het onderzoek is ook gebleken dat bij sommige instellingen op hetzelfde terrein ‘besloten’ groepen en gesloten groepen bestaan. De kinderen op die groepen delen volgens de geïnterviewden de faciliteiten niet met elkaar en komen elkaar dus ook niet tegen. De kinderen in kwestie verblijven daar op grond van een machtiging tot gesloten jeugdhulp en als die machtiging verloopt, zouden ze direct naar het open gedeelte worden verplaatst.

Een andere professional gaf aan een besloten groep te kwalificeren als ‘intensieve jeugdzorg’ of ‘open intensief’. Deze ‘open intensieven’ verblijven zonder machtiging gesloten jeugdhulp op dit soort groepen.

Volgens Defence for Children is dit in strijd met de wet.

6.3 Onrechtmatigheid

Dat sprake is van onrechtmatig handelen, indien zonder een machtiging strekkende tot plaatsing in gesloten jeugdhulp vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast, lijkt niet meer ter discussie te staan.¹³¹ In Nederland is de rechtspraak eensgezind: toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen uit hoofdstuk 6 van de Jeugdwet is **niet toegestaan** bij kinderen zonder machtiging tot uithuisplaatsing in gesloten jeugdhulp (met uitzondering van noodsituaties, zoals hiervoor in hoofdstuk 3 reeds is uitgelegd).

“En ik ben ook toen ik eenmaal klaar was met mijn jeugdrechterschap, naar de gemeente [plaatsnaam] gestapt en gezegd: ik doe dit op persoonlijke titel maar er ligt wel een probleem met de besloten plaatsing (...) daar waar het (kind) zat, dat was de geschikte plek. Maar vraag mij dan de gesloten plaatsing, want als jullie inderdaad zulke vrijheidsbeperkende maatregelen willen toepassen op grond waarvan het kind geen gevaar meer voor zichzelf vormt. Het kind had suïcideneigingen en vertoonde wegloopgedrag, vraag mij dan een gesloten plaatsing (...) dan kun je met artikel 3 van het VN-Kinderrechtenverdrag misschien best wel wat bereiken, maar zeggen ik doe een open plaatsing en tegelijkertijd vind ik het goed als dit ook een gesloten karakter gaat krijgen: nee, want er moet een waarborg zijn, dat is er ook niet voor niks.”
Bron: kinderrechter.

¹³¹ Hof Arnhem-Leeuwarden 1 maart 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:1855, Rb. Rotterdam 6 november 2015, ECLI:NL:RBROT:2015:8129, Rb. Den Haag 17 mei 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:6241, Rb. Rotterdam 19 april 2016, ECLI:NL:RBROT:2016:3402, Rb. Amsterdam 7 juni 2016, ECLI:NL:RBAMS:2016:3449, EHRM 19 mei 2016, ECLI:CE:ECHR:2016:0519JUD000747214, m.nt. M.P. de Jong-de Kruijff (*D.L./Bulgarije*), EHRM 13 december 2011, nr. 15297/09 (*Kanagaratnam e.a./België*), EHRM 22 oktober 2009, nr. 1431/03 (*Trajce Stojanovski/Macedonië*) en EHRM 20 april 2009, nr. 70337/01 (*Güveç/Turkije*).

Gelet op dit standpunt en de internationale regelgeving, vindt Defence for Children dat het creëren van besloten groepen waar kinderen kennelijk op verschillende titels, zowel open als gesloten, verblijven een zeer verontrustende en onwenselijke ontwikkeling. De zorgen die Defence for Children heeft, zijn dat op dergelijke groepen:

- i) Onvoldoende kan worden gewaarborgd dat ten aanzien van kinderen met een ‘open’ machtiging niet eveneens vrijheidsbepalende maatregelen worden toegepast (zoals de deur op slot);
- ii) Niet kan worden gewaarborgd dat kinderen met een ‘open’ machtiging niet worden geconfronteerd met toepassing van vrijheidsbepalende maatregelen ten aanzien van groepsgenoten, zoals fixatie of kamerplaatsing;
- iii) Onduidelijk is welk wettelijk regime van toepassing is waaraan een kind zijn rechten kan onttelen.

“Maar ik vind uitwisseling in die groepen, dat ze met elkaar in contact komen, alleen maar goed. Alleen, dat moet je goed borgen. En dan vind ik dat de inspectie door een in de haast geschreven brief met bodemeisen niet voldoet aan de eis van zorgvuldige uitleg. En dan zie je dus dat die rechtsongelijkheid, dat elke instelling het op zijn eigen manier gaat zitten proberen, dat dat maar voortduurt. En dan is het maar wachten tot er *weer iets wordt aangepast.*” Bron: jeugdrechtsadvocaat.

Defence for Children deelt dit standpunt van deze jeugdrechtsadvocaat. Zoals hiervoor al is aangegeven heeft Defence for Children al eerder de Inspectie opgeroepen om de bodemeisen te concretiseren. Tevens wijst Defence for Children erop dat het aanbieden van open groepen met een besloten karakter niet mogelijk moet zijn.

7. ALTERNATIEVEN

“Bijvoorbeeld, dat je merkt dat een jongere weigert naar zijn kamer te gaan terwijl je ziet dat hij aan het opladen is. Dat je ziet dat de groep daarin ook steeds onrustiger wordt, de situatie wordt onveilig wat dat betreft, er is een kans dat je iets qua regie gaat verliezen, wat is dan het moment dat je toch zegt van jij wilt niet naar boven dan gaan we je toch beetpakken en je helpen. Maar je wilt eigenlijk niet op die macht gaan zitten, maar als je niet naar ons luistert, terwijl die voor de rest niet echt agressief is, dan is het natuurlijk eigenlijk het verkeerde voorbeeld geven door dan te zeggen van jij luistert niet naar mij dus ik druk pieper en dan pakken we je met zijn vieren of vijven en brengen je als nog naar boven, dat voorbeeld wil je niet geven want dat is ook iets wat je de jongere niet wilt aanleren dat dat een oplossingsmogelijkheid is, maar aan de andere kant heb je wel een bepaalde veiligheid te waarborgen voor jezelf en voor de groep.” *Bron: professional in de jeugdhulp.*

7.1 Kinderrechtelijke basis passende zorg en bescherming

Alle kinderen hebben recht op de grootst mogelijke mate van gezondheid en toegang tot gezondheidszorgvoorzieningen (artikel 24 van het VN-Kinderrechtenverdrag).

Kinderen die slachtoffer zijn van geweld en kinderen met een handicap moeten passende zorg krijgen (artikelen 39 en 23 van het VN-Kinderrechtenverdrag).

Kinderen die (tijdelijk) uit huis zijn geplaatst hebben recht op bijzondere bescherming van de overheid. De overheid zorgt voor alternatieve opvang, bij voorkeur in een gezinsomgeving. Er wordt op passende wijze rekening gehouden met de wenselijkheid van continuïteit in de opvoeding en met etnische, godsdienstige en culturele achtergrond en taal van het kind (artikel 20 van het VN-Kinderrechtenverdrag).

7.1.1 Passende zorg en bijzondere bescherming

Alle kinderen hebben recht op het genot van de grootst mogelijke mate van gezondheid (artikel 24 van het VN-Kinderrechtenverdrag). In dit kader is de term ‘gezondheid’ een breed te definiëren begrip. Zo definieert de *World Health Organization* (WHO) gezondheid als volgt: ‘Gezondheid is een toestand van volledig lichamelijk, geestelijk en maatschappelijk welzijn en niet slechts de afwezigheid van ziekte of andere lichamelijk gebreken.’¹³² Het betreft naast de fysieke en geestelijke gezondheid ook het sociaal welbevinden. Staten zijn verplicht om passende zorg te bieden.¹³³ Kinderen met een handicap (artikel 23 van het VN-Kinderrechtenverdrag) en kinderen die slachtoffer zijn van geweld (artikel 39 van het VN-Kinderrechtenverdrag) worden beschouwd als bijzonder kwetsbaar en hebben recht op specifieke zorg die is toegespitst op hun problematiek. Een passend en beschikbaar aanbod van zorg dat is toegespitst op deze specifieke problematiek is niet alleen noodzakelijk, maar ook vereist.

Een kind dat, al dan niet tijdelijk, uit zijn gezin wordt gehaald heeft recht op bijzondere bescherming en bijstand van staatswege (artikel 20 van het VN-Kinderrechtenverdrag). Bij een alternatief verblijf voor het kind, moet rekening worden gehouden met de achtergrond en speciale behoeften van het kind en gezorgd moet worden voor continuïteit in de opvoeding van het kind.

¹³² Zie ook UN Document CRC/C/GC/15, p. 3.

¹³³ Idem, par. 38 en 39; Het Comité waarschuwt voor over-medicalisering en institutionalisering.

Dit continuïteitsbeginsel (artikel 20 lid 3 van het VN-Kinderrechtenverdrag) houdt in dat er continuïteit moet zijn in de opvoeding en dat de zorg daarop moet worden aangepast.¹³⁴

7.1.2 Bescherming tegen kindermishandeling

Kinderen moeten beschermd worden tegen alle vormen van geweld, mishandeling en verwaarlozing door ouders of anderen die de zorg over het kind hebben (artikel 19 van het VN-Kinderrechtenverdrag).

Het Comité stelt dat het beschermen van de menselijke waardigheid en de lichamelijke en psychische integriteit van het kind door geweld tegen kinderen tegen te gaan essentieel is voor de implementatie van alle andere rechten in het VN-Kinderrechtenverdrag.¹³⁵ Artikel 19 van het VN-Kinderrechtenverdrag bevat dan ook een verplichting voor Staten om kinderen te beschermen tegen geweld. Onder geweld wordt in artikel 19 van het VN-Kinderrechtenverdrag verstaan ‘alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijk of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik’.¹³⁶ Artikel 19 van het VN-Kinderrechtenverdrag verplicht Staten ertoe kinderen te beschermen tegen elke vorm van mishandeling door ouders of door een derde die de zorg over het kind heeft. Daarbij is de Staat eraan gehouden om doelgerichte sociale programma’s op te zetten om mishandeling te voorkomen (artikel 19 van het VN-Kinderrechtenverdrag) en om hulp te bieden aan slachtoffers (artikel 39 van het VN-Kinderrechtenverdrag).

7.1.3 Subsidiariteit en proportionaliteit

Een beslissing tot vrijheidsontneming mag alleen genomen worden door een rechter of een onafhankelijke autoriteit (artikel 5 EVRM en artikel 37 van het VN-Kinderrechtenverdrag). Er gelden strenge eisen voor het gebruik van (vrijheids)beperkende maatregelen bij minderjarigen in gesloten instellingen¹³⁷.

Zoals eerder aangegeven mag op grond van het internationale recht een beslissing waarbij iemands vrijheid wordt ontnomen, zoals het geval bij een plaatsing in een gesloten instelling (jeugdhulp of GGZ), alleen worden genomen door een rechter (artikelen 5 EVRM en 37 onder d van het VN-Kinderrechtenverdrag) of door een onafhankelijke autoriteit (artikel 37 onder d van het VN-Kinderrechtenverdrag). Deze waarborg wordt nodig geacht vanwege het ingrijpende karakter van vrijheidsbeneming. Om dezelfde reden worden ook **strenge eisen gesteld aan het gebruik van (vrijheids)beperkende maatregelen** bij minderjarigen die in een gesloten instelling verblijven.¹³⁸ De rechter kan de toepassing van dwangmiddelen en dwangmaatregelen toetsen aan de beginselen van subsidiariteit, proportionaliteit en doelmatigheid.¹³⁹

Over een juridische toetsing vertelt een kinderrechter onder andere: *“Dus ik zou niet zo snel weten wat ik anders nog als rechter zou moeten doen. Misschien dat je een soort tussentijdse toets zonder de minderjarige zou kunnen doen. Dat je een soort verslag krijgt van wat is er allemaal gebeurd maar dat past eigenlijk niet in het wettelijk systeem wat we nu hebben. Want daar bepaal je alleen dat het gebeurt en hoe het gebeurt. En het is natuurlijk dan best lastig om na een half jaar te zeggen, want kijk ik kan dan wel een lijstje krijgen van ze is drie keer in de isoleer geweest en verlof is even geschorst*

¹³⁴ Vergelijk kwaliteitsstandaard 6 Q4C Kwaliteitsstandaarden Zorg voor de Jeugd.

¹³⁵ UN Document CRC/C/GC/13, par. 13 aangehaald in M. Blaak e.a., *Handboek Internationaal Jeugdrecht*, Leiden: Defence for Children 2012, p. 314.

¹³⁶ De Nederlandse overheid hanteert de volgende definitie voor kindermishandeling: “elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel” (Kinderen Veilig, *Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2015*, p. 11).

¹³⁷ Zie bijlage C.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ Zie de beslissing van de Rb. Den Haag 26 september 1994, Rechtshulp 1995, nr. 1, alsmede de beslissingen van Rb. Assen 25 juli 1995, BJ 126 en Rb. 's-Hertogenbosch 24 augustus 1995, BJ 127.

maar dat gaat nu allemaal wel weer goed, om dan te zeggen van “je mag niet meer isoleren”, dat kan ik toch helemaal niet..? Daar heb ik geen zicht op. Dus ik vind dat lastig, ik vind dat echt iets voor de behandelaar eigenlijk”.

Uit de reeds in 2007 verschenen deelstudie ‘Dwangtoepassing binnen de instelling’¹⁴⁰ blijkt dat cliënten schrikken van het geweld en de spanning die er ontstaat bij een noodsituatie, waardoor het vertrouwen in de zorgverleners wordt ondermijnd. Het merendeel van de zorgverleners erkent dat dwang traumatisch kan zijn op het moment van de toepassing, maar geeft ook aan dat cliënten vaak achteraf inzien dat dwang nodig was. Bij het inventariseren van algemene ervaringen met dwangtoepassingen van respondenten werden vooral negatieve ervaringen aangedragen.

7.2 Ervaringen met een alternatieve aanpak

Uit de interviews is ten eerste gebleken dat aan sommige kinderen min of meer ‘automatisch’ vrijheidsbeperkende maatregelen worden opgelegd bij bijvoorbeeld binnenkomst, zonder naar het individu te kijken en of dat past in het behandelplan. Ook worden ten onrechte kinderen in open instellingen geconfronteerd met het opleggen van vrijheidsbeperkende maatregelen bij andere kinderen. Bij sommige instellingen bevinden open en gesloten groepen zich op hetzelfde terrein en worden soms activiteiten gezamenlijk ondernomen. Met andere woorden: kinderen aan wie **geen machtiging** gesloten jeugdhulp is afgegeven, kunnen binnen de instelling waar zij verblijven toch worden geconfronteerd met het regime en de mogelijke dwangmaatregelen die alleen horen te gelden voor gesloten plaatsingen. Dit wordt bevestigd door deskundigen en professionals die in de praktijk te maken hebben met deze kinderen. In 2013 werd dit ook gesignaleerd in een onderzoek verricht door Nivel betreffende instellingen waar mensen met een licht verstandelijke beperking verblijven en waar vrijheidsbeperkende maatregelen worden ingezet zonder tussenkomst van een rechter.¹⁴¹

Een kind vertelt het volgende over zijn verblijf in een open instelling: *“Maar ik heb wel vaak gehad dat een groepsleiding wel eens ging bedreigen, dat die iemand ging slaan of voor niets ging fixeren, terwijl iemand eigenlijk niets deed. Dat heb ik wel meegemaakt. En ik heb ook bij mijzelf wel eens meegemaakt dat ook wel eens werd gefixeerd en eigenlijk ook gewoon als ik meewerkte dat het pijn deed, polsen klemmen ofzo”.*

Tijdens de interviews is aandacht besteed aan mogelijke alternatieven voor de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen, met andere woorden: alternatieven voor vastpakken, voor verblijf in de separeer of andere maatregelen. Hieronder wordt ingegaan op methodieken die hiervoor zijn aangedragen en ideeën over groeps grootte en –samenstelling.

7.2.1 Methodieken

“Groepsleiding zoekt eerst het alternatief. Wil je een rondje lopen, wil je met me praten. Maar als ze weigeren, dan moet het. Dat zeggen ze dan ook. Je hebt nu nog een kans en anders moet ik dit doen. Dus, wil je praten of niet? Als ze dan nog niet willen, nou ja, dan is het gewoon voor je eigen veiligheid.” Bron: kind in open instelling.

In de instellingen die betrokken zijn bij dit onderzoek lijkt men bezig te zijn met het zoeken naar een alternatieve houding ten aanzien van repressie. De methodieken ‘sociaal competentie model’ en ‘geweldloos verzet’ worden onder meer door professionals genoemd als mogelijke alternatieven. Echter, die zouden nog onvoldoende gebruikt worden in residentiele zorginstellingen. Eén gesloten instelling heeft een eigen opleiding voor de-escaleren ontwikkeld. Het personeel wordt daar getraind

¹⁴⁰ Onderzoeksinstituut Caphri, universiteit Maastricht, deelstudie ‘Dwangtoepassing binnen de instelling’ (in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport), Maastricht 2007, p. 63-64.

¹⁴¹ NIVEL, *Vrijheidsbeperkende maatregelen in de zorg voor jongeren en jongvolwassenen met een lichte verstandelijke beperking?*, Utrecht: 2013.

en gelijktijdig zelf ook als trainer opgeleid, indien een professional dit wenst. Een andere professional geeft aan te werken met de methodiek ‘non violent resistance’. Ook een andere instelling is hiermee bezig, maar zij weten dit niet van elkaar.

Verder gaf een instelling aan een training ‘vakmanschap’ te hebben ontwikkeld voor medewerkers, specifiek voor het werk in de gesloten jeugdhulp vanuit de ‘schema therapie’. Medewerkers leren analyseren: wat is hier aan de hand? Welke schema’s heeft dit kind? Wat betekent het als een kind een schema heeft van bijvoorbeeld ‘ik kan niemand vertrouwen’: wat betekent dat dan voor zijn gedrag en wat kun je dan verwachten? Voorts leren medewerkers ook te interveniëren waarbij de-escaleren voorop staat. Ook is een aantal pedagogisch medewerkers in een andere rol gaan werken, als zogenaamde ‘koppelaar’. Dat zijn vijf mensen (die ongeveer drie fte vervullen) die extra worden ingezet op het moment dat een incident of alarmsituatie plaatsvindt op een groep. Zij bieden ondersteuning zodat ook op andere groepen zo snel mogelijk de dagelijkse routine gewoon weer doorgang kan vinden. Dit werk komt wel bovenop de normale bezetting, met andere woorden: dit kost geld.

De extra inzet van personeel tijdens onrustige situaties wordt meermalen genoemd als alternatief. Een extra medewerker kan helpen om de rust te bereiken. Tevens kan van collega’s worden geleerd, met name als een aantal medewerkers is getraind als leerbegeleider in presentie en in het relationeel werken. Zij coachen de medewerkers gedurende een incident en helpen dus ook in dat moment te kijken naar alternatieven, te de-escaleren en te coachen op de inzet van alternatieven tijdens spannende momenten.

Een kind van een gesloten groep meent dat groepsleiding beter zou moeten kunnen inschatten: *“... gewoon goed de situatie observeren. Is het wel nodig dat ik die jongen vastpak, of kan ik nog gewoon met hem praten, dit en dat. En sowieso, als je hier met dertig man naar binnen gaat stormen, en je komt met politie hier binnen, kom je er sowieso niet gezellig uit”.*

Ook in een andere instelling lijkt men te trainen op de-escaleren, maar wordt ook waarde gehecht aan duidelijkheid. Soms zouden kinderen fysiek ingrijpen juist nodig hebben, om te kunnen ontladen. De indruk ontstaat dat de groepsleiding erg zoekende is naar het moment van toepassen van maatregelen. Wel wordt duidelijk dat zij fysiek ingrijpen zelf als laatste redmiddel beschouwen.

“Ik zou dan gewoon zo zijn van, ja, dan ga ik in gesprek met diegene, om te kijken wat diegene dwars zit, dat we misschien tot een oplossing kunnen komen, in plaats van dat ik iemand op kamer zou gooien en dan zoiets van ja... want daar leren ze toch niets van”. Bron: kind in open instelling.

Ook een paar andere kinderen menen dat eerst beter gekeken zou moeten worden naar het gedrag van de kinderen alsmede de oorzaak van dit gedrag alvorens maatregelen toe te passen. De kinderen vinden dat niet alleen moet worden gestraft, maar dat verder moet worden gekeken.

Over reflectie bij het personeel geeft een professional werkzaam bij een instelling aan: *“Durf je fouten toe te geven en leer van de fouten die je gemaakt hebt. Als je dat kunt, dan ben je goed bezig. Ik denk dat wij als instelling hier echt die slag hebben gemaakt, dat we echt een cultuurslag hebben gemaakt om dat te veranderen. Daar zijn we al best ver in, alleen kunnen we daar nog veel verder in doorgroeien.”*

Een professional werkzaam in de GGZ meent dat personeel werkzaam in de gesloten jeugdhulp en het personeel werkzaam in de GGZ elkaar echt nodig hebben: *“Het is niet appels en peren”.* Meer kennisuitwisseling wordt bepleit, bijvoorbeeld tussen Jeugdzorg Nederland en de K7 groep van de GGZ.¹⁴²

¹⁴² K7 (EKJP), is een groep van GGZ-instellingen (vergelijkbare consultatie met wat CEC doet), die dwang en drang willen terugdringen en elkaar daarin inspireren.

Uit de hiervoor op hoofdlijnen weergegeven antwoorden van de professionals blijkt dat het personeel openstaat voor een alternatieve pedagogische aanpak van kinderen teneinde vrijheidsbeperking te voorkomen. Echter, uit hun observaties blijkt jammer genoeg ook dat zij in zekere zin experimenteren en dus zonder professionele scholing op het gebied van de-escalatie, handelen. Defence for Children beveelt derhalve aan dat het personeel de mogelijkheid dient te krijgen en dient te benutten om zich te laten scholen in die alternatieve methodieken. Bovendien beveelt Defence for Children aan, mede gelet op het recent rapport van IGJ ‘Casusonderzoek Gelderland – Onderzoek na suïcide van een jongere’¹⁴³ en de hierboven weergegeven mening van de professional in de GGZ, dat structurele kennisuitwisseling tussen de directies en het uitvoerend personeel van alle residentiële instellingen (zowel jeugdhulp als jeugd-GGZ) wordt gefaciliteerd en bevordert.

7.2.2 Groepsgrootte en -samenstelling

“Ik denk dat het straks het mooiste is als we heel veel groepen hebben met maar zes jongens. Dat zou het mooiste zijn. Dan kun je veel intensievere zorg leveren. Dan kun je naar mijn idee ook echt wat bereiken bij die jongens. Nu zit je met z’n tweeën op tien, en natuurlijk bereik je wel wat bij die jongens, maar op het moment dat je echt verder met een jongere, dat je zegt: hee, ik merk dat deze jongere er echt aan toe is om een keer met mij mee naar buiten te gaan, even naar de stad toe, of heel dom ergens een kop koffie drinken. Ongedwongen praten met elkaar, dat mis ik nu. Dat zou mooi zijn als je met vijf, zes kinderen zit, dan kan die andere groepsleider bij die jongens achterblijven zonder dat er iets ontstaat. Nu is dat met negen jongens lastig.” *Bron: professional werkzaam bij een instelling.*

Groepssamenstelling wordt ook genoemd als een belangrijk aspect voor minder gebruik van repressie oftewel het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Een professional betreurt het dat het niet altijd mogelijk is om te kijken naar het individu, terwijl de kinderen allemaal zo verschillend zijn. Hij zou meer zorg op maat willen. Volgens deze professional zou per kind moeten worden bekeken wat nodig is. Bij de instelling waar deze professional werkt, zijn op een bepaalde groep minder kinderen geplaatst, terwijl de bezetting van personeel gelijk is aan de andere groepen. Hij geeft aan dit ook erg graag te willen, maar dan is meer personeel nodig en dat kost natuurlijk geld. Hij is ervan overtuigd dat kinderen in een kleinere groep beter kunnen worden begeleid. Uiteindelijk zullen vrijheidsbeperkende maatregelen dan ook minder worden toegepast.

Een andere professional bevestigt dit en zegt over kleinere groepen: *“Dat is de mooiste manier van zorg geven. Ik wou dat wij dat konden.”*

Ook een kind verblijvende in een open instelling vindt de samenstelling van de groep belangrijk. Hij zou willen dat kinderen met verschillende soorten problematiek niet bij elkaar worden geplaatst. *“Ik zit nu bijvoorbeeld bij jongere kinderen die andere problematiek hebben, van wie ik het ook gewoon zie. Terwijl er ook andere jongeren zijn die hun tijd uit willen zitten en gewoon een beetje gedumpt zijn. Bijvoorbeeld: je hebt hier ook suïcidale jongeren, je hebt een meisje met een eetstoornis. Ze dumpen ze allemaal bij elkaar een beetje.”*

Een professional werkzaam in de GGZ meent dat het wellicht (nog) niet anders kan, maar dat een groep beter te hanteren zou zijn wanneer er beter naar samenstelling van een groep zou worden gekeken. Het feit dat de inkoop van jeugdhulpverlening sinds 2015 door gemeenten dient te geschieden, maakt dit moeilijk te verwezenlijken in de praktijk.

¹⁴³ <https://www.igj.nl/documenten/rapporten/2019/02/12/casusonderzoek-gelderland--onderzoek-na-suicide-van-een-jongere>.

Defence for Children beveelt gelet op het voorgaande aan om te investeren in meer gekwalificeerd personeel, zodat minder kinderen op een groep kunnen worden geplaatst. Dit zal de groepsleiders ontlasten. Bovendien ontstaat meer ruimte om te bekijken wat een specifiek kind nodig heeft teneinde de situatie niet te laten escaleren.

7.3 Separatie vrij

Op 22 juni 2016 hebben 22 (jeugd-)GGZ-instellingen het Dolhuys Manifest getekend, waarin staat dat het separeren uiterlijk op 1 januari 2020 afgeschaft dient te zijn. Steeds meer wordt de visie gedeeld dat separeren geen zorg of hulp is. Ook in het Actieprogramma van minister Hugo de Jonge wordt op pagina 30 vermeld dat het separeren van jongeren dient te stoppen.¹⁴⁴

Kind in een open instelling: “Ik denk dat je wat meer mogelijkheden hebt om je terug te trekken. Niet alleen in een saai huis met een lange gang en kamers. Ik zou wat meer op het terrein aanbieden, zoals een soort van studio waar je muziek kan maken, waar je met muziek bezig kunt zijn. Iets als een fitnessruimte, zodat kinderen zo hun woede en emoties kunnen uiten.”

Een professional werkzaam in de GGZ meent dat het moeilijk te bereiken is dat er geen separeermogelijkheden zijn. Dit is natuurlijk wel het streven van het Dolhuys Manifest, maar de professional meent dat een high intensive care (hic) unit een beter alternatief kan zijn. Verder geeft een andere professional werkzaam in de GGZ aan dat het netwerk dient te worden betrokken bij juist de meest lastige situaties. Voorbeelden zijn dat een ouder (of andere belangrijke persoon voor het kind) kan logeren in de instelling als dat de kinderen geruststelt. Natuurlijk moeten dan wel logeerfaciliteiten aanwezig zijn.

Ook wordt binnen de GGZ gestreefd naar spoedige thuisplaatsing van een kind in combinatie met ‘high intensive home treatment’, ervan uitgaande dat voor die kinderen de thuissituatie met intensieve hulp gedurende het proces minder escalaties teweegbrengt. Dit zou natuurlijk een streven moeten kunnen zijn voor alle kinderen in instellingen. Intensieve ambulante hulp bestaat immers ook binnen de reguliere jeugdhulpverlening.

7.4 Slotvraag

Aan alle kinderen is als laatste vraag gesteld wat zij zouden willen veranderen als zij directeur van een instelling zouden zijn.

Kind in een gesloten jeugdhulpinstelling:

“Sowieso de jongeren een uurtje per dag op je telefoon of zo. Uurtje per dag op internet of zo, dat je wel gewoon je vrienden kan appen, desnoods dat de groepsleider erbij zit. Maar wel dat je met je vrienden kan praten. Ook vaker een bel-dag, in plaats van twee keer per week”.

Kind in een gesloten jeugdhulpinstelling:

“...als je hier binnenkomt dan wordt je telefoon ingenomen et cetera. Ik heb ook op andere open groepen gezeten. Toen ik daar kwam de eerste dag zeiden ze al je mag hier een tv hebben op je kamer, je mag alles

¹⁴⁴ Ministerie van vws, *Actieplan Zorg voor de Jeugd*, 2018; <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-volksgezondheid-welzijn-en-sport/documenten/rapporten/2018/04/01/actieprogramma-zorg-voor-de-jeugd>.

hebben op je kamer, je mag je telefoon bij je houden, er wordt niks ingenomen, niks ingetrokken, je MOEST zelfs een dagbesteding hebben. Hier is daar geen sprake van.”

Een ander kind verblijvende in een gesloten jeugdhulpinstelling geeft aan:

“Ik heb sowieso wel een dingetje, denk ik. Zelf koken. Het eten komt hier uit bakken. Ik denk dat koken juist heel goed is voor personen zelf. Dan doe je ook wat. Het kan voor afleiding zorgen en het is ook goed voor je ontwikkeling”.

Ten aanzien van de groepsleiding wordt door een andere kind die in een gesloten jeugdhulpinstelling verblijft nog het volgende geopperd:

“Het eerste wat ik belangrijk vind, is dat alle leiding alle regels uit hun hoofd moeten weten. Want ik weet zeker dat er heel veel begeleiders zijn die niet eens de Jeugdwet uit hun hoofd kennen. Die niet eens weten hoe ze moeten separeren, hoe ze dat moeten doen. Dat zou ik wel willen toepassen. Dat ze dat gewoon verplicht moeten weten. Dat ze dat verplicht moeten lezen en kennen, uit hun hoofd.”

Een andere benadering door de groepsleiding zou volgens een van de kinderen die in een gesloten jeugdhulpinstelling verblijft, meer teweegbrengen:

“Consequentie op consequentie. Maar daar los je niets mee op. Je moet niet kijken van: deze overtreedt een regel, dus nu ga ik de hele tijd dit op hem zetten. Als hij denkt: ik ga toch mijn jointje roken, elke dag, maakt niet uit wat ze tegen mij zeggen. Dan ga ik hem elke keer consequentie geven, en uiteindelijk is het alleen maar heel de dag botsen, botsen, botsen. Terwijl, als je goed zou kijken van: hee, waarom rook je nou eigenlijk die jonko, dit en dat. Dan gaat het niet eens om therapie of zo (...). Je moet alleen ingrijpen als het nodig is. Begrijp je. De meesten van (...) zie ik dat ook wel doen, sommigen ook niet. Gewoon ingrijpen wanneer dat nodig is.”

8. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

8.1 Bevindingen

De signalen die Defence for Children heeft ontvangen en die in de media zijn verschenen, doen vermoeden dat er niet altijd sprake is van een psychisch en fysiek veilig leefklimaat in instellingen. Uit de signalen en het onderzoek blijkt duidelijk dat de rechtspositie van kinderen in instellingen te wensen overlaat. Defence for Children meent dat een positieve ontwikkeling van kinderen in instellingen momenteel onvoldoende wordt gewaarborgd. Dit heeft meerdere oorzaken zoals in de voorgaande paragrafen uitgebreid is geschetst. De meest opvallende oorzaken zijn:

- Een uniforme definitie van diverse vrijheidsbeperkende maatregelen ontbreekt waardoor er in de praktijk veel onduidelijkheid bestaat en de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen als geoorloofd wordt beschouwd indien sprake is van niet getoetste huisregels c.q. beleid of van een pedagogische aanpak (straffen/belonen).
- De (verplichting tot) registratie van toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen ontbreekt waardoor geen sprake is van een effectieve vorm van toezicht.
- Aan instellingen worden geen geconcretiseerde 'positieve verplichtingen' voor een veilige leefomgeving opgelegd waardoor een positieve sfeer binnen de instellingen niet voldoende wordt gestimuleerd.
- In de instellingen is sprake van (structurele) onderbezetting van gekwalificeerd personeel waardoor het personeel geconfronteerd wordt met grote groepen kinderen met complexe problematiek, de veiligheid van de kinderen en het personeel sneller in het gedrang komt, ruimte voor persoonlijke aandacht nauwelijks aanwezig is en de inzet van alternatieve maatregelen dus wordt bemoeilijk. Door te weinig personeel kunnen de alternatieve, minder repressieve benaderingen van kinderen niet in praktijk worden gebracht.
- Kinderen verblijven door elkaar op verschillende soorten machtigingen, open of gesloten, zonder duidelijk onderscheid waarbij tevens een (onrechtmatige) praktijk van 'beslotenheid' is ontstaan waarvoor geen juridisch kader bestaat.
- De isoleerruimtes bevinden zich in sommige instellingen in de directe nabijheid van de groepen waardoor het gebruik ervan sneller lijkt plaats te vinden.
- Structureel onderling overleg tussen instellingen ontbreekt.
- Structureel intercollegiaal overleg over de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen en het ontwikkelen van positieve verplichtingen en alternatieven ontbreekt.
- Periodieke evaluatie van de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen ontbreekt.
- Het komt voor dat vertrouwenspersonen worden geweerd op groepen of anderszins waardoor kinderen hen niet kunnen bereiken.

Hoewel ons onderzoek beperkt is qua aantal respondenten, wordt het bij Defence for Children aanwezige vermoeden dat kinderen in residentiële instellingen een trauma of schade kunnen oplopen die een negatieve impact heeft op hun verdere ontwikkeling door deze onderzoeksbevindingen bevestigd.

8.2 Conclusies

Vastgesteld kan worden dat het in de huidige praktijk ontbreekt aan duidelijkheid en aan consensus over wat vrijheidsbeperkende maatregelen zijn. Defence for Children vindt dit zorgelijk. Mede gelet op het gebrekkige toezicht is er sprake van een systeem waarin sprake kan zijn van vergaande

vrijheidsbeperking van kinderen zonder dat daar voldoende rechtswaarborgen voor kinderen tegenover staan. Ja, de mogelijkheid tot klagen bestaat op papier, maar nee, dat is niet voldoende. Indien kinderen namelijk überhaupt tot het indienen van een klacht komen dan is dat achteraf; het kwaad is dan al geschied. Dit lijkt onvoldoende effectief en lost de problematiek in de kern niet op. Volgens Defence for Children lijkt de kern van het probleem met name te zijn dat enerzijds een nadere omschrijving van vrijheidsbeperking ontbreekt en anderzijds dat verschillend wordt gedacht over de functie van (al dan niet vrijheidsbeperkende) maatregelen. De discussie over wat toelaatbaar is als pedagogische interventie, behorend bij het behandelplan of bijvoorbeeld bij de huisregels, in tegenstelling tot wat met waarborgen moet worden omkleed omdat er sprake is van vrijheidsbeperking, zal op landelijk niveau moeten worden gevoerd om een doorbraak te kunnen bewerkstelligen. Dit vraagstuk behoeft veel meer aandacht dan dat het tot nu toe heeft gekregen waardoor het gebrek aan uniformiteit en het in stand houden van een willekeurige praktijk in residentiële instellingen kan blijven voortbestaan.

Defence for Children heeft opgemerkt dat de sector dit onderwerp serieus neemt¹⁴⁵, maar naar onze mening ontbreekt het de sector nog aan daadkracht om een (cultuur)verandering teweeg te brengen. Defence for Children erkent dat de sector momenteel in zwaar weer verkeert vanwege de grote financiële uitdagingen binnen de jeugdhulp en jeugd-GGZ. Het zal niet gemakkelijk zijn om onder die omstandigheden en met enorme werkdruk ook nog tijd en geld te moeten investeren in het implementeren en stimuleren van alternatieven. Dit rapport is dan ook bedoeld om het ministerie te stimuleren haar rol als eindverantwoordelijke van het jeugdstelsel actief op te pakken. Op het moment dat de verantwoordelijkheid voor het welzijn van deze kinderen louter bij de residentiële instellingen blijft liggen, vreest Defence for Children dat een effectief, uniform en kindgericht systeem met voldoende rechtswaarborgen voor de kinderen niet in de nabije toekomst wordt gerealiseerd. Mede gelet op het feit dat de instellingen in onderlinge positie gelijkwaardig zijn aan elkaar en dus geen bindende afspraken kunnen vaststellen, is die leidinggevende rol bij uitstek weggelegd voor het ministerie.

Op het 'actieprogramma Zorg voor de Jeugd'¹⁴⁶ van minister De Jonge na, blijft elke daadwerkelijke actie vanuit het ministerie van vws uit. In het actieprogramma is op pagina 30 weliswaar opgenomen dat (1) een registratiesysteem separatie/afzondering in 2020 en (2) de rechtspositiewet gesloten instellingen in 2021 gereed moet zijn, maar de praktijk vraagt nu om ingrijpen. Ook tijdens het laatste plenaire debat van 13 februari 2019 over zelfdoding in de jeugdzorg hebben diverse Kamerleden de minister verzocht om effectieve acties in te zetten in plaats van plannen en onderzoeken te blijven presenteren.

Ten overvloede wil Defence for Children benadrukken dat in het voorgaande de rijksoverheid (het ministerie) steeds wordt aangesproken op diens verantwoordelijkheden. De residentiële instellingen dienen, als onderdeel van diezelfde overheid, ook in te staan voor de op internationaal niveau door Nederland aangegane minimumnormen. De Nederlandse Staat kan op het niet naleven van internationale verplichtingen worden aangesproken, ook wanneer instellingen niet aan de geldende minimumwaarborgen voldoen. De Nederlandse (Rijks)overheid is dus eindverantwoordelijk en moet een volledige implementatie van het VN-Kinderrechtenverdrag verzekeren.¹⁴⁷ Hiervoor moeten de nodige middelen beschikbaar worden gesteld. De Rijksoverheid moet alle niveaus en structuren van de uitvoerende, wetgevende en rechtsprekende macht de middelen en informatie verschaffen die nodig zijn om de rechten van alle kinderen op een veelomvattende en duurzame wijze te bevorderen.¹⁴⁸ Een centrale toezichthouder of een systematisch toezichtmechanisme kan verzekeren dat de bepalingen van het VN-Kinderrechtenverdrag nagestreefd worden.

¹⁴⁵ Op 22 juni 2016 hebben 22 (jeugd-)GGZ-instellingen het Dolhuys Manifest getekend, waarin staat dat de separeer uiterlijk op 1 januari 2020 afgeschaft dient te zijn. Ook Jeugdzorg Nederland publiceerde in het voorjaar van 2018 een nieuwsbericht: <https://www.jeugdzorgnederland.nl/actueel/jeugdzorgplus-zonder-gedwongen-afzonderingen/>.

¹⁴⁶ Ministerie van vws, *Actieplan Zorg voor de Jeugd*, 2018; <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-volksgezondheid-welzijn-en-sport/documenten/rapporten/2018/04/01/actieprogramma-zorg-voor-de-jeugd>.

¹⁴⁷ Zie art. 2 jo. art. 4 IVRK; Zie ook Detrick, T&C Personen- en familierecht, commentaar op art. 2 IVRK.

¹⁴⁸ UN Document CRC/C/GC/19, par. 27(c)(i).

De doelgroep van dit onderzoek is een van de meest kwetsbare doelgroepen in ons land. Het goed zorgen voor deze kinderen met een complexe hulpvraag is een fundamentele taak die bij de Rijksoverheid ligt. De overheid heeft de plicht om te zorgen dat de juiste hulp aan deze kinderen wordt geboden, zodat zij zich goed kunnen ontwikkelen. Defence for Children roept op om niet langer deze kinderen in de wachtstand te zetten, want voor hen bestaat geen 'later' om veilig op te groeien. Het is nu of nooit.

8.3 Aanbevelingen

De Staten die partij zijn, waarborgen dat de instellingen, diensten en voorzieningen die verantwoordelijk zijn voor de zorg voor of de bescherming van kinderen voldoen aan de door de bevoegde autoriteiten vastgestelde normen, met name ten aanzien van de veiligheid, de gezondheid, het aantal personeelsleden en hun geschiktheid, alsmede bevoegd toezicht. (artikel 3 van het VN-Kinderrechtenverdrag, derde lid).

Defence for Children formuleert 16 aanbevelingen die in drie thema's kunnen worden ondergebracht en met name gericht zijn aan het ministerie. Een aantal van deze aanbevelingen kan vanzelfsprekend ook worden uitgevoerd op eigen initiatief van residentiële instellingen. Defence for Children is van mening dat dit de meest snelle en effectieve manier is om een cultuuromslag teweeg te brengen, nu de draagkracht voor gezamenlijke bedachte alternatieven vele malen groter zal zijn dan wanneer die alternatieven van bovenaf worden opgelegd.

Aanbevelingen wet- en regelgeving

1. Schaf het gebruik van isoleerruimtes af.
2. Geef een heldere uniforme definitie van vrijheidsbepalende maatregelen in de wet- of regelgeving waarbij de duur van de vrijheidsbepalende maatregelen en de wijze waarop die worden uitgevoerd, nader worden gespecificeerd.
3. Voer een wettelijke registratieplicht in voor de toepassing van vrijheidsbepalende maatregelen en het melden van calamiteiten waaronder suïcide (inclusief pogingen).
4. Creëer een landelijk registratiesysteem (zoals Argus) en beleg de verantwoordelijkheid voor dit systeem en het toezicht op de toepassing van vrijheidsbepalende maatregelen op landelijk niveau, bij voorkeur bij de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd.
5. Harmoniseer de strafrechtelijke en civielrechtelijke wetgeving voor verblijf in instellingen (zowel residentieel als justitieel) waarbij de European Rules als uitgangspunt dienen te worden genomen zodat tevens concrete positieve verplichtingen in de wet- en regelgeving worden opgenomen.
6. Voer een wettelijke toetsingsverplichting in van de huisregels c.q. het beleid van alle residentiele instellingen door de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
7. Zorg voor een betere, wettelijke verankering van de toegang tot een vertrouwenspersoon voor kinderen verblijvende in residentiële instellingen.
8. Zorg voor aanwezigheid van kosteloze (rechts)bijstand (bijvoorbeeld een advocaat of vertrouwenspersoon) bij het vaststellen van het behandelplan waarin tevens vrijheidsbepalende maatregelen worden opgenomen.
9. Specificeer de in de Jeugdwet opgenomen instemmingsverklaring van een gedragswetenschapper zodat de gedragswetenschapper inhoudelijk ook toetst welke vorm van hulpverlening het meest passend is voor het kind: gesloten jeugdhulp dan wel jeugd-GGZ.

Aanbevelingen voor de Inspectie G&J

10. Geef de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd de instructie om de drie bodemeisen nader te specificeren voor het verantwoord plaatsen van kinderen zonder machtiging gesloten jeugdhulp (of een rechterlijke machtiging BOPZ) op een locatie waar gesloten jeugdhulp wordt geboden.
11. Geef de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd de opdracht om de praktijk van 'beslotenheid' te onderzoeken. Schaf naar aanleiding van die bevindingen die afdelingen af of creëer een wettelijk kader voor kinderen die op besloten groepen verblijven, bijvoorbeeld via de 'voorwaardelijke machtiging tot gesloten jeugdhulp'.

Aanbevelingen voor de praktijk

12. Zorg voor voorlichting c.q. educatie en intervisie over kinderrechten, het klachtrecht en vrijheidsbeperkende maatregelen voor het personeel van de jeugdhulpaanbieders en de jeugd-GGZ.
13. Creëer bewustwording en draagvlak bij de bij de jeugdhulpaanbieders en jeugd-GGZ over alternatieven voor vrijheidsbeperking teneinde een cultuuromslag te maken naar voorbeeld van enkele residentiële instellingen die inmiddels hiermee zijn gestart.
14. Stel meer financiële middelen beschikbaar om de jeugdhulpaanbieders van meer opgeleid en gekwalificeerd personeel te voorzien, zodat kinderen in kleinere groepen komen te verblijven.
15. Creëer een platform voor (minimaal) halfjaarlijks onderling overleg tussen de directies en het uitvoerend personeel van alle residentiële instellingen (zowel jeugdhulp als jeugd-GGZ) teneinde het uitwisselingsproces van ervaring en kennis te verduurzamen.
16. Stimuleer een alternatieve pedagogische aanpak van kinderen teneinde het leefklimaat binnen de instellingen te bevorderen door bijvoorbeeld samen met kinderen good practices te ontwikkelen.
17. Zorg ervoor dat individuele en collectieve participatie van kinderen beter geborgd is in de praktijk van de residentiële instellingen. Het klachtrecht is een belangrijk onderdeel hiervan.
18. Zorg ervoor dat alle kinderen in residentiële instellingen eenvoudig toegang hebben tot een vertrouwenspersoon.

BIJLAGE A

JURIDISCHE BEGRIPPEN EN RECHTSFIGUREN

Jeugdhulp

Ondertoezichtstelling (artikel 1:255 BW)

De kinderrechter kan een minderjarige onder toezicht stellen van een gecertificeerde instelling indien een minderjarige zodanig opgroeit dat hij in zijn ontwikkeling ernstig wordt bedreigd, en:

- de zorg die in verband met het wegnemen van de bedreiging noodzakelijk is voor de minderjarige of voor zijn ouders die het gezag uitoefenen, door dezen niet of onvoldoende wordt geaccepteerd, en
- de verwachting gerechtvaardigd is dat de ouders die het gezag uitoefenen binnen een gelet op de persoon en de ontwikkeling van de minderjarige aanvaardbaar te achten termijn, de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding in staat zijn te dragen.

Machtiging uithuisplaatsing in een open jeugdhulpinstelling of jeugd-GGZ-instelling (artikelen 1:265a en 1:265b BW)

Plaatsing van de minderjarige gedurende dag en nacht buiten het gezin geschiedt uitsluitend met een machtiging tot uithuisplaatsing. Indien dit noodzakelijk is in het belang van de verzorging en opvoeding van de minderjarige of tot onderzoek van diens geestelijke of lichamelijke gesteldheid, kan de kinderrechter op verzoek een machtiging verlenen om de minderjarige gedurende dag en nacht uit huis te plaatsen.

Machtiging tot opname en verblijf in gesloten jeugdhulp (artikel 6.1.2 Jw)

De kinderrechter kan op verzoek een machtiging verlenen om een kind in een gesloten accommodatie te doen opnemen en te doen verblijven. Een machtiging kan slechts worden verleend indien naar het oordeel van de kinderrechter:

- jeugdhulp noodzakelijk is in verband met ernstige opgroei- of opvoedingsproblemen die de ontwikkeling van het kind naar volwassenheid ernstig belemmeren, en
- de opnemings- en het verblijf noodzakelijk zijn om te voorkomen dat het kind zich aan deze jeugdhulp onttrekt of daaraan door anderen wordt onttrokken.

Jeugd-GGZ

Voorlopige machtiging tot opname en verblijf in een psychiatrisch ziekenhuis (artikel 2 Wet Bopz)

De rechter kan op verzoek van de officier van justitie een voorlopige machtiging verlenen om iemand die gestoord is in zijn geestvermogens, in een psychiatrisch ziekenhuis te doen opnemen en te doen verblijven. Indien de betrokkene reeds vrijwillig in een psychiatrisch ziekenhuis verblijft, strekt de machtiging er toe het verblijf te doen voortduren. Een machtiging kan slechts worden verleend indien naar het oordeel van de rechter

- de stoornis van de geestvermogens de betrokkene gevaar doet veroorzaken, en
- het gevaar niet door tussenkomst van personen of instellingen buiten een psychiatrisch ziekenhuis kan worden afgewend.

NB: Indien een voorlopige machtiging betrekking heeft op een minderjarige die onder toezicht is gesteld, geldt die machtiging als machtiging als bedoeld in artikel 1:265b BW (machtiging tot uithuisplaatsing).

Machtiging tot voortgezet verblijf in een psychiatrisch ziekenhuis (artikel 15 Wet Bopz)

De rechter kan op verzoek met betrekking tot een persoon die ingevolge een voorlopige machtiging in een psychiatrisch ziekenhuis verblijft, een machtiging tot voortgezet verblijf verlenen. Een machtiging tot voortgezet verblijf kan slechts worden verleend indien naar het oordeel van de rechter:

- a. de stoornis van de geestvermogens van de betrokkene ook na verloop van de geldigheidsduur van de lopende machtiging aanwezig zal zijn en deze stoornis betrokkene ook dan gevaar zal doen veroorzaken, en
- b. het gevaar niet door tussenkomst van personen of instellingen buiten het ziekenhuis kan worden afgewend.

NB: Indien een machtiging tot voortgezet verblijf betrekking heeft op een minderjarige die onder toezicht is gesteld, geldt die machtiging als machtiging als bedoeld in artikel 1:265b BW (machtiging tot uithuisplaatsing).

Rechterlijke machtiging op eigen verzoek (artikel 32 Wet Bopz)

De rechter kan op verzoek (van betrokkene aan de officier van justitie) een machtiging verlenen om een persoon die gestoord is in zijn geestvermogens en die bereid is deswege in een psychiatrisch ziekenhuis een behandeling te ondergaan, in een psychiatrisch ziekenhuis op te nemen of te doen verblijven, ook indien die bereidheid tijdens de duur van de machtiging komt te ontbreken. Een machtiging als bedoeld in het eerste lid kan slechts worden verleend indien naar het oordeel van de rechter:

- a. de betrokkene gevaar veroorzaakt, en
- b. het gevaar niet door tussenkomst van personen of instellingen buiten een psychiatrisch ziekenhuis kan worden afgewend.

Een minderjarige kan dit verzoek doen indien deze tot een redelijke waardering van zijn belangen ter zake in staat kan worden geacht. Zodanige persoon kan hiertoe in rechte optreden. Indien betrokkene minderjarig is, kan het verzoek ook worden gedaan door zijn ouders die het gezag uitoefenen dan wel een van hen, of zijn voogd, doch slechts indien de betrokkene daarmee instemt.

NB: Indien een machtiging op eigen verzoek betrekking heeft op een minderjarige die onder toezicht is gesteld, geldt die machtiging als machtiging als bedoeld in artikel 1:265b BW (machtiging tot uithuisplaatsing).

Zelfbindingsmachtiging (artikel 34a Wet Bopz)

Een persoon van 16 jaar of ouder die in staat is zijn wil met betrekking tot opneming, verblijf en behandeling in een psychiatrisch ziekenhuis, niet zijnde een zwakzinnigeninrichting of verpleeginrichting te bepalen, kan zich met een daartoe strekkende verklaring, verbinden tot opneming, verblijf en behandeling van de stoornis van zijn geestvermogens in een psychiatrisch ziekenhuis, niet zijnde een zwakzinnigeninrichting of verpleeginrichting, hoewel de stoornis de betrokkene geen gevaar doet veroorzaken, indien de in die verklaring omschreven omstandigheden zich voordoen.

Voor een opneming, verblijf en behandeling als bedoeld in het eerste lid, is een rechterlijke machtiging, hierna te noemen zelfbindingsmachtiging, vereist indien de betrokkene geen blijk geeft van de nodige bereidheid tot opneming, verblijf of behandeling en de in de verklaring omschreven omstandigheden zich voordoen.

NB: Indien een zelfbindingsmachtiging betrekking heeft op een minderjarige die onder toezicht is gesteld, geldt die machtiging als machtiging als bedoeld in artikel 1:265b BW (machtiging tot uithuisplaatsing).

Bij acuut gevaar

Reguliere jeugdhulp

Spoeduisplaatsing open jeugdhulp (artikel 809 derde lid Rv)

Indien de gelegenheid waarbij de minderjarige zijn mening kenbaar kan maken niet kan worden afgewacht zonder onmiddellijk en ernstig gevaar voor de minderjarige, kan de rechter op verzoek een spoedmachtiging verlenen om een minderjarige direct uit huis te plaatsen. Deze beschikkingen verliezen haar kracht na verloop van twee weken, tenzij de minderjarige binnen deze termijn in de gelegenheid is gesteld zijn mening kenbaar te maken.

Spoeduisplaatsing gesloten jeugdhulp (artikel 6.1.3 Jw)

De kinderrechter kan, indien een machtiging niet kan worden afgewacht, op verzoek een spoedmachtiging verlenen om een kind in een gesloten accommodatie te doen opnemen en te doen verblijven. Een spoedmachtiging kan slechts worden verleend indien naar het oordeel van de kinderrechter:

- a. onmiddellijke verlening van jeugdhulp noodzakelijk is in verband met ernstige opgroei- of opvoedingsproblemen van het kind die zijn ontwikkeling naar volwassenheid ernstig belemmeren, of een ernstig vermoeden daarvan, en
- b. de opneming en het verblijf noodzakelijk zijn om te voorkomen dat het kind zich aan deze jeugdhulp onttrekt of daaraan door anderen wordt onttrokken.

Specialistische jeugdhulp (en gezondheidszorg): jeugd-GGZ

Inbewaringstelling (artikel 20 Wet Bopz)

De burgemeester kan bij beschikking lastgeven dat een persoon die zich in zijn gemeente bevindt in bewaring wordt gesteld, indien deze persoon twaalf jaar of ouder is en geen blijk geeft van de nodige bereidheid zich in een psychiatrisch ziekenhuis te doen opnemen (dan wel een van de andere omstandigheden, bedoeld in artikel 2, derde en vierde lid) zich voordoet.

De burgemeester kan slechts lastgeven tot inbewaringstelling indien naar zijn oordeel:

- a. de betrokkene gevaar veroorzaakt,
- b. het ernstige vermoeden bestaat dat een stoornis van de geestvermogens de betrokkene het gevaar doet veroorzaken,
- c. het gevaar zo onmiddellijk dreigend is dat op andere wijze interveniëren niet kan worden afgewacht, en
- d. het gevaar niet door tussenkomst van personen of instellingen buiten een psychiatrisch ziekenhuis kan worden afgewend.

NB: Indien een last betrekking heeft op een minderjarige die onder toezicht is gesteld, geldt die last als machtiging als bedoeld in artikel 1:265b BW (machtiging tot (spoed)uisplaatsing).

Voorwaardelijke machtiging

Reguliere jeugdhulp

Voorwaardelijke machtiging tot opname en verblijf in gesloten jeugdhulp (artikel 6.1.4 Jw)

De kinderrechter kan op verzoek een voorwaardelijke machtiging verlenen om een kind in een gesloten accommodatie te doen opnemen en te doen verblijven. Een voorwaardelijke machtiging kan slechts worden verleend, indien naar het oordeel van de kinderrechter:

- a. de verlening van jeugdhulp noodzakelijk is in verband met ernstige opgroei- of opvoedingsproblemen die de ontwikkeling naar volwassenheid ernstig belemmeren, en
- b. de opneming en het verblijf noodzakelijk zijn om te voorkomen dat het kind zich aan deze jeugdhulp onttrekt of daaraan door anderen wordt onttrokken en de ernstige belemmering in de ontwikkeling naar volwassenheid alleen buiten de accommodatie kan worden afgewend door het stellen en naleven van voorwaarden.

Specialistische jeugdhulp (en gezondheidszorg): jeugd-GGZ

Voorwaardelijke machtiging tot opname en verblijf in een psychiatrisch ziekenhuis (artikel 14a Wet Bopz)

De rechter kan op verzoek met betrekking tot een persoon die gestoord is in zijn geestvermogens en twaalf jaar of ouder is, een voorwaardelijke machtiging verlenen. Een voorwaardelijke machtiging kan slechts worden verleend, indien naar het oordeel van de rechter:

- a. de stoornis van de geestvermogens betrokkene gevaar doet veroorzaken, en
- b. het gevaar buiten een psychiatrisch ziekenhuis, niet zijnde een zwakzinnigeninrichting of een verpleeginrichting, slechts door het stellen en naleven van voorwaarden kan worden afgewend.

Behandeling van minderjarigen van 16 en jaar ouder

Vrijwillige opname (artikelen 7:446 en 7:447 BW)

De overeenkomst inzake geneeskundige behandeling (behandelingsovereenkomst) is de overeenkomst waarbij een natuurlijke persoon/rechtspersoon, de hulpverlener, zich in de uitoefening van een geneeskundig beroep/bedrijf tegenover een ander, de opdrachtgever, verbindt tot het verrichten van handelingen op het gebied van de geneeskunst, rechtstreeks betrekking hebbende op de persoon van de opdrachtgever of van een bepaalde derde.

Onder handelingen op het gebied van de geneeskunst worden verstaan:

- a. alle verrichtingen - het onderzoeken en het geven van raad daaronder begrepen - rechtstreeks betrekking hebbende op een persoon en ertoe strekkende hem van een ziekte te genezen, hem voor het ontstaan van een ziekte te behoeden of zijn gezondheidstoestand te beoordelen, dan wel deze verloskundige bijstand te verlenen;
- b. andere dan de onder a bedoelde handelingen, rechtstreeks betrekking hebbende op een persoon, die worden verricht door een arts of tandarts in die hoedanigheid.

Een minderjarige die de leeftijd van zestien jaren heeft bereikt, is bekwaam tot het aangaan van een behandelingsovereenkomst ten behoeve van zichzelf, alsmede tot het verrichten van rechtshandelingen die met de overeenkomst onmiddellijk verband houden. In de op die behandelingsovereenkomst betrekking hebbende aangelegenheden, is de minderjarige bekwaam in en buiten rechte op te treden.

OVERZICHT VRIJHEIDSBENEMING EN -BEPERKING

1. Vrijheidsbenemende maatregel			
Maatregel	Wettelijke grond	Verzoeker	Rechtswaarborgen
UHP open jeugdhulp (Jeugdwet)	<p>VUHP art 1:265a jo. 265b BW:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Indien noodzakelijk en in het belang van de verzorging en opvoeding van de minderjarige; • Of onderzoek van diens geestelijke of lichamelijke gesteldheid. 	RvdK, GI, OM	<ul style="list-style-type: none"> • Uitsluitend met machtiging uithuisplaatsing. • Minderjarige van twaalf of ouder (of jonger en in staat tot redelijke waardering belangen) bekwaam in en buiten rechte op te treden. • Besluit waaruit de noodzaak blijkt. • Kinderrechter moet het kind (en ouders) en de verzoeker horen. • Kind en ouders mogelijkheid bieden een familiegroepsplan op te stellen.
UHP gesloten jeugdhulp (Jeugdwet)	<p>UHP art. 1:265a jo. 265b lid 4BW:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Noodzakelijk zorg/opvoeding of onderzoek geestelijke/lichamelijke gesteldheid <p>Gesloten jeugdhulp Art. 6.1.2. Jw:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Noodzakelijk in verband met ernstige opgroei- en opvoedingsproblemen. • Ernstige bedreiging ontwikkeling van het kind naar volwassenheid. • Opneming en verblijf noodzakelijk om te voorkomen dat het kind zich aan deze jeugdhulp onttrekt of wordt onttrokken. 	College van B&W, ouder met gezag, RvdK, Ovj en GI.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitsluitend met machtiging gesloten uithuisplaatsing. • Minderjarige van twaalf of ouder (of jonger en in staat tot redelijke waardering belangen) bekwaam in en buiten rechte op te treden. • Ambtshalve toevoeging advocaat. • Besluit waaruit de noodzaak blijkt. • Bij verzoek instemming van een gedragswetenschapper die de minderjarige kort tevoren heeft onderzocht. • Kinderrechter moet het kind (en ouders) en de verzoeker horen. • Kind en ouders mogelijkheid bieden een familiegroepsplan op te stellen.

1. Vrijheidsbenemende maatregel

Maatregel	Wettelijke grond	Verzoeker	Rechtswaarborgen
IBS (Wet Bopz)	IBS (accuut gevaar) art. 20 Wet Bopz: als de betrokkene gevaar veroorzaakt, en er een ernstig vermoeden bestaat dat dit komt doordat de betrokkene gestoord is in zijn geestvermogens, het gevaar zo onmiddellijk en dreigend is dat de afgifte van een rechtelijke machtiging niet kan worden afgewacht, en het gevaar niet buiten een psychiatrisch ziekenhuis kan worden afgewend.	Burgemeester gelast de IBS per beschikking; stelt de Ovj in kennis van de inbewingstelling. Als die van mening is dat het gevaar zich voordoet, verzoekt de Ovj de rechter een machtiging tot voortzetting van de IBS.	<ul style="list-style-type: none"> Alleen als persoon zich niet vrijwillig laat opnemen; De beschikking geldt voor de periode die nodig is voor de Ovj om verzoek te doen tot voortzetting IBS bewaring. De burgemeester moet een schriftelijke verklaring krijgen van een niet behandelend psychiater of arts, indien mogelijk onderzoekt de arts de betrokkene alvorens de verklaring af te geven. De burgemeester zorgt dat betrokkene binnen 24 uur na afgifte van de beschikking bijstand van een raadsman krijgt.
Machtiging tot voortgezet verblijf (Wet Bopz)	Art. 15 Wet Bopz: als na de voorlopige machtiging de stoornis van de geestvermogens aanwezig is en gevaar veroorzaakt dat niet buiten het psychiatrisch ziekenhuis kan worden afgewend.	Ovj, daartoe al dan niet te zijn gevraagd door ouders met gezag, psychiater, voogd, curator of mentor.	<ul style="list-style-type: none"> Alleen als persoon zich niet vrijwillig laat opnemen. Verklaring nodig van de geneesheer-directeur. Hoogstens een jaar geldig.
Voorlopige machtiging (Wet Bopz)	Art. 2 Wet Bopz: als minderjarige in zijn geestvermogens is gestoord en gevaar veroorzaakt dat niet door tussenkomst van een persoon of instantie, buiten een psychiatrisch ziekenhuis kan worden afgewend.	Ovj, daartoe al dan niet te zijn gevraagd door ouders met gezag, psychiater, voogd, curator of mentor.	<ul style="list-style-type: none"> Alleen als persoon zich niet vrijwillig laat opnemen. Verklaring van een psychiater die de betrokkene kort van tevoren heeft onderzocht. De rechter hoort de betrokkene. De minderjarige is bekwam in rechte op te treden; Toevoeging van een raadsman. De voorlopige machtiging is max. zes maanden geldig.

1. Vrijheidsbenemende maatregel			
Maatregel	Wettelijke grond	Verzoeker	Rechtswaarborgen
Voorwaardelijke machtiging gesloten jeugdhulp (Jeugdwet)	Art. 6.1.4 Jw: Gronden reguliere machtiging maar er wordt vanuit gegaan dat de 'ernstige belemmering in de ontwikkeling buiten de accommodatie kan worden afgewend door het stellen van voorwaarden'. Opneming als naleving van de voorwaarden niet langer voldoende is of als de gestelde voorwaarden niet worden nageleefd.	College van B&W, ouders met gezag, RvdK, OvJ en GI.	<ul style="list-style-type: none"> Zelfde rechtswaarborgen UHP gesloten jeugdhulp en; Duidelijk jeugdhulpplan, waarin de voorwaarden zijn omschreven; De machtiging kan alleen worden afgegeven als het kind ook instemt met de voorwaarden en het te verwachten is dat hij deze zal naleven.
Voorwaardelijke machtiging (Wet Bopz)	Art. 14a Wet Bopz: Zelfde gronden als voor de voorlopige machtiging, maar verwachting dat het gevaar, door het stellen van voorwaarden kan worden afgewend. Opneming als het gevaar niet langer kan worden afgewend door naleving van de voorwaarden; voorwaarden niet worden nageleefd of als de betrokkene hierom verzoekt (behalve in dit geval wordt de voorwaardelijke machtiging omgezet in een voorlopige machtiging).	OvJ, daartoe al dan niet te zijn gevraagd door ouders met gezag, psychiater, voogd, curator of mentor. Kan ook door het kind zelf.	<ul style="list-style-type: none"> Verklaring psychiater. Voorwaardelijke machtiging wordt alleen verleend als er een behandelingsplan wordt overgelegd, en als de betrokkene zich bereid heeft verklaard de voorwaarden na te leven, of dat is te verwachten dat hij dit zal doen. Vanaf het moment dat de voorwaardelijke machtiging geldt, heeft het kind recht op advies en bijstand van de patiënt vertrouwenspersoon. Maximaal zes maanden geldig.
Spoed uithuisplaatsing (Jeugdwet)	Art. 1:265a jo. 265b BW jo. 800 lid3 Rv: Onmiddellijk en ernstig gevaar voor de minderjarige	RvdK, GI, OM	<ul style="list-style-type: none"> Binnen twee weken horen door de kinderrechtter.
Spoed uithuisplaatsing gesloten (Jeugdwet)	Art. 6.1.3 Jw: Onmiddellijke verlening noodzakelijk i.v.m. ernstige opgroei- of opvoedingsproblemen die de ontwikkeling ernstig belemmeren, of ernstig vermoeden daarvan, en opneming en verblijf noodzakelijk zijn om te voorkomen dat het kind zich aan deze jeugdhulp onttrekt/wordt onttrokken.	College van B&W, ouders met gezag, RvdK, OvJ en GI.	<ul style="list-style-type: none"> Instemming gedragswetenschapper, die kind (zsm) heeft onderzocht, tenzij onmogelijk. Binnen twee weken horen door de kinderrechtter.

1. Vrijheidsbenemende maatregel

Maatregel	Wettelijke grond	Verzoeker	Rechtswaarborgen
Zelfbindings-machtiging (Wet Bopz)	Art. 34a Wet Bopz: stoornis geen gevaar veroorzaakt maar wel omstandigheden die tot opnemning, verblijf en behandeling kunnen leiden.	Betrokken psychiater/ behandelaar, aangewezen persoon/ persoon met afschrift verklaring. Verzoek bij de Ovj.	<ul style="list-style-type: none"> • Minderjarige 16 jaar of ouder. • Rechter hoort betrokkene alvorens te beslissen. • Krijgt raadsman toegevoegd. • Bevoegd in rechte op te treden. • Bij het verzoek verklaring van een psychiater. • De zelfbindingsmachtiging is geldig voor in de verklaring vastgelegde duur van de behandeling (max. zes weken).
Vrijwillig: rechterlijke machtiging op eigen verzoek (Wet Bopz)	Art. 32 Wet Bopz: Indien betrokkene gevaar veroorzaakt en dit niet door tussenkomst van een persoon of instelling buiten een psychiatrisch ziekenhuis kan worden afgewend.	Ovj op verzoek van het kind zelf. Door wettelijk vertegenwoordiger slechts als de minderjarige instemt.	<ul style="list-style-type: none"> • Bereid is zich te doen opnemen en behandelen; bereidheid tijdens duur van de machtiging niet vereist. • Verklaring psychiater en behandelingsplan. • De machtiging is maximaal één jaar geldig.
Vrijwillige plaatsing ggz (Wgbo)	Art. 7: 446 e.v. BW: betreffende handelingen die niet ingrijpend zijn, of als deze kennelijk nodig zijn om 'ernstig nadeel' voor de patiënt te voorkomen, dus niet om gevaar voor anderen te voorkomen. Niet vereist is dat het ernstig nadeel voortvloeit uit een geestelijke stoornis.	Een minderjarige die de leeftijd van zestien jaren heeft bereikt, is bekwam tot het aangaan van een behandelings-overeenkomst ten behoeve van zichzelf.	<ul style="list-style-type: none"> • Voor verrichtingen ter uitvoering van een behandelingsovereenkomst is de toestemming van de patiënt vereist. Indien de patiënt de leeftijd van twaalf maar nog niet die van zestien jaren heeft bereikt, is tevens de toestemming van de ouders met gezag of voogd vereist (behoudens uitzonderingen). • Minderjarige bekwam in en buiten rechte op te treden

2. Nader vrijheidsbeperkende maatregel		
Maatregel	Wettelijke grond	Rechtswaarborgen Wanneer? Door wie? Toestemming?
Algemene rechtswaarborgen voor het toepassen van (vrijheid beperkende) maatregelen		
Algemeen bij maatregelen in de:	Jeugdwet	<ul style="list-style-type: none"> In principe alleen indien opgenomen in hulpverleningsplan, ook in welke gevallen en voor hoelang de maatregelen mogen worden toegepast. Slechts als dit noodzakelijk is ter overbrugging van een tijdelijke noodsituatie mogen er vrijheidsbeperkende maatregelen worden opgelegd die niet in het hulpverleningsplan zijn opgenomen. Dan binnen 24 uur toestemming van een gekwalificeerde gedragswetenschapper en de vrijheidsbeperkende maatregelen mogen max. zeven opeenvolgende dagen worden toegepast. Er is een klachtenprocedure.
	Wet Bopz	Opgenomen in behandelingsplan of indien niet in behandelingsplan dan alleen toepassen ter overbrugging van tijdelijke noodsituaties, max. 7 dagen.
	Wgbo	Vrijheidsbeperkende maatregelen niet toegestaan bij vrijwillige plaatsing, althans niet wanneer zij tegen de wil van de minderjarige worden toegepast.
Beperking van de vrijheden		
Fixatie	Art. 39 Wet Bopz jo. art. 2 Besluit middelen en maatregelen Bopz.	<ul style="list-style-type: none"> Zie algemeen en; De geneesheer-directeur stel z.s.m. na toepassing van middel of maatregel in ieder geval de inspecteur in kennis en de wettelijke vertegenwoordiger of naaste familieleden.

2. Nader vrijheidsbeperkende maatregel

Maatregel	Wettelijke grond	Rechtswaarborgen Wanneer? Door wie? Toestemming?
Vasthouden/ vastpakken	Art. 6.3.1 lid 2 Jw.	<ul style="list-style-type: none"> Zie algemeen en; Voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk voor de veiligheid van het kind of anderen. De jeugdhulpaanbieder meldt de toepassing van maatregelen aan de gecertificeerde instelling die de gezinsvoogdij uitoefent alsmede aan de ouders indien het kind niet onder toezicht is gesteld.
Afzondering	<ul style="list-style-type: none"> Art. 6.3.1 lid 2 Jw. Art. 39 Wet Bopz jo. art. 2 Besluit middelen en maatregelen Bopz. 	<ul style="list-style-type: none"> Zie algemeen en; Voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk voor de veiligheid van het kind of anderen. De jeugdhulpaanbieder meldt de toepassing van maatregelen aan de gecertificeerde instelling die de gezinsvoogdij uitoefent alsmede aan de ouders indien het kind niet onder toezicht is gesteld. De geneesheer-directeur stel z.s.m. na toepassing van middel of maatregel in ieder geval de inspecteur in kennis en de wettelijke vertegenwoordiger of naaste familie.
Tijdelijke overplaatsing binnen de accommodatie of naar andere accommodatie	Art. 6.3.1 lid 2 Jw.	<ul style="list-style-type: none"> Zie algemeen en; Voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk voor de veiligheid van het kind of anderen. De jeugdhulpaanbieder meldt de toepassing van maatregelen aan de gecertificeerde instelling die de gezinsvoogdij uitoefent alsmede aan de ouders indien het kind niet onder toezicht is gesteld.
Separatie/isolatie	Art. 39 Wet Bopz jo. art. 2 Besluit middelen en maatregelen Bopz.	<ul style="list-style-type: none"> Zie algemeen en; De geneesheer-directeur stel z.s.m. na toepassing van middel of maatregel in ieder geval de inspecteur in kennis en de wettelijke vertegenwoordiger of naaste familie.

2. Nader vrijheidsbeperkende maatregel		
Maatregel	Wettelijke grond	Rechtswaarborgen Wanneer? Door wie? Toestemming?
Beperking bewegingsvrijheid (afdeling/kamer op slot)	<ul style="list-style-type: none"> • Art. 6.3.1 lid 2 Jw. • Art 40 lid 3 Wet Bopz. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zie algemeen en; • Voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk voor de veiligheid van het kind of anderen. • De jeugdhulpaanbieder meldt de toepassing van maatregelen aan de gecertificeerde instelling die de gezinsvoogdij uitoefent alsmede aan de ouders indien het kind niet onder toezicht is gesteld. • Van de oplegging wordt onverwijld mededeling gedaan aan de geneesheer-directeur.
Gedwongen hulp/medische behandeling		
Gedwongen toediening van medicatie (geneeskundige behandeling)	<ul style="list-style-type: none"> • Art. 6.3.2 lid 1 Jw. • Art. 39 Wet Bopz jo. art. 2 Besluit middelen en maatregelen Bopz. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zie algemeen en; • Voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk voor de veiligheid van het kind of anderen. • De jeugdhulpaanbieder meldt de toepassing van maatregelen aan de gecertificeerde instelling die de gezinsvoogdij uitoefent alsmede aan de ouders indien het kind niet onder toezicht is gesteld. • De geneesheer-directeur stelt z.s.m. na toepassing van middel of maatregel in ieder geval de inspecteur in kennis en de wettelijke vertegenwoordiger of naaste familie.
Gedwongen toedienen van voeding en/of vocht	Art. 39 Wet Bopz jo. art. 2 Besluit middelen en maatregelen Bopz.	<ul style="list-style-type: none"> • Zie algemeen en; • De geneesheer-directeur stelt z.s.m. na toepassing van middel of maatregel in ieder geval de inspecteur in kennis en de wettelijke vertegenwoordiger of naaste familie.

2. Nader vrijheidsbeperkende maatregel

<i>Maatregel</i>	<i>Wettelijke grond</i>	<i>Rechtswaarborgen Wanneer? Door wie? Toestemming?</i>
Gedwongen hulpverlenings- (programma's)	Art. 6.3.2 lid 1 Jw.	<ul style="list-style-type: none"> Zie algemeen en; Voor zover noodzakelijk om de met de jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of voor zover noodzakelijk voor de veiligheid van het kind of anderen. De jeugdhulpaanbieder meldt de toepassing van maatregelen aan de gecertificeerde instelling die de gezinsvoogdij uitoefent alsmede aan de ouders indien het kind niet onder toezicht is gesteld.
Controle maatregelen		
Onderzoek lichaam/ kleding (of kamer)	Art. 6.3.4 lid 2 Jw.	<ul style="list-style-type: none"> Alleen voor zover noodzakelijk om de met jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of om te voorkomen dat de jeugdhulp aan andere kinderen wordt tegengewerkt.
Ontnemen voorwerpen	Art. 36 lid 3 Wet Bopz.	<ul style="list-style-type: none"> Slechts de voorwerpen worden ontnomen die een gevaar kunnen opleveren voor zijn veiligheid of de goede gang van zaken in het ziekenhuis.
Controle op verdovende middelen (o.a. urinecontrole)	Art. 6.3.4 lid 2 Jw.	<ul style="list-style-type: none"> Alleen voor zover noodzakelijk om de met jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of om te voorkomen dat de jeugdhulp aan andere kinderen wordt tegengewerkt.
Beperkingen communicatie		
Beperking van bezoek of telefoonverkeer	<ul style="list-style-type: none"> Art. 6.3.3 lid 1 Jw. Art. 40 lid 2 en 4 Wet Bopz. 	<p>Van de oplegging wordt onverwijld mededeling gedaan aan de geneesheer-directeur.</p>
Controle van post en telefoongesprekken	<ul style="list-style-type: none"> Art. 6.3.4 lid 2 Jw. Art. 40 lid 1 Wet Bopz. 	<ul style="list-style-type: none"> Alleen voor zover noodzakelijk om de met jeugdhulp beoogde doelen te bereiken of om te voorkomen dat de jeugdhulp aan andere kinderen wordt tegengewerkt. Van de oplegging wordt onverwijld mededeling gedaan aan de geneesheer-directeur.

BIJLAGE C

RELEVANT INTERNATIONAAL KINDERRECHTENKADER *

Verdragen

Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK)

Art. 3: Bij alle maatregelen betreffende kinderen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging. Bij elk individueel besluit waar een kind bij betrokken is, dient een gemotiveerde afweging plaats te vinden over op welke wijze is omgegaan met het belang van dit kind. De overheid waarborgt dat instellingen, diensten en voorzieningen voor kinderen veilig zijn, dat er voldoende deskundige mensen werken en dat er bevoegd toezicht op is.

Art. 12: Een kind is in staat zijn eigen mening te vormen, te uiten en moet serieus genomen worden. Goede informatie is nodig om een mening te kunnen vormen.

Art. 17: Ieder kind heeft recht op toegang tot informatie en materialen uit verschillende bronnen die de gezondheid en het welzijn van het kind bevorderen.

Art. 19: De overheid neemt passende maatregelen om kinderen te beschermen tegen alle vormen van geweld, mishandeling of verwaarlozing.

Art. 20: Een kind dat al dan niet tijdelijk uit zijn gezin wordt gehaald heeft recht op bijzondere bescherming en bijstand van staatswege.

Art. 25: Ieder kind dat in het belang van zijn verzorging, bescherming of behandeling uit huis is geplaatst, heeft recht op een periodieke evaluatie van die uithuisplaatsing.

Art. 37: Vrijheidsbeneming wordt alleen gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur. Minderjarigen dienen met menselijkheid en met eerbied voor hun persoon te worden behandeld, waarbij rekening moet worden gehouden met hun leeftijd en daaraan inherente behoeften. Tevens hebben zij recht op juridische en andere passende bijstand en het recht de wettigheid van de vrijheidsontneming te betwisten.

Art. 39: De overheid zorgt ervoor dat kinderen die slachtoffer zijn van verwaarlozing, exploitatie, mishandeling, misbruik, foltering, gewapende conflicten of andere vormen van geweld, passende zorg en bijstand krijgen ter bevordering van hun lichamelijke psychische herstel en herintegratie in de maatschappij.

Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)

Art. 5 EVRM: Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen behoudens een limitatief aantal voorgeschreven gevallen. De vrijheid van minderjarigen mag worden ontnomen met het doel toe te zien op hun opvoeding of, in geval van detentie, teneinde hem voor de bevoegde instantie te geleiden.

Facultatief Protocol bij het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing (OPCAT)

Art. 17: Aangesloten Staten stellen een onafhankelijk Nationaal Preventie Mechanisme in (NPM).

Guidelines for the Alternative Care of Children:

Par. 92: Maatregelen om kinderen in instellingen te beschermen mogen niet leiden tot onredelijke beperkingen van hun vrijheid vergeleken met kinderen die thuis wonen.

Par. 96: Disciplinaire maatregelen en gedragsinterventies die een wrede of gewelddadige aanpak voorstaan zijn verboden, net als eenzame opsluiting en andere vormen van psychisch of lichamelijk geweld en vernedering die een kind kunnen beschadigen. De overheid moet er alles aan doen om dit te voorkomen en strafbaar te stellen.

Par. 97: De toepassing van dwang of geweld is alleen toegestaan wanneer dit nodig is voor de veiligheid van het kind of anderen.

Par. 98: Kinderen in instellingen hebben toegang tot een vertrouwenspersoon.

Par. 99: Kinderen die gebruik maken van residentiële jeugdhulp of de geestelijke gezondheidszorg, hebben toegang tot een bekend, effectief en onpartijdig klachtmechanisme.

United Nations Rules for Juveniles Deprived of their Liberty (Havana Rules)

Regel 11b: De Havana Rules zijn ook van toepassing op kinderen wiens vrijheid is ontnomen in het kader van het verlenen van gesloten jeugdhulp of geestelijke gezondheidszorg.

Regel 30: Er dienen open en kleinschalige voorzieningen te zijn waar individuele behandeling kan plaatsvinden.

Regel 64: Ordemaatregelen en dwang- of controlemiddelen dienen alleen te worden gebruikt in uitzonderlijke situaties en voor een zo kort mogelijke duur. Deze maatregelen en middelen mogen alleen worden gebruikt op grond van de wet en indien dit noodzakelijk en proportioneel is.

Regel 67: Dwang en geweld mogen nooit worden gebruikt als bestraffing. Disciplinaire maatregelen die in strijd zijn met artikel 37 IVRK zijn strikt verboden. Hierbij kan gedacht worden aan plaatsing in een donkere cel, gesloten dan wel eenzame opsluiting of enige andere bestraffing die het fysieke of mentale welzijn van een betrokken kind kan schaden.

European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (European Rules)

Uit de toelichting op de European Rules volgt tevens dat de algemene European Rules ook van toepassing zijn op *'welfare institutions'* en op *'mental health institutions'*.

E13.3 Rule 90.1 t/m 92 Gebruik van dwang, beperking en wapens

Regel 90.1: Personeel gebruikt geen dwangmaatregelen, behalve als uiterste maatregel, als zelfbescherming, in gevallen van poging tot ontsnapping, fysiek verzet tegen een wettelijk voorschrift, direct gevaar voor zelfbeschadiging, ernstige materiële schade of schade aan anderen.

Positieve verplichtingen- rule 53 e.v. en rule 76 t/m 82:

Regel 53 e.v.: Schetst de faciliteiten die ervoor zorgen dat instellingen het minst restrictieve beveiligings- en controleniveau nodig hebben om kinderen te beschermen tegen het beschadigen van zichzelf, het personeel en anderen.

Regel 76: Alle interventies zijn erop gericht bij te dragen aan de ontwikkeling van het kind. Zij worden aangemoedigd mee te werken. Er wordt maatwerk geboden waarbij onder meer rekening wordt gehouden met leeftijd, geslacht en achtergrond. Ze zijn *evidence based* in overeenstemming

¹ Richtlijnen zijn niet juridisch bindend, maar worden gebruikt als interpretatiemiddel bij het IVRK.

met professionele standaarden en *best practices*.

General Comment no 10. - Children's rights in juvenile justice:

General Comment nr. 10 is ook van toepassing op minderjarigen wiens vrijheid in het kader van de gesloten jeugdhulp of jeugd-GGZ is ontnomen. Dit document wordt geactualiseerd en zal opnieuw verschijnen als *General Comment* 24.

Par. 11: vrijheidsbeneming kan ernstige negatieve gevolgen hebben voor de ontwikkeling van het kind en belemmert de herintegratie van het kind in de samenleving.

Par. 89: Beperking en dwang is alleen toegestaan wanneer er sprake is van direct gevaar voor het kind of anderen en alleen wanneer alle andere controlematregelen zijn uitgewerkt. Het mag nooit worden ingezet als straf en alleen onder leiding van een medisch of psychisch professional.

Disciplinaire maatregelen die in strijd zijn met artikel 37 IVRK zijn strikt verboden. Hierbij kan gedacht worden aan plaatsing in een donkere cel, gesloten dan wel eenzame opsluiting of enige andere bestraffing die het fysieke of mentale welzijn van een betrokken kind kan schaden. Ieder kind heeft het recht een klacht in te dienen. Tevens zijn daarvoor gekwalificeerde inspecteurs toegestaan om onafhankelijk, regelmatig terugkerend en onaangekondigd toezicht te houden.

General Comment no. 12 - The right of the child to be heard.

Par. 97: Kinderen in instellingen worden in staat gesteld om hun mening te geven welke meegewogen wordt bij het nemen van beslissingen over hun plaatsing, de regels en hun dagelijks leven.

*De tekst in dit kader is een beknopte en aangepaste weergave van de originele artikelen. Voor de exacte tekst verwijzen we naar het betreffende artikel.

COLOFON

Uithuisgeplaatst. En dan?

Een onderzoek naar de toepassing van vrijheidsbepalende maatregelen in zorginstellingen voor kinderen.

ISBN 978-90-74270-43-4

Copyright © 2019

Defence for Children

Auteurs

mr. Maartje Berger

dr. June de Groot van Embden

mr. Eva Huls

Redactie

mr. Chantal Roso

drs. Tirsia Hofstee

Disclaimer

Aan de informatie en afbeeldingen, zoals die in deze publicatie worden weergegeven, kunnen geen rechten worden ontleend. Ondanks de voortdurende zorg en aandacht die zijn besteed aan de samenstelling van de publicatie en de daarin opgenomen gegevens, geeft de uitgever geen garanties op de volledigheid, juistheid of voortdurende actualiteit van de gegevens, noch van websites die op enigerlei wijze met de publicatie zijn verbonden.

Beeldmateriaal

Bas Kijzers, Shutterstock en Hollandse Hoogte

Druk

Printgarden

Oplage 250 ex.

Ontwerp

Designink.nl

Contact

Defence for Children

Postbus 11103

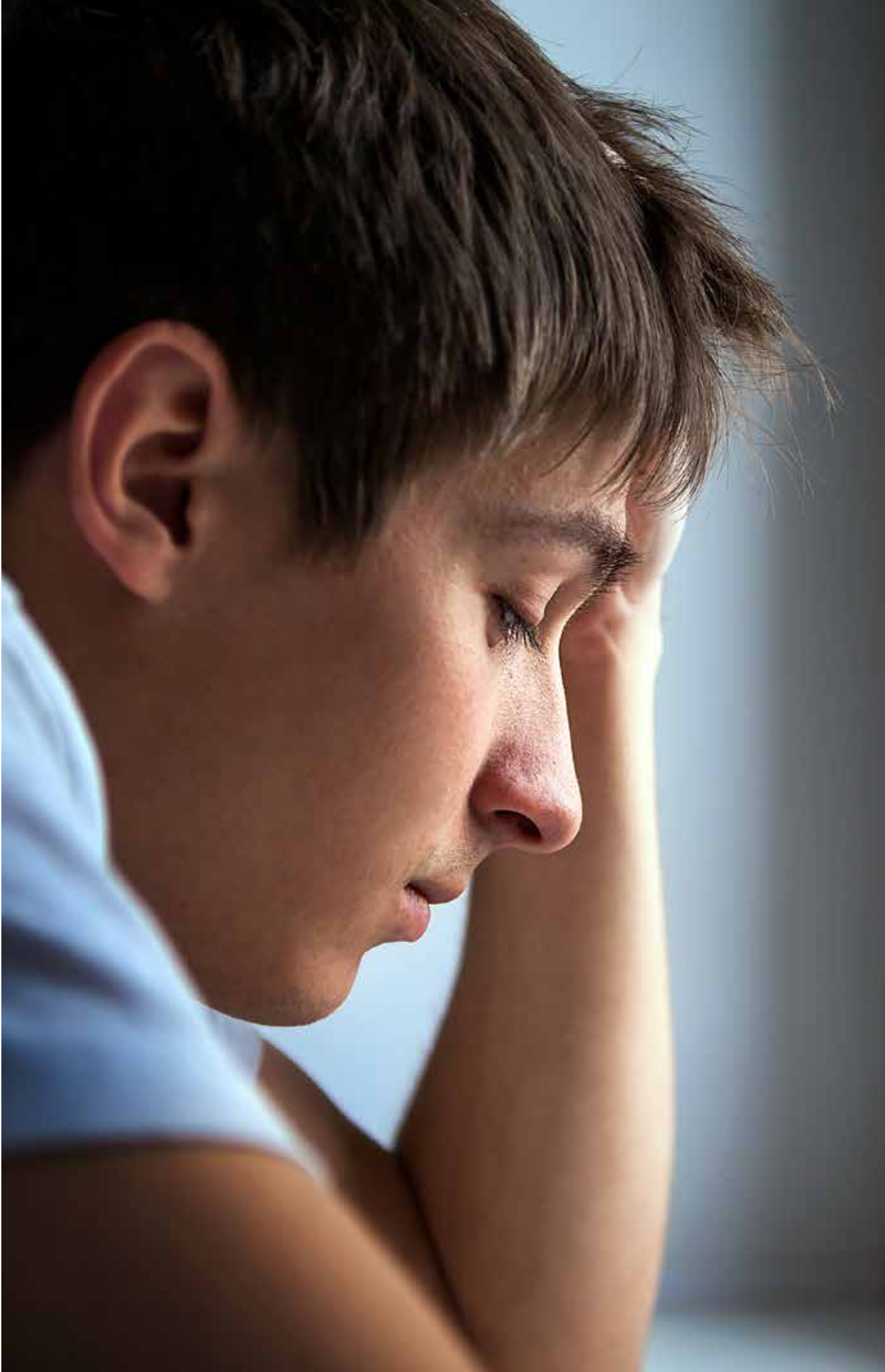
2301 EC Leiden

Nederland

Telefoon: +31 (0)71 516 09 80

E-mail: info@defenceforchildren.nl

www.defenceforchildren.nl

Uitgave

Defence for Children

Hooglandse Kerkgracht 17-G

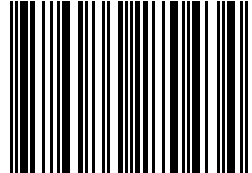
2312 HS Leiden

Telefoon 071 516 09 80

E-mail info@defenceforchildren.nl

www.defenceforchildren.nl

ISBN 978-90-74270-43-4

9 789074 270434